

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**KRITIČEN POGLED NA PREDLAGANO REVIZIJSKO REFORMO V
EVROPSKI UNIJI**

Ljubljana, april 2013

KLAVDIJA GABROVŠEK

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisana KLAVDIJA GABROVŠEK, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, izjavljam, da sem avtorica magistrskega dela z naslovom KRITIČEN POGLED NA PREDLAGANO REVIZIJSKO REFORMO V EVROPSKI UNIJI, pripravljenega v sodelovanju s svetovalko dr. MAJO ZAMAN GROFF.

Izrecno izjavljam, da v skladu z določili Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 21/1995 s spremembami) dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

S svojim podpisom zagotavljam, da

- je predloženo besedilo rezultat izključno mojega lastnega raziskovalnega dela;
- je predloženo besedilo jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem
 - poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam v magistrskem delu, citirana oziroma navedena v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, in
 - pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti (v pisni ali grafični obliki) uporabljena v tekstu, in sem to v besedilu tudi jasno zapisala;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku (Ur. l. RS, št. 55/2008 s spremembami);
- se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega magistrskega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom.

V Ljubljani, dne _____

Podpis avtorice: _____

KAZALO

UVOD	1
1 ZGODOVINSKI PREGLED UREDITVE REVIZIJSKEGA PODROČJA V EVROPSKI UNIJI	4
2 REVIZIJA V ČASU FINANČNE KRIZE	8
2.1 Izzivi revidiranja v času finančne krize	8
2.1.1 Predpostavka o delujočem podjetju	9
2.1.1.1 Dejavniki, ki lahko povzročijo dvom v predpostavko o delujočem podjetju	9
2.1.1.2 Vloga revizorja pri preverjanju ustreznosti predpostavke o delujočem podjetju	11
2.1.2 Merjenje poštene vrednosti	12
2.1.2.1 Pomanjkljivosti poštene vrednosti	13
2.1.2.2 Revidiranje poštene vrednosti	13
2.1.3 Oslabitev sredstev	15
2.1.3.1 Dobro ime	15
2.1.3.2 Finančne naložbe.....	16
2.1.3.3 Terjatve	17
2.1.3.4 Zaloge.....	18
2.1.4 Povečano tveganje prevar	18
2.1.4.1 Vrste prevar in razlogi zanje	18
2.1.4.2 Vloga revizorja pri obravnavanju prevar	20
2.1.4.3 Obvladovanje tveganja prevar	21
2.2 Vzroki za slabo kakovost revidiranja	22
2.2.1 Pomanjkanje strokovnega znanja revizorjev.....	22
2.2.2 Pomanjkanje neodvisnosti.....	23
2.2.2.1 Izvajanje nerevizijskih storitev za naročnike revizije	24
2.2.2.2 Redka izmenjava revizijskih družb	25
2.2.2.3 Pomanjkanje finančne neodvisnosti.....	25
2.2.3 Problemi na področju nadzora nad revizorji in revizijskimi družbami.....	26
3 POTREBA PO REFORMI REVIZIJSKEGA TRGA	28
3.1 Predlagane spremembe na področju vloge revizorja in revizijskega poročanja	28
3.1.1 Vloga revizorja.....	29
3.1.2 Revizijsko poročanje.....	30
3.1.3 Kritičen pogled na predlagane spremembe	31
3.2 Predlagane spremembe na področju revizorjeve neodvisnosti	33
3.2.1 Imenovanje in plačilo revizorjev.....	33

3.2.2	Izmenjava revizorjev in revizijskih družb	34
3.2.3	Zagotavljanje nerevizijskih storitev	35
3.2.4	Kritičen pogled na predlagane spremembe	36
3.3	Predlagane spremembe na področju uvedbe Mednarodnih standardov revidiranja na ravni EU	40
3.3.1	Učinki uvedbe MSR na ravni EU	41
3.3.2	Kritičen pogled na predlagane spremembe	42
3.4	Predlagane spremembe na področju lastništva in preglednosti poslovanja revizijskih družb	44
3.4.1	Lastniška struktura revizijskih družb	44
3.4.2	Preglednost poslovanja revizijskih družb	46
3.4.3	Kritičen pogled na predlagane spremembe	47
3.5	Predlagane spremembe na področju tržne strukture	49
3.5.1	Ustanovitev konzorcijev revizijskih družb	50
3.5.2	Kritičen pogled na predlagane spremembe	51
3.6	Predlagane spremembe na področju ustvarjanja evropskega trga in mednarodnega sodelovanja	53
3.6.1	Javni nadzor na ravni EU	53
3.6.2	Evropski potni list za revizorje in revizijske družbe	54
3.6.3	Ovire pri ustvarjanju evropskega revizijskega trga	55
3.6.4	Mednarodno sodelovanje	55
3.6.5	Kritičen pogled na predlagane spremembe	56
SKLEP	58
LITERATURA IN VIRI	61

KAZALO TABEL

Tabela 1: Nekateri dejavniki, ki lahko povzročijo dvom v predpostavko o delujočem podjetju	10
Tabela 2: Razlogi za prevare na strani posameznikov in podjetij	19
Tabela 3: Prihodki revizijskih družb iz naslova revizijskih in nerevizijskih storitev	24

KAZALO SLIK

Slika 1: Znesek oslabitve dobrega imena po letih v obdobju 2006–2010	16
Slika 2: Gibanje najpogostejših vrst prevar v obdobju 2003–2011	19
Slika 3: Delež prihodkov od revizijskih in nerevizijskih storitev velikih revizijskih družb v Združenem kraljestvu v letu 2011 (v %)	40
Slika 4: Vrste učinkov uvedbe MSR na ravni EU	42

UVOD

Revizija je eden glavnih dejavnikov finančne stabilnosti, saj izraženo mnenje revizorja o tem, ali so računovodski izkazi v vseh pomembnih pogledih sestavljeni v skladu s primernim okvirom računovodskega poročanja, povečuje stopnjo zaupanja predvidenih uporabnikov v računovodske izkaze. Poleg tega je kakovostna revizija ključna za zaščito vlagateljev in povrnitev zaupanja v trg, zato je zelo pomembno, da so revizorji pri svojem delu popolnoma neodvisni. V času globalne finančne krize so v ospredje ponovno prišli problemi, ki sprožajo vprašanja o ustreznosti ureditve revidiranja.

V Evropski uniji (v nadaljevanju EU) se je področje računovodstva in revizije začelo urejati leta 1978 z uveljavitvijo četrte direktive o letnih računovodskih izkazih posameznih vrst družb (Ur.l. EU, št. L 222/1978), ki je zahtevala obvezno revizijo računovodskih izkazov s strani oseb, ki so za to pooblaščen. Naslednja pomembnejša prelomnica se je zgodila leta 1983 s sprejetjem sedme direktive o konsolidiranih računovodskih izkazih (Ur.l. EU, št. L 193/1983), ki je zahtevo po obvezni reviziji razširila na konsolidirane računovodske izkaze. Že takoj naslednje leto je prišla v veljavo osma direktiva o dovoljenjih za osebe, pooblaščen za izvajanje obvezne revizije računovodskih listin (Ur.l. EU, št. L 126/1984), ki opredeljuje pravila za pridobitev dovoljenja za izvajanje obvezne revizije računovodskih izkazov. Povečana preglednost in zanesljivost računovodskih izkazov podjetij naj bi pomembno prispevali k razvoju enotnega trga v EU. Sčasoma se je pokazalo, da je na področju revizije še veliko vprašanj, ki jih te direktive niso rešile, zato je Evropska komisija (v nadaljevanju Komisija) leta 1996 objavila Zeleno knjigo o vlogi, položaju in odgovornosti revizorjev znotraj EU (Humphrey, Kausar, Loft & Woods, 2011, str. 433-434).

Problemi v zvezi z neodvisnostjo revizorjev so se pokazali zlasti na prelomu tisočletja, ko se je predvsem v ZDA pa tudi v Evropi zvrstilo kar nekaj računovodskih škandalov, zaradi katerih se je močno zmanjšalo zaupanje javnosti v računovodske izkaze podjetij in v kakovost dela revizorjev. Najodmevnejši je bil zagotovo propad podjetja Enron in z njim tudi revizijske družbe Arthur Andersen. V ZDA so se na škatle zelo hitro odzvali in že leta 2002 sprejeli Sarbanes-Oxleyev zakon, s katerim so želeli čim prej povrniti zaupanje javnosti v revizijsko stroko in stabilizirati finančne trge. Različne raziskave so pokazale, da se je kakovost revidiranja po sprejemu Sarbanes-Oxleyevega zakona izboljšala (Zaman Groff & Hočevar, 2009, str. 74). V nasprotju z ZDA je bil odziv v Evropi veliko počasnejši, saj je bila šele leta 2006 sprejeta direktiva o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze (Ur.l. EU, št. L 157/2006), katere glavni namen je izboljšanje kakovosti revizijskega dela, zato se ena najpomembnejših sprememb nanaša na sistem javnega nadzora nad revidiranjem. S tem naj bi se EU zaščitila pred podobnimi škandali, kot so se zgodili v ZDA. Države članice EU so zaključile prenos direktive v svoje nacionalne zakonodaje leta 2008, vendar raziskav o učinkih spremenjene zakonodaje na kakovost revidiranja še ni.

Kot kaže, bo kmalu ponovno prišlo do velikih sprememb na področju revidiranja, za kar je poskrbela globalna finančna kriza, ki se je začela leta 2007 v ZDA in še vedno traja. Glavni krivci za nastanek trenutne finančne krize so bile najprej banke, bonitetne agencije in druge finančne institucije ter finančni regulatorji (Möllers, 2009, str. 478), kmalu pa se je pozornost usmerila tudi na nadzorne institucije in revizorje. Predvsem se zastavlja vprašanje, kako so lahko finančne institucije le nekaj mesecev po tem, ko so dobile pozitivno revizijsko mnenje, zašle v finančne težave ali celo propadle (Sikka, 2009, str. 872). Glede na to, da so revizorji izdajali pozitivna mnenja, niso pa izdali nobenih dodatnih opozoril in dvomov glede predpostavke o delujočem podjetju, se zastavlja vprašanje, ali imajo revizorji dovolj znanja za revizijo kompleksnih finančnih institucij (Cooper & Grose, 2010, str. 162). House of Commons Treasury Committee je leta 2009 ugotovil, da so revizorji svoje naloge sicer opravili dobro in v skladu z zakonodajo, vendar je kljub temu prišlo do finančne krize. Ob tem se zastavljajo vprašanja o sodobni vlogi revizorjev in ustreznosti funkcije revidiranja. Pojavila so se namreč mnenja, da revizija, kakršno poznamo danes, v negotovih časih finančne krize morda ni primerna (Power, 2010, str. 31).

Zaradi vseh vprašanj in dilem, ki so se v času finančne krize pojavile v zvezi s funkcijo revidiranja, se je Komisija odločila, da področje revizije podrobno preuči v kontekstu reforme zakonodaje finančnih trgov. V ta namen je Komisija oktobra 2010 izdala Zeleno knjigo z naslovom Revizijska politika: kaj smo se naučili iz krize in k sodelovanju povabila različne interesne skupine, saj je želela odpreti razpravo o različnih temah, kot so: vloga revizorjev, upravljanje in neodvisnost revizijskih družb, nadzor nad revizorji, koncentracija in tržna struktura, vzpostavitev enotnega trga za zagotavljanje revizijskih storitev, poenostavitev predpisov za mala in srednje velika podjetja ter male in srednje velike izvajalce strokovnih storitev ter mednarodno sodelovanje pri nadzoru nad svetovnimi omrežji revizijskih družb. Odziv interesnih skupin na Zeleno knjigo je bil velik, saj je bilo zbranih 688 odgovorov, katerih povzetke je Komisija objavila februarja 2011. Na podlagi vseh odzivov in posvetovanj je Komisija konec novembra 2011 objavila tudi Predlog o spremembi direktive o obveznih revizijah in Predlog uredbe o posebnih zahtevah v zvezi z obvezno revizijo subjektov javnega interesa.

Predlog reforme revizijskega trga v EU celovito pristopa k ureditvi tega področja, s čimer naj bi se zmanjšali ali odpravili problemi, ki so se v času krize izkazali za pomembne. Pri vlogi revizorja je tako najbolj izrazit problem vrzeli v pričakovanjih, ki se največkrat pojavi zaradi prevelikih pričakovanj interesnih skupin, saj le-te od revizorjev pričakujejo več, kot je dejansko njihova naloga. Trenutna zakonodaja tudi ni zmanjšala problema neodvisnosti revizorjev, zato je to vprašanje ponovno odprto. V reformi je predlagano, da revizorji razen povezanih storitev finančne revizije ne smejo zagotavljati nerevizijskih storitev naročnikom revizije. Ponovno se je namreč pokazalo, da so revizijske družbe veliko zaslužile z zagotavljanjem nerevizijskih storitev naročnikom revizije, zaradi česar je bila ogrožena njihova neodvisnost. Kot rešitvi za povečanje neodvisnosti revizorjev sta predlagani še obvezna izmenjava revizijskih družb po določenem obdobju in okrepljena

vloga revizijske komisije pri imenovanju revizorja. Predmet reforme je tudi sprejetje Mednarodnih standardov revidiranja na ravni EU, kar bi izboljšalo učinkovitost notranjega trga in zmanjšalo stroške mednarodnih revizij. Spremembe se predlagajo tudi na področju lastništva, ki je trenutno omejeno na revizorje in revizijske družbe, s sprejetjem reforme pa bi bil vstop omogočen tudi zunanjim lastnikom. Eden od problemov je tudi visoka koncentracija revizijskega trga, ki ga obvladujejo štiri velike revizijske družbe, zato Komisija predlaga uvedbo skupnih revizij ali ustanovitev revizijskih konzorcijev, katerih namen je omogočiti manjšim revizijskim družbam vstop na trg revizij velikih podjetij in subjektov javnega interesa ter s tem povečati izbiro ponudnikov na trgu. Eden glavnih ciljev, ki si ga Komisija prizadeva doseči, je ustvariti enoten evropski trg revizijskih storitev, zaradi česar med drugim predlaga uvedbo evropskega potnega lista za revizorje, ki bi olajšal čezmejno mobilnost. To sicer je ena od rešitev, ki bi prispevala k realizaciji skupnega evropskega trga, vendar pa je na poti do tja še veliko drugih ovir, ki jih bo treba odpraviti. Zaradi delovanja revizijskih družb v različnih državah in posledično oteženega nadzora nad delovanjem teh družb pa je predmet reforme tudi okrepljeno mednarodno sodelovanje.

Predmet raziskave magistrskega dela je preučiti predlagane spremembe revizijskega trga v EU in podati kritičen pogled nanje. V preteklosti je na področju revidiranja že večkrat prišlo do sprememb, vendar se vedno znova pokažejo problemi, ki kljub poskusom, še niso bili odpravljeni. Trenutna finančna kriza je bila povod za to, da se je Komisija skupaj z različnimi partnerji in interesnimi skupinami odločila za celovit pristop k ureditvi revizijskega področja v EU. Zaveda se namreč, da je kakovostna revizija ključna za zaščito vlagateljev. Poleg tega revizorji izpolnjujejo tudi družbeno vlogo, saj presojujejo o resničnosti in poštenosti računovodskih izkazov revidiranih podjetij, zato je pomembno, da so pri svojem delu neodvisni, saj je neodvisnost ključna za kakovostno revizijo in za pridobitev zaupanja s strani javnosti.

Cilj magistrskega dela je predstaviti predlagano revizijsko reformo v EU. V tem okviru predstavljam tudi trenutno stanje in probleme na področju revidiranja, ki so sprožili razmišljanja in dejanja v smeri prenove revizijskega trga in kako naj bi predlagane spremembe pripomogle k višji kakovosti revizije. Cilj je tudi opredeliti izzive, s katerimi se revizorji srečujejo v času finančne krize. Pri tem se osredotočam na preverjanje predpostavke o delujočem podjetju, za katero se je v času krize izkazalo, da je revizorji niso ustrezno obravnavali, merjenje poštenih vrednosti, oslabitev sredstev in povečano tveganje prevar. Predstaviti želim tudi vzroke, ki vplivajo na slabšo kakovost revidiranja. Pri tem izpostavljam predvsem pomanjkanje strokovnega znanja in neodvisnosti revizorjev ter probleme na področju nadzora nad revizorji in revizijskimi družbami.

V prvem delu je namen magistrskega dela predstaviti ureditev revizijskega področja v EU skozi zgodovino in opredeliti izzive, katerim morajo revizorji v času finančne krize nameniti dodatno pozornost. Namen je tudi izpostaviti nekatere vzroke, ki negativno

vplivajo na kakovost revidiranja. V drugem delu je namen magistrskega dela podati kritičen pogled na predlagane spremembe revizijskega trga v EU in s tem opozoriti na možne probleme, do katerih bi lahko prišlo ob uvajanju trenutnih predlogov v prakso. Magistrsko delo je v prvi vrsti namenjeno zakonodajalcem, da morda ponovno preučijo nekatere predlagane spremembe, ki bi kljub reševanju problemov na enem področju lahko vodile v veliko večje probleme na drugih področjih, zato bi pri uvajanju takšnih sprememb morali biti še posebej previdni. Magistrsko delo ponuja tudi iztočnice za nadaljnje raziskave, saj je na posameznih področjih revidiranja odprtih še veliko vprašanj in dilem, ki bi jih bilo dobro rešiti, preden bodo spremembe uradno sprejete.

Pri izdelavi magistrskega dela sem uporabila metode znanstvenega raziskovanja. Podatke za izdelavo magistrskega dela sem na sekundaren način zbrala s pomočjo strokovne in znanstvene literature in virov tako domačih kot tujih avtorjev in njihovih ugotovitev s področja izzivov revidiranja v času finančne krize ter ureditve revizijskega področja, vključno s problemi, ki se kažejo, in spremembami, ki se obetajo. Pri tem je uporabljena metoda kompilacije.

Magistrsko delo je sestavljeno iz treh poglavij. V prvem poglavju predstavljam zgodovinski pregled ureditve revizijskega področja v EU. Drugo poglavje je namenjeno predstavitvi izzivov, s katerimi se revizorji srečujejo v času finančne krize in opredelitvi nekaterih vzrokov za slabo kakovost revidiranja. V tretjem poglavju predstavljam predlagane spremembe revizijskega trga po posameznih področjih in na koncu vsakega podpoglavja podam kritično analizo predlaganih sprememb. Magistrsko delo zaključujem s sklepnimi ugotovitvami.

1 ZGODOVINSKI PREGLED UREDITVE REVIZIJSKEGA PODROČJA V EVROPSKI UNIJI

Ureditev revizijskega področja v EU sega v leto 1978, ko je Svet evropskih skupnosti (v nadaljevanju Svet) sprejel četrto direktivo o letnih računovodskih izkazih posameznih vrst družb (Ur.l. EU, št. L 222/1978). Ta direktiva je bila med drugim sprejeta tudi zaradi vzpostavitve minimalne enakovredne pravne zahteve na ravni EU glede obsega finančnih podatkov, ki jih morajo podjetja dati na razpolago javnosti. Pred samo objavo letnih računovodskih izkazov mora le-te revidirati ena ali več oseb, pooblaščenih za revidiranje. Prav tako morajo revizorji preveriti tudi, ali je letno poročilo podjetij v skladu z letnimi računovodskimi izkazi istega poslovnega leta. Nato je Svet leta 1983 sprejel sedmo direktivo o konsolidiranih računovodskih izkazih (Ur.l. EU, št. L 193/1983), ki razširi zahtevo po obvezni reviziji letnih računovodskih izkazov na konsolidirane računovodske izkaze. Sedma direktiva je bila med drugim sprejeta zaradi usklajevanja nacionalnih zakonodaj na področju konsolidiranih računovodskih izkazov, da se s tem omogočita primerljivost in enakovrednost podatkov, ki jih morajo objaviti podjetja v EU. Cilj usklajevanja te zakonodaje je zavarovati interese, ki obstajajo v podjetjih z delniškim

kapitalom. Na koncu se konsolidirani računovodski izkazi in konsolidirano letno poročilo skupaj z revizorjevim mnenjem javno objavijo. Leta 1984 je Svet sprejel osmo direktivo o dovoljenjih za osebe, pooblaščne za izvajanje obvezne revizije računovodskih listin (Ur.l. EU, št. L 126/1984), saj mora biti kvalifikacija teh oseb poenotena in ker je treba zagotoviti, da so te osebe neodvisne in neoporečne. Ta direktiva tako podrobneje obravnava pravila za izdajo dovoljenj, poklicno skrbnost in neodvisnost ter javno objavo imen fizičnih oseb in revizijskih družb, ki imajo dovoljenje za izvajanje obveznih revizij. Vse omenjene direktive naj bi imele pomembno vlogo pri razvoju enotnega trga v EU, saj naj bi poenotenje finančnih informacij skupaj z neodvisnim revizorjevim mnenjem prispevalo k večji zanesljivosti računovodskih izkazov podjetij. Zahteva po revidiranju letnih in konsolidiranih računovodskih izkazov se je oblikovala predvsem zaradi večje zaščite javnega interesa pa tudi zato, da se poveča zaupanje interesnih skupin (Evropska komisija, 1996, str. 4).

Sčasoma se je pokazalo, da omenjene direktive niso odpravile nekaterih pomembnih problemov na področju revidiranja, zato je Komisija leta 1996 objavila Zeleno knjigo o vlogi, položaju in odgovornosti revizorjev znotraj EU (angl. *The Role, the Position and the Liability of the Statutory Auditor within the European Union*). Predvsem so se zastavljala vprašanja o funkciji obvezne revizije in neodvisnosti revizorjev. Prav tako je bil problem v tem, da ni bilo nobene opredelitve obvezne revizije, zaradi česar se je pojavila velika vrzel v pričakovanjih. V zvezi s tem je bilo predlagano, da bi bili lahko Mednarodni standardi revidiranja (v nadaljevanju MSR) začetek enotne opredelitve obvezne revizije (Evropska komisija, 1996, str. 16). Pomembnejša področja, obravnavana v Zelenu knjigi, se nanašajo še na odgovornost in položaj revizorjev znotraj podjetja, vključno z ustanovitvijo revizijskih komisij in vzpostavitvijo ustreznega sistema notranjih kontrol (Evropska komisija, 1996, str. 25). Pri vseh obravnavanih področjih je bilo ugotovljeno, da med državami članicami obstajajo razlike in da ni enotne ureditve revidiranja na ravni EU, kar je po mnenju Komisije negativno vplivalo na kakovost revidiranja, s tem pa se je zmanjšalo tudi zaupanje v računovodske izkaze (Evropska komisija, 1996, str. 4). Cilj Zelene knjige je bil prispevati k splošnemu dvigu ravni revidiranja v EU, ki bo koristila vsem, ki so kakor koli vpleteni v poslovanje podjetij (Evropska komisija, 1996, str. 36). Zaključke obravnavane Zelene knjige je Komisija leta 1998 objavila v sporočilu Obvezna revizija v EU: Pot naprej (angl. *The Statutory Audit in the EU: The Way Forward*), ki je vključevalo tudi predlog ustanovitve Odbora za revizijo (angl. *Committee on Auditing*), ki naj bi oblikoval nadaljnje ukrepe v smeri tesnega sodelovanja med računovodsko stroko in državami članicami. Takoj po ustanovitvi so bile glavne teme Odbora za revizijo povezane z zagotavljanjem kakovosti, revizijskimi standardi in neodvisnostjo revizorjev. Na podlagi dela Odbora za revizijo je Komisija novembra 2000 objavila Priporočilo o zagotavljanju kakovosti za revizorje v EU (angl. *Recommendation on Quality Assurance for the Statutory Auditor in the EU*), leta 2002 pa še Priporočilo o neodvisnosti revizorjev v EU (angl. *Statutory Auditors' Independence in the EU*) (Humphrey et al., 2011, str. 434-435).

Na prelomu tisočletja so se ponovno pokazali problemi, ki so sprožili pomisleke o ustreznosti ureditve revidiranja v EU pa tudi v ZDA. Takrat so svet pretresli nekateri računovodski škandali, ki so se zgodili v EU in v ZDA. Skupni imenovalec škandalov je bil ta, da so revizijske družbe za naročnike opravljale tako revizijske kot tudi nerevizijske storitve, kar je povzročilo konflikt interesov ter ogrozilo revizorjevo neodvisnost in nepristranskost pri revidiranju. Prvi izmed odmevnejših računovodskih škandalov je bil propad podjetja Enron in skupaj z njim propad revizijske družbe Artur Andersen, ki je bila takrat ena izmed petih največjih revizijskih družb na svetu. Nadaljnji računovodski škandali, vključno s propadom podjetja WorldCom, so v ZDA povzročili »krizo zaupanja« (Dewing & Russell, 2004, str. 300), ki je leta 2002 vodila v sprejetje Sarbanes-Oxleyevega zakona (angl. *Sarbanes-Oxley Act*).

Sarbanes-Oxleyev zakon je bil sprejet z namenom varovanja vlagateljev, predpisuje pa strožje zahteve glede revizorjeve neodvisnosti, strožja merila na področju upravljanja podjetij, ustanovitev revizijskih komisij, večji poudarek je namenjen notranjim kontrolam in notranji reviziji, ustanovljen pa je bil tudi Odbor za javni nadzor nad delovanjem revizijskih družb (angl. *Public Company Accounting Oversight Board*, v nadaljevanju PCAOB), ki skrbi za neodvisnost in zakonsko urejenost poklica (Sarbanes-Oxley Essential Information, 2002). S tem zakonom so želeli povečati kakovost računovodskega poročanja in okrepiti vlogo revizorjev ter tako čim prej povrniti zaupanje javnosti v revizijsko stroko in stabilizirati finančne trge. Različne raziskave so pokazale, da se je kakovost revidiranja po sprejemu Sarbanes-Oxleyevega zakona izboljšala (Zaman Groff & Hočevar, 2009, str. 74).

Tudi v EU so se zgodili nekateri računovodski škandali, najodmevnejši med njimi je primer italijanskega podjetja Parmalat, zaradi katerih se je Komisija odločila, da preuči nekatera področja revizije in upravljanja podjetij. Maja 2003 je bil objavljen odgovor Komisije na računovodske škandale z naslovom *Krepitev obvezne revizije v EU* (angl. *Reinforcing the Statutory Audit in the EU*), v katerem so navedene določene prednostne naloge za izboljšanje kakovosti revizije v EU. Sporočilo Komisije je vsebovalo deset točk, razdeljenih na kratkoročne in srednjeročne prednostne naloge. Kratkoročne prednostne naloge, za obdobje 2003–2004, so vključevale posodobitev osme direktive, krepitev regulativnega okvira EU, krepitev javnega nadzora nad revizijsko stroko v EU in zahtevo po uveljavitvi MSR za vse obvezne revizije v EU od leta 2005 dalje. Med srednjeročne prednostne naloge, za obdobje 2004–2006, je Komisija uvrstila izboljšanje sistema disciplinskih kazni, večjo preglednost revizijskih družb in njihovih mrež, krepitev revizijskih komisij in notranjih kontrol, krepitev neodvisnosti revizorjev in etični kodeks, poglobitev notranjega trga za revizijske storitve in preučitev revizorjeve odgovornosti (Evropska komisija, 2003, str. 19-20). Dewing in Russell (2004, str. 308-309) menita, da je za zaupanje uporabnikov v računovodske izkaze in revizorjevo mnenje bistveno, da so računovodski izkazi podjetij v vseh državah članicah pripravljeni in revidirani enako in da zahteva po uveljavitvi MSR za vse obvezne revizije vsaj delno vodi k ureditvi tega

vprašanja. Po drugi strani pa opozarjata na pomanjkanje usklajenosti v sistemu nadzora, ki bi lahko vodila k variabilnosti v kakovosti revizij med državami članicami. Kljub temu, da je to vprašanje Komisija uvrstila med kratkoročne prednostne naloge, Dewing in Russell menita, da je to eno izmed področij, kjer je treba še veliko narediti.

Po računovodskih škandalih, uvedbi Sarbanes-Oxleyevega zakona in ustanovitvi PCAOB so bili vzpostavljeni strožji revizijski predpisi za podjetja, ki kotirajo na ameriški borzi. Zato je EU spoznala, da bi morala, če se želi izogniti ameriškim inšpekcijskim pregledom, sprejeti nove predpise o nadzoru revizorjev, ki bi bili sprejemljivi za PCAOB, čeprav je bilo jasno, da bi moral biti nadzor izveden s strani držav članic. Vsi ti problemi in želja po globalno usklajenih MSR so Komisijo privedli do razmišljanja o morebitni novi direktivi o obveznih revizijah (Humphrey et al., 2011, str. 435).

Leta 2004 je Komisija podala predlog o novi direktivi o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze, ki bi nadomestila in razširila osmo direktivo iz leta 1984. Ta direktiva namreč ni obravnavala zahtev o tem, kako mora biti izvedena obvezna revizija, ni obravnavala zahteve po javnem nadzoru in zunanjem zagotavljanju kakovosti, ki je nujno potrebna za zagotovitev kakovostne revizije (Braiotta, 2005, str. 62). Predlagana direktiva je sledila desetim prednostnim nalogam, ki si jih je Komisija zastavila leta 2003, vendar je bila prilagojena posledicam računovodskih škandalov. Ti so pokazali na pomembnost organa, ki spremlja računovodsko poročanje in revizijski postopek v subjektih javnega interesa, zato je bila v predlog direktive zapisana zahteva po ustanovitvi revizijskih komisij v vseh podjetjih, ki kotirajo na organiziranem trgu (Gornik Tomaszewski & McCarthy, 2005, str. 19-20). Novembra 2005 je bil ustanovljen Revizijski regulativni odbor (angl. *Audit Regulatory Committee*), ki je združil predstavnike držav članic in Komisijo za delo v tem, kako naj bi si države članice direktivo razlagale in kako naj bi jo izvajale. Decembra 2005 je bila ustanovljena še Evropska skupina organov za nadzor revizorjev (angl. *European Group of Auditors' Oversight Bodies*, v nadaljevanju EGAOB), ki naj bi zagotovila učinkovito koordinacijo in primerljivost novih sistemov javnega nadzora nad revizorji in revizijskimi družbami v državah članicah EU (Humphrey et al., 2011, str. 436).

Leta 2006 je bila direktiva o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze (v nadaljevanju direktiva o obveznih revizijah) tudi uradno sprejeta, prinašala pa je podobne ukrepe kot Sarbanes-Oxleyev zakon. Glavni namen direktive o obveznih revizijah je izboljšanje kakovosti revizijskega dela, zato se ena najpomembnejših sprememb nanaša prav na sistem javnega nadzora nad revidiranjem. Zaupanje v javni nadzor nad revizijsko stroko naj bi bil prvi pogoj za visoko kakovostno računovodsko poročanje, hkrati pa tudi zagotovilo vlagateljem in drugim interesnim skupinam, da se lahko zanesejo na revidirane računovodske izkaze. Strožja določila glede revizorjeve neodvisnosti, podrobnejša navodila glede izvajanja obveznih revizij, obvezne revizijske komisije v podjetjih, ki kotirajo na organiziranem trgu, in uvedba javnega nadzora nad revizorji in revizijskimi

družbami so le nekatere zahteve nove direktive o obveznih revizijah (Ur.l. EU, št. L 157/2006). Države članice EU so zaključile prenos direktive o obveznih revizijah v svoje nacionalne zakonodaje leta 2008, vendar raziskav o učinkih spremenjene zakonodaje na kakovost revidiranja še ni.

Leta 2008 je Komisija objavila še dve priporočili, in sicer Priporočilo o zunanjem zagotavljanju kakovosti za revizorje in revizijske družbe, ki revidirajo subjekte javnega interesa (angl. *Recommendation on external quality assurance for statutory auditors and audit firms auditing public interest entities*), ki vsebuje smernice za izvajanje neodvisnih sistemov zagotavljanja kakovosti za revizorje in revizijske družbe (Ur.l. EU, št. L 120/2008), ter Priporočilo o omejevanju civilne odgovornosti revizorjev in revizijskih družb (angl. *Recommendation concerning the limitation of the civil liability of statutory auditors and audit firms*), ki izvajajo obvezne revizije letnih in konsolidiranih računovodskih izkazov podjetij, ki so registrirana v državi članici in katerih vrednostni papirji so sprejeti v trgovanje na organiziranem trgu v državi članici (Ur.l. EU, št. L 162/2008).

2 REVIZIJA V ČASU FINANČNE KRIZE

Mahnič (2009, str. 98 in 104) opozarja, da je v času finančne krize potrebno pridobiti pisna gradiva, ki podpirajo revizorjeve odločitve, in iskati informacije tudi izven naročnika, vse skupaj pa presoditi s potrebno mero poklicne skrbnosti in nezaupljivosti. Poleg tega je v času krize potrebno analizirati učinke krize na revidirano podjetje in temu primerno prilagoditi postopke revidiranja. Tudi poslovodstvo mora preveriti ustreznost predpostavk, uporabljenih v preteklih letih, saj te morda niso več primerne, zato jih je treba prilagoditi tako, da bodo odražale pritiske v trenutnem okolju (Sidorovich, 2009, str. 74).

Kriza prinaša revizorjem vrsto izzivov, s katerimi se morajo čim uspešneje soočiti in ugotoviti, katerim (novim) tveganjem so podjetja v tem času izpostavljena. Poleg tega je kriza pokazala tudi vse slabosti revizije, ki negativno vplivajo na kakovost revizije, kar lahko vodi do nepopolnih razkritij v zvezi s poslovanjem podjetij, oškodovanja vlagateljev in tudi do propada podjetij. V tem poglavju se zato osredotočam na nekatere izzive, s katerimi se revizorji soočajo v času krize, in vzroke, ki negativno vplivajo na kakovost revidiranja računovodskih izkazov.

2.1 Izzivi revidiranja v času finančne krize

V zadnjih letih so podjetja in tudi revizorji izpostavljeni številnim izzivom, saj je finančna kriza pomembno spremenila pogoje gospodarjenja in sposobnost financiranja dejavnosti podjetij. To se kaže predvsem v zmanjšanju prodaje in proizvodnje, slabitvah sredstev in naložb, izgubah in slabši likvidnosti podjetij. Spremenjene razmere tudi od revizorjev zahtevajo poglobljen pristop, saj se ne morejo več zanesti na dobro poslovanje podjetij v

preteklosti, ampak morajo ugotoviti, kako bo poslovodstvo v prihodnje obvladovalo tveganja, ki jih prinaša finančna kriza (Mahnič, 2009, str. 98). Dogodki na finančnih trgih in trenutno gospodarsko okolje utegnejo vplivati na poslovanje podjetij in računovodsko poročanje, posledično pa tudi na revidiranje. Predhodno ugotovljena revizijska tveganja se lahko povečajo, zaradi finančne krize pa lahko nastanejo tudi nova (Sidorovich, 2009, str. 79). V nadaljevanju predstavljam nekatere izzive, s katerimi se soočajo revizorji in jim morajo v času finančne krize nameniti še več pozornosti.

2.1.1 Predpostavka o delujočem podjetju

Temeljno načelo pri pripravljanju računovodskih izkazov je predpostavka o delujočem podjetju. Po tej predpostavki, se domneva, da bo podjetje nadaljevalo s poslovanjem v dogledni prihodnosti in da nima ne namena, ne potrebe, da bi prenehalo delovati. Skladno s tem so sredstva in obveznosti izkazane na osnovi dejstva, da bo podjetje sposobno unovčevati sredstva in poravnati obveznosti v okviru običajnega poslovanja (MSR 570, 2009, str. 5). Odar (2009a, str. 8) in Sidorovich (2009, str. 72) ugotavljata, da trenutne gospodarske razmere vplivajo na poslovanje podjetij, kar lahko povzroči dvom v sposobnost podjetij, da nadaljujejo kot delujoče podjetje, zato bodo morala poslovodstva oceniti, ali so pogoji za uporabo predpostavke o delujočem podjetju še izpolnjeni. Sprotna priprava napovedi in finančnih načrtov je pomemben del ocenjevanja sposobnosti podjetja, da nadaljuje kot delujoče podjetje, analiza denarnih tokov pa je lahko bistven dejavnik pri ocenjevanju prihodnjih dogodkov in njihovih posledic (International Auditing and Assurance Standards Board, 2009, str. 6, v nadaljevanju IAASB).

2.1.1.1 Dejavniki, ki lahko povzročijo dvom v predpostavko o delujočem podjetju

V času finančne krize se vse pogosteje pojavljajo znaki, na katere morajo biti tako poslovodje kot tudi revizorji še posebej pozorni, ko identificirajo okoliščine, ki bi lahko ogrozile predpostavko o delujočem podjetju (Živec, 2009, str. 130). MSR 570 (2009, str. 13-14) opisuje nekatere dogodke, ki posamezno ali skupaj lahko povzročijo dvom v predpostavko o delujočem podjetju. Razdeljeni so v tri skupine, in sicer: finančni znaki, poslovni znaki in drugi znaki, na kratko pa so povzeti v Tabeli 1.

Tabela 1: Nekateri dejavniki, ki lahko povzročijo dvom v predpostavko o delujočem podjetju

FINANČNI ZNAKI
Posojila z nespremenljivim rokom vračila, ki bodo kmalu zapadla in morda ne bodo podaljšana ali vrnjena, pretirano opiranje na kratkoročna posojila za financiranje dolgoročnih sredstev
Znaki, da bodo upniki odtegnili svojo finančno podporo
Negativni denarni tokovi iz poslovanja, ki jih nakazujejo obračunski ali predračunski računovodski izkazi
Nezmožnost izpolnjevanja določb iz posojilnih pogodb in poplačila upnikov ob zapadlosti
Spreminjanje pogojev dobaviteljev od dobav na kredit v plačila ob dobavi
POSLOVNI ZNAKI
Namere poslovodstva, da likvidira podjetje ali ustavi poslovanje
Izguba ključnih članov poslovodstva brez zamenjave
Izguba pomembnega trga, ključnih kupcev, franšize, licence ali glavnih dobaviteljev
Težave z delavci, pomanjkanje pomembnih materialov, pojav zelo uspešnega konkurenta
DRUGI ZNAKI
Neizpolnjevanje kapitalskih ali drugih zakonskih zahtev
Nerešeni pravni ali upravni postopki proti podjetju, ki se lahko, če bodo uspešni, končajo z zahtevami, ki jih podjetje ne bo zmožno izpolniti
Spremembe zakonov in predpisov, ki bi lahko neugodno vplivale na podjetje
Nezavarovane ali prenizko zavarovane nesreče, ki bi se lahko zgodile

Vir: MSR 570, 2009, str. 13-14.

Sidorovich (2009, str. 77-79) meni, da bi bilo v času finančne krize primerno upoštevati še druge dejavnike tveganja, ki bi lahko povzročili dvom v predpostavko o delujočem podjetju. V nadaljevanju na kratko povzemam nekatere od njih:

- Pridobitev zunanjega financiranja: podjetje je prekršilo nekatere pogoje, zaradi česar je nastalo tveganje, da bo financiranje prekinjeno ali da ne bo obnovljeno; poslovodstvo nima načrtov za nadomestne dogovore, če trenutnega financiranja ne bi bilo mogoče podaljšati; financiranje je zavarovano s sredstvi, katerih vrednost se je znižala pod vrednost financiranja;
- Podjetje daje posojila ali jamstva v visokih zneskih: jamstva bodo morda unovčena; dolžniki morda ne bodo zmogli odplačati posojil;
- Podjetje je odvisno od jamstev, ki jih da druga stranka: izdajatelj jamstva ni več zmožen ali pripravljen dajati jamstev;
- Podjetje je močno odvisno od dobaviteljev: dobavitelji, ki zagotavljajo bistveno blago ali storitve, imajo finančne težave, podjetje pa ne more najti nadomestnih dobaviteljev;
- Izgube, ki izhajajo iz oslabitev: višje rezervacije za dvomljive terjatve; zastarelost zalog.

V primeru dvomov v predpostavko o delujočem podjetju mora poslovodstvo to razkriti v računovodskem poročilu. V času finančne krize je še posebej pomembno, da računovodski izkazi vsebujejo vsa razkritja v obsegu in na način, ki omogoča pošteno predstavitev finančnega položaja podjetja. Še posebej pomembna so razkritja o izpostavljenosti in obvladovanju tveganj ter razkritja dogodkov, ki so ali bodo v prihodnosti pomembno vplivala na poslovanje podjetja (Mahnič, 2009, str. 102-103).

2.1.1.2 Vloga revizorja pri preverjanju ustreznosti predpostavke o delujočem podjetju

Kljub odgovornosti poslovodstva za veljavnost predpostavke o delujočem podjetju mora revizor izvesti vse preveritve, da pridobi zadostne in ustrezne dokaze o ustreznosti predpostavke o delujočem podjetju, in ugotoviti, ali obstaja pomembna negotovost glede sposobnosti, da podjetje nadaljuje s poslovanjem kot delujoče podjetje. Vendar ker revizor ne more predvideti prihodnjih dogodkov, ki lahko pomembno vplivajo na poslovanje podjetja, neomenjena negotovost delujočega podjetja v revizorjevem poročilu še ne pomeni zagotovila revizorja, da je podjetje delujoče (MSR 570, 2009, str. 6-7).

V predhodni fazi revizor opravi osnovne postopke preveritve, saj to pomeni zgodnejšo oceno tveganj, povezanih s predpostavko o delujočem podjetju, in zgodnejši razgovor s poslovodstvom (Mahnič, 2009, str. 100). Če pride revizor v predhodni fazi do zaključka, da obstaja bistven dvom v pravilnost uporabe predpostavke o delujočem podjetju, mora opraviti še dodatne postopke, da bi ugotovil, kateri dogodki vzbujajo dvom in ali obstaja pomembna negotovost ali ne. Pomembna negotovost obstaja, če sta verjetnost nastopa in njen možen vpliv tolikšna, da je po revizorjevi presoji za pošteno predstavitev računovodskih izkazov treba ustrezno razkriti naravo in posledice take negotovosti (MSR 570, 2009, str. 9-10).

Če revizor na podlagi zbranih dokazov ugotovi, da je predpostavka o delujočem podjetju neustrezna, računovodski izkazi pa so bili pripravljene na osnovi delujočega podjetja, mora izraziti odklonilno mnenje, ne glede na to, ali so bila razkritja ustrezno opravljena. Če poslovodstvo oceni, da predpostavka o delujočem podjetju ni ustrezna, morajo biti računovodski izkazi pripravljene na nadomestni osnovi (npr. na likvidacijski osnovi). Če revizor ugotovi, da je nadomestna osnova primerna, lahko, ob ustreznih razkritjih, izda neprilagojeno mnenje, vendar pa mora v svoje poročilo vključiti odstavek o poudarjanju zadeve, da s tem uporabnika opozori na uporabo nadomestne osnove (MSR 570, 2009, str. 21-22).

V primeru, ko revizor ugotovi, da je uporaba predpostavke o delujočem podjetju ustrezna, vendar obstaja pomembna negotovost, mora revizor preveriti, ali so v računovodskih izkazih podana ustrezna razkritja. Če so ustrezna razkritja podana, revizor izrazi neprilagojeno mnenje, vendar v svoje poročilo vključi odstavek o poudarjanju zadeve, da uporabnika opozori na obstoj pomembne negotovosti. Kadar razkritja niso zadostna,

revizor izrazi mnenje s pridržkom ali odklonilno mnenje in v poročilu navede obstoj pomembne negotovosti. V primeru več pomembnih negotovosti, ki pomembno vplivajo na računovodske izkaze, lahko revizor oceni, da je primerneje zavrnilo mnenje kot pa dodati odstavek o poudarjanju zadeve (MSR 570, 2009, str. 10-11 in 20). Sidorovich (2009, str. 66-67) navaja, da je zavrnitev mnenja primerna v razmerah, ko je prenehanje poslovanja podjetja zelo blizu, ko obstaja verjetnost, da bo kmalu po datumu revizijskega poročila prišlo do posega nadzornega organa ali ko poslovodstvo ne želi pripraviti ali razširiti ocene o sposobnosti podjetja, da nadaljuje kot delujoče podjetje.

Revizor mora biti skozi celotno revizijo pozoren na vse dejavnike, ki bi lahko vplivali na predpostavko o delujočem podjetju, prav tako pa mora vse dejavnike oceniti kritično in z ustrezno mero nezaupljivosti (Živec, 2009, str. 124 in 130). V času finančne krize se je izkazalo, da so bili revizorji premalo pozorni na ustrezno uporabo predpostavke o delujočem podjetju, saj je veliko podjetij kmalu po tem, ko so dobila pozitivno revizijsko mnenje, propadlo ali zašlo v finančne težave (Sikka, 2009, str. 872). Ne glede na natančno predpisane pristojnosti revizorjev se pojavljajo vprašanja, ali je revizija dovolj zmogljiva, da lahko predstavlja učinkovit sistem zgodnjega opozarjanja o bližajočih se težavah podjetij ali celo njihovem propadu in ali ni, glede na veliko nestabilnost kapitalskih trgov, dvanajstmesečno obdobje predolgo za oceno predpostavke o delujočem podjetju (Humphrey, Loft & Woods, 2009, str. 819).

2.1.2 Merjenje pošteno vrednosti

Mednarodni računovodski standard 39 (Ur.l. EU, št. L 320/2008, v nadaljevanju MRS 39) pošteno vrednost opredeljuje kot znesek, s katerim je mogoče zamenjati sredstvo ali z njim poravnati obveznost med dobro obveščena in voljnima strankama v transakciji, v kateri sta obe stranki medsebojno neodvisni in enakopravni. Humphrey et al. (2009, str. 818) menijo, da so definicija in smernice o vrednotenju, ki jih vsebuje standard, pripravljene za stabilne trge, trenutno pa so trgi za veliko sredstev nestabilni in nelikvidni, zaradi česar je vrednotenje sredstev oteženo. Če za sredstva ali obveznosti obstaja delujoč trg, je lahko merjenje njihove pošteno vrednosti razmeroma preprosto. V primeru, da delujoči trg ne obstaja ali pa mora poslovodstvo samo oceniti pošteno vrednost sredstva ali obveznosti, pa je merjenje pošteno vrednosti lahko precej zapleteno (MSR 545, 2007, str. 6). Zaradi trenutnih razmer na finančnih trgih so lahko nekatere vrste naložb precej zapletene za vrednotenje, zato so problemi, povezani z merjenjem pošteno vrednosti, v zadnjih časih deležni večje pozornosti (Sidorovich, 2009, str. 81). Po mnenju nekaterih politikov, bančnikov in revizorjev je računovodstvo pošteno vrednosti tudi eden od vzrokov za nastanek trenutne finančne krize ali pa vsaj za njeno zaostroitev in za razvrednotenje premoženja (Huian, 2009, str. 2; Tweedie, 2008, str. 118; Wallace, 2009, str. 9).

2.1.2.1 Pomanjkljivosti poštene vrednosti

V primeru nedelujočega trga se pošteno vrednost lahko oceni z modelom vrednotenja ali s pomočjo veččaka. Večina meritev, ki so zasnovane na ocenah, je nenatančnih, saj je ocenjevanje vedno, hote ali nehote, pristransko, torej odvisno od tistega, ki ocenjuje. Pri merjenju poštene vrednosti sta pogosto negotova tako znesek kot tudi čas prihodnjih denarnih tokov, lahko pa je merjenje zasnovano tudi na predpostavkah o prihodnjih dogodkih, ki so negotovi, zato se lahko meritve sčasoma spreminjajo (MSR 545, 2007, str. 5-6; Petejan, 2010b, str. 24).

Uporaba poštene vrednosti je torej najbolj primerna, ko trg deluje, v primeru nedelujočega trga pa ta model ni enako zanesljiv, kar je tudi ena izmed večjih slabosti, povezanih z merjenjem poštene vrednosti. Lahko namreč pride do problema prirejanja vhodnih podatkov na eni strani ali do velikih stroškov vrednotenja sredstev in obveznosti na drugi strani (Petejan, 2010b, str. 37). Pri določanju in ugotavljanju poštene vrednosti je torej vprašanje, kako naj poročevalci objektivno ugotavljajo, kakšna je poštena vrednost nekega instrumenta za obveščene kupca, če je jasno, da trg ni učinkovit, da se na njem pojavljajo špekulacije, anomalije in neracionalno vedenje vlagateljev. Kadar je na trgu razpon cen velik, je poštena vrednost kmalu lahko predmet manipulacij (Curk & Slapničar, 2010, str. 67). Zaradi kompleksnosti nekaterih finančnih instrumentov je določitev njihove poštene vrednosti težka že v primeru delujočega trga, v času krize pa je ta izziv še veliko večji. Nekateri strokovnjaki se celo bojijo, da je skoraj nemogoče najti primeren model, s katerim bi lahko določili pošteno vrednost nekaterih sredstev (Huian, 2009, str. 4).

Pošteno vrednost mnogi, predvsem bankirji, krivijo tudi za verižno reakcijo padanja cen na trgu. Tako kot naj bi v času prosperitete verižno napihovala vrednost sredstev, naj bi tudi poglobila in podaljšala recesijo, in sicer zaradi podcenjene vrednosti sredstev (Curk & Slapničar, 2010, str. 70). Računovodstvo poštene vrednosti torej spodbuja procikličnost, ki umetno znižuje vrednost sredstev (Huian, 2009, str. 4; Tweedie, 2008, str. 119-120).

2.1.2.2 Revidiranje poštene vrednosti

V času finančne krize je pridobivanje zanesljivih informacij o poštenu vrednosti eden največjih izzivov za poslovodstvo in posledično tudi za revizorje. Revizor mora pridobiti zadostne in ustrezne revizijske dokaze, da so merjenja poštene vrednosti in razkritja v zvezi s tem skladna s primernim okvirom računovodskega poročanja podjetja. Merjenje poštene vrednosti je v nekaterih primerih bolj zapleteno in lahko vključuje pomembne predpostavke, predvsem v odsotnosti delujočega trga. Razumevanje procesa merjenja poštene vrednosti in njegove zapletenosti pomaga revizorju opredeliti in oceniti tveganje pomembno napačne navedbe in na podlagi tega določiti vrsto, čas in obseg nadaljnjih revizijskih postopkov (IAASB, 2008, str. 2-4). Revizor pri pridobivanju dokazov o merjenjih in razkritjih poštene vrednosti presodi utemeljenost poslovodskih predpostavk,

ustreznost modela merjenja in ustreznost informacij, ki so bile takrat na voljo in jih je poslovodstvo uporabilo pri merjenju (MSR 545, 2007, str. 15). Revizorji bi zato morali biti pozorni na pristranskost pripravljavcev računovodskih izkazov pri ocenjevanju poštene vrednosti, hkrati pa bi se morali zavedati, da se notranje kontrole, povezane z merjenjem poštene vrednosti, lahko razlikujejo od tistih, ki so povezane z običajnimi poslovnimi transakcijami (Johnson, 2007).

Poslovodstvo lahko tudi spremeni metodo vrednotenja, če oceni in ustrezno dokaže, da je nova metoda vrednotenja ustrežnejša za merjenje poštene vrednosti. Tako se lahko merjenje poštene vrednosti z modelom spremeni v merjenje na podlagi tržne vrednosti (MSR 545, 2007, str. 11-12). V času finančne krize pa se spremembe dogajajo predvsem v obratni smeri, saj so trgi postali neaktivni. Nenehno je treba obravnavati ustreznost uporabljenih predpostavk, tudi če so se modeli dosledno uporabljali. Morda so bili modeli oblikovani v času, ko so bile na voljo ustrezne tržne informacije, v trenutnih razmerah pa ne morejo zagotoviti ustrezne cenoitve. Zaradi tega modeli vrednotenja in spremembe v modelih ali predpostavkah zahtevajo revizorjevo pozornost (IAASB, 2008, str. 5). Različni postopki merjenja poštene vrednosti lahko dajo tudi različne ocenjene vrednosti. Curk in Slapničar (2010, str. 78) navajata, da se je v praksi izkazalo, da za iste finančne instrumente obstajajo različne ocenjene vrednosti, zaradi česar se tudi revizorji pri svojem delu težje opredelijo, katera od ocen je pravilnejša. Zato bi bilo dobro, če bi bilo objavljenih več smernic glede priporočenih modelov vrednotenja. Pri razkritjih revizor presodi, ali je podjetje ustrezno razkrilo informacije o poštenu vrednosti in ali razkritja dovolj seznanjajo uporabnike o morebitnih negotovostih glede določenih postavk. Razkritje poštene vrednosti je namreč pomembno za uporabnike, saj tako lahko vrednotijo dosežke podjetja in njegovo finančno stanje (MSR 545, 2007, str. 19-20).

Kljub kritikam je v svetu še vedno veliko zagovornikov uporabe vrednotenja po poštenu vrednosti (Odar, 2009a, str. 10). Tweedie (2008, str. 116) meni, da prikaz sprememb vrednosti vrednostnih papirjev zagotavlja prepotrebno preglednost in omogoča trgom, da se prilagodijo. Zraven navaja, da tudi finančni analitiki menijo, da računovodstvo poštene vrednosti izboljšuje preglednost in prispeva k temu, da vlagatelji bolje razumejo tveganja. Petejan (2010b, str. 39) meni, da je ta način kljub slabostim trenutno najboljša rešitev za vrednotenje sredstev in obveznosti.

Merjenje poštene vrednosti, predvsem finančnih instrumentov, je velikokrat zelo zapleteno. Zaradi različnih rešitev in načinov vrednotenja je težko govoriti o konsistentnem računovodskem poročanju podjetij. Odbor za mednarodne računovodske standarde (angl. *International Accounting Standards Board*, v nadaljevanju IASB) je tako že oktobra 2008 objavil elaborat z naslovom Merjenje in razkrivanje poštene vrednosti finančnih instrumentov na trgih, ki niso več dejavni (Curk & Slapničar, 2010, str. 74). V njem se odziva na priporočila Foruma za finančno stabilnost (angl. *Financial Stability Forum*), ki IASB poziva, naj izpopolni smernice za vrednotenje finančnih instrumentov v primeru

nedelujočih trgov in izboljša standarde, da bi dosegli boljša razkritja o vrednotenju, metodologiji in negotovostih, povezanih z merjenjem finančnih instrumentov po pošteni vrednosti (IASB, 2008, str. 5). Maja 2009 je bil s strani IASB objavljen osnutek novega standarda o merjenju poštene vrednosti, ki obravnava definicijo poštene vrednosti ter okvirje in razkritja za merjenje poštene vrednosti (IASB, 2009, str. 5).

2.1.3 Oslabitev sredstev

Čas gospodarske in finančne krize je zaznamovala povečana nestabilnost in upočasnjeno delovanje svetovnih trgov. Denarni tokovi podjetij so manjši od pričakovanih, zaradi česar obstaja velika verjetnost, da so knjigovodske vrednosti sredstev višje od pričakovanih gospodarskih koristi. Kriza je tudi dogodek, ki še hitreje sproži postopke, povezane z oslabitvami sredstev (PricewaterhouseCoopers, 2008, str. 2, v nadaljevanju PWC).

Oslabitev sredstev je za pripravljavce računovodskih izkazov in revizorje eno najtežjih vprašanj. Po načelu oslavitve sredstev je treba v poslovnih knjigah zmanjšati vrednost, če ni verjetno, da bodo prihodnje gospodarske koristi sredstev takšne, da bodo ustrezale njihovi vrednosti pri uporabi. Pri oslavitvi sredstev se ugotavlja vrednost sredstev na določen trenutek in morebitna precenjenost teh sredstev. Načelo oslavitve sredstev tudi določa, kako oslabitev izmeriti, in pri tem izhaja iz prihodnjih gospodarskih koristi. Zato lahko rečemo, da gre za dinamičen pristop, ki ga lahko izrazimo kot vzročno povezanost pritokov prihodnjih gospodarskih koristi sredstev in odhodkov, ki jih bodo sredstva povzročila (Odar, 2009a, str. 17; Odar, 2009b, str. 44-45).

V praksi se zaradi negotovosti glede ugotavljanja prihodnjih denarnih tokov, diskontne stopnje in poštene vrednosti pojavljajo problemi, ki v času krize še hitreje privrejo na površje (Odar, 2009b, str. 47). Pri revidiranju merjenja in vrednotenja sredstev mora revizor preveriti, ali je vrednost sredstev v poslovnih knjigah izkazana najmanj v višini prihodnjih gospodarskih koristi (Odar, 2009a, str. 17).

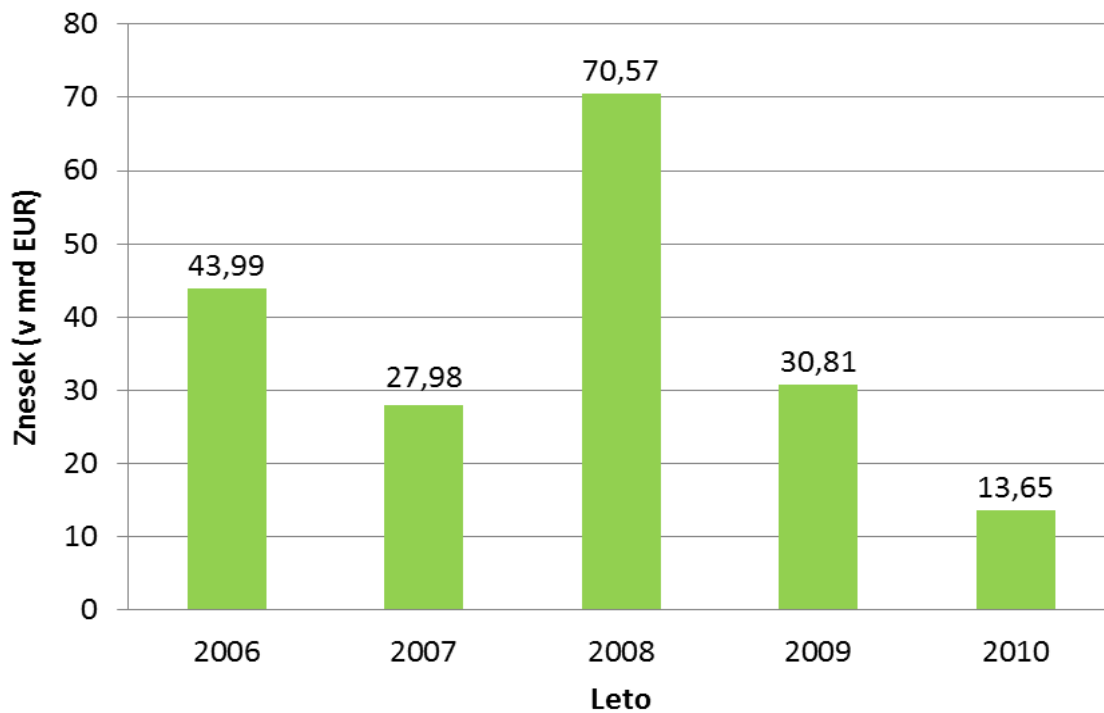
2.1.3.1 Dobro ime

Za dobro ime je treba preizkus oslavitve opraviti vsaj enkrat letno, ne glede na to, ali so prisotni znaki oslavitve ali ne. V primeru nastanka dogodkov, ki bi lahko povzročili oslabitev, je treba preizkus opraviti tudi pogosteje (PWC, 2008, str. 3; Sidorovich, 2009, str. 84). Do oslavitve dobrega imena lahko pride, če se zgodi dogodek, zaradi katerega bi se poštena vrednost znižala pod knjigovodsko vrednost. Med takšne dogodke bi lahko uvrstili neugodne spremembe poslovnega okolja ali pravnih dejavnikov, izgubo ključnih kadrov, nepričakovano konkurenco in podobno (Sidorovich, 2009, str. 85).

Evropska študija o oslavitvi dobrega imena je pokazala, da je skupni znesek oslavitve dobrega imena v obdobju 2006–2010 znašal 187 mrd EUR, od tega je bilo v letu 2010

skoraj 14 mrd EUR oslabitev dobrega imena, kar je najmanj v opazovanem obdobju (Houlihan Lokey, 2011, str. 4). Slika 1 prikazuje znesek oslabitve dobrega imena po letih v obdobju 2006–2010.

Slika 1: Znesek oslabitve dobrega imena po letih v obdobju 2006–2010

Vir: Houlihan Lokey, *The European Goodwill Impairment Study – 2011-2012*, 2011, str. 11.

Skoraj 60 % oslabitev dobrega imena v letu 2010 so imele banke ter podjetja v energetski in telekomunikacijski panogi. Študija je ugotovila, da si je veliko panog v letu 2010 že opomoglo od krize in so v primerjavi z letom 2009 že poročala o povečanju dobička. V letu 2010 je tako o oslabitvi dobrega imena poročalo le 155 od 600 podjetij, zajetih v raziskavi, medtem ko je bilo leta 2009 teh podjetij 194 (Houlihan Lokey, 2011, str. 5-11).

2.1.3.2 Finančne naložbe

V času finančne krize so vrednosti finančnih instrumentov strmo padle, zato je oslabitev finančnih naložb eno izmed pomembnejših vprašanj. Slovenski računovodski standard (v nadaljevanju SRS) 3 – Finančne naložbe in MRS 39 – Finančni instrumenti: priznavanje in merjenje od podjetij zahtevata, da na vsak dan bilance stanja ocenijo, ali obstajajo kakšni nepristranski dokazi o morebitni oslabiljenosti finančnih sredstev ali skupine finančnih sredstev. Če takšni dokazi obstajajo, mora podjetje finančna sredstva oslabiti. Izgube zaradi oslabitve nastanejo takrat, kadar obstajajo objektivni dokazi o oslabitvi zaradi dogodkov, ki so nastali po začetnem priznavanju sredstva in vplivajo na oceno prihodnjih denarnih tokov finančnega sredstva, ki jih je možno zanesljivo oceniti.

MRS 39 kot nepristranski dokaz o oslabitvi navaja tudi pomembno in dolgotrajnejše zmanjšanje poštene vrednosti finančne naložbe pod njeno knjigovodsko vrednost. V praksi se pojavljajo problemi, ker ni natančnih navodil o tem, kdaj je zmanjšanje poštene vrednosti pomembno in dolgotrajno. Revizijske družbe so zato oblikovale svoja interna pravila o tem, kaj je pomembno in dolgotrajno. Zaradi strmega padca vrednosti finančnih naložb in nejasnih pravil morajo biti revizorji v času finančne krize še posebej pozorni na finančne naložbe, ki so ali bi morale biti predmet oslabitve, saj ta lahko bistveno vpliva na računovodske rezultate podjetja, s tem pa tudi na odločanje uporabnikov (Poljšak, 2009, str. 34-35). Revizor mora pri revidiranju finančnih naložb in z njimi povezanih oslabitev preučiti uporabljen kriterij pomembnosti, ki naj bi ga podjetje imelo zapisanega v enem od svojih pravilnikov in o tem kriteriju zavzeti svoje neodvisno in strokovno stališče (Odar, 2009a, str. 19-20). Pri vrednotenju finančnih naložb izmerjenih po poštenu vrednosti prek kapitala in tistih razpoložljivih za prodajo mora revizor ugotoviti in oceniti ali obstajajo znaki, da se bodo tečajni vrednostnih papirjev najkasneje v enem letu dvignili približno na tiste, po katerih so finančne naložbe vrednotene v poslovnih knjigah. Če nič ne kaže na to, je to lahko razlog za oslabitev (Odar, 2009c, str. 11).

Pojasnilo 1 k SRS 3 – Finančne naložbe, ki ga je sprejel Slovenski inštitut za revizijo, od podjetij zahteva, da sprejmejo ustrezne računovodske usmeritve za slabitev finančnih naložb in jih razkrijejo v računovodskem poročilu. Podjetje mora v zvezi z oslabitvami finančnih naložb razkriti način in znesek oslabitve, znesek zmanjšanja presežka iz prevrednotenja in znesek negativnega presežka iz prevrednotenja (Ur.l. RS, št. 126/08).

2.1.3.3 Terjatve

Podjetja lahko pripoznajo izgubo zaradi oslabitve terjatev, če za to obstajajo nepristranski dokazi. Izguba predstavlja razliko med knjigovodsko vrednostjo in sedanjo vrednostjo pričakovanih prihodnjih denarnih tokov. Terjatve se štejejo za dvomljive, če se domneva, da ne bodo poravnane oziroma ne bodo poravnane v celoti, sporne pa so tiste terjatve, zaradi katerih se začne sodni postopek (Ur.l. RS, št. 118/2005).

Zaradi finančne krize so trenutne gospodarske razmere zaostrene, kar se kaže tudi v povečanem tveganju neizterljivosti terjatev in posledično v večji vrednosti njihovih oslabitev. S tem se lahko poveča tveganje pomembno napačne navedbe pri vrednotenju terjatev, vse to pa vpliva tudi na revizorjevo ovrednotenje poslovske ocene popravka terjatev (Sidorovich, 2009, str. 86). Podjetja se v času krize soočajo s slabo likvidnostjo, zato ne morejo plačati svojih obveznosti. Plačilna nedisciplina je v tem času močno narasla in s tem pokopala marsikatero podjetje. Upniki sicer imajo možnost izterjati terjatve po sodni poti, vendar pa so taki postopki lahko dolgotrajni pa tudi neuspešni. Zato je zelo pomembno, da podjetja redno preverjajo plačilno sposobnost svojih kupcev in tako zmanjšajo tveganje neizterljivosti terjatev.

2.1.3.4 Zaloge

Sidorovich (2009, str. 85) meni, da trenutne razmere na trgu lahko povzročijo, da bodo podjetja imela presežne ali zastarele zaloge ali da bo njihova vrednost v poslovnih knjigah višja od njihove tržne vrednosti. Nekateri razmere lahko vplivajo na tveganje pomembno napačne navedbe vrednotenja zalog in s tem na revizijske postopke. Kot primer takšnih razmer navaja povečanje stanja zalog glede na obseg prodaje, zmanjšanje obračanja zalog in njihovo staranje, ki so lahko znak presežnih ali zastarelih zalog, ki jih ne bo mogoče nadomestiti, ter znižanje cen, kar lahko pomeni, da je knjigovodska vrednost višja od tržne vrednosti. SRS 4, ki obravnava zaloge, še navaja, da vrednost zalog ni v celoti nadomestljiva tudi v primeru poškodb ali če se povečajo ocenjeni stroški dokončanja ali stroški v zvezi s prodajo zalog. Če vrednost zalog v poslovnih knjigah presega čisto iztržljivo vrednost, jo je treba odpisati do čiste iztržljive vrednosti, in sicer pri vsaki postavki zalog posebej.

Revizor mora v zvezi z računovodskimi ocenami, ki jih pripravi poslovodstvo, ugotoviti, ali obstajajo znaki, ki kažejo na morebitne pristranskosti poslovodstva. Ti znaki sami po sebi sicer še ne predstavljajo napačnih navedb. Na podlagi ocenjenih tveganj pomembno napačne navedbe pa revizor ugotovi, ali so metode za pripravo računovodskih ocen primerne in dosledno uporabljene ter ali so morebitne spremembe računovodskih ocen primerne glede na okoliščine (MSR 540, 2009, str. 9 in 12).

2.1.4 Povečano tveganje prevar

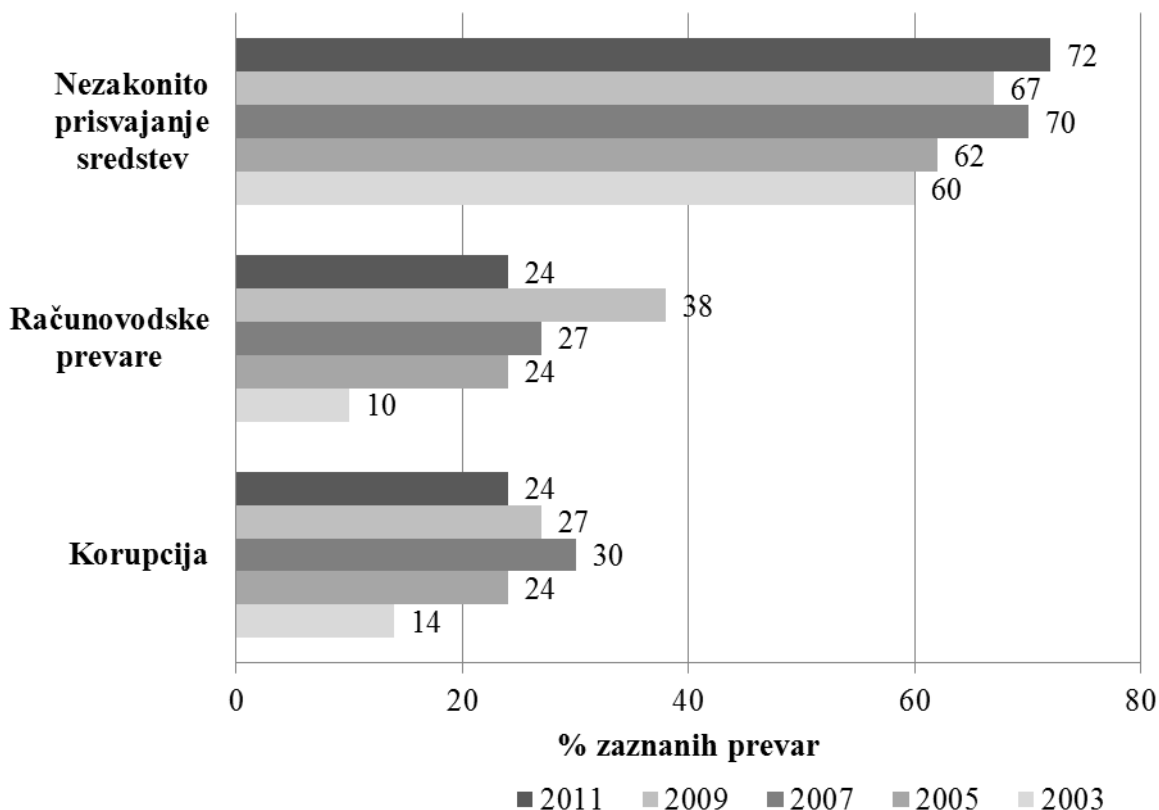
MSR 240 (2009, str. 7) opredeljuje prevaro kot »namerno dejanje enega ali več članov poslovodstva, pristojnih za upravljanje, zaposlenih ali tretjih oseb, da z goljufijo pridobijo neupravičene ali nezakonite koristi«. Prezare se od napak razlikujejo po tem, da so storjene namerno in jih je težje odkriti, saj jih storilci želijo prikriti (Skitek, 2010a, str. 80). V času finančne krize število prevar narašča, kar kaže tudi raziskava revizijske družbe PricewaterhouseCoopers, kjer ugotavljajo 13% porast gospodarskega kriminala v letu 2011 glede na leto 2009 (PWC, 2011a, str. 16). Posledice gospodarskega kriminala prizadenejo celotno gospodarstvo, zato se tudi na področju računovodstva in revizije sprejemajo izboljšani standardi za preprečevanje prevar. Kljub različnim ukrepom pa je prezare težko preprečiti, zato je vloga revizorja pri odkrivanju prevar vedno bolj aktualna (Petecjan, 2010a, str. 93).

2.1.4.1 Vrste prevar in razlogi zanje

Prva delitev prevar po MSR 240 je na poslovodske in zaposlenske, druga pa na poneverbo sredstev in prevarantsko računovodsko poročanje. V raziskavi PWC (2011a, str. 28) kot tri najpogostejše vrste prevar navajajo nezakonito prisvajanje sredstev, prevarantsko računovodsko poročanje in korupcijo. Vedno pogosteje pa se pojavljajo tudi nove vrste

prevar, med katerimi najhitreje narašča kibernetiski kriminal (angl. *cybercrime*), ki se zagreši z uporabo interneta in se kaže v prenašanju virusov, nezakonitem prenašanju podatkov, kraji osebnih podatkov in podobno. Slika 2 prikazuje gibanje najpogostejših vrst prevar v obdobju 2003–2011.

Slika 2: Gibanje najpogostejših vrst prevar v obdobju 2003–2011

Vir: PricewaterhouseCoopers, *Cybercrime: protecting against the growing threat*, 2011a, str. 20.

Največkrat do prevare pride, kadar so prisotni trije dejavniki tveganja: pritiski in spodbude za prevare, priložnosti za prevare ter nagnjenost k prevaram (MSR 240, 2009, str. 41). V Tabeli 2 so prikazani razlogi posameznikov in podjetij za prevare, ki jih je PWC navedel v svoji raziskavi leta 2007.

Tabela 2: Razlogi za prevare na strani posameznikov in podjetij

Razlogi na strani posameznikov	Razlogi na strani podjetij
Finančna spodbuda – pohlep	Nizka pripadnost blagovni znamki
Hitro podleganje skušnjavam	Neučinkovite kontrole
Pomanjkanje zavedanja, da ne ravnajo prav	Izogibanje kontrolam z uporabo pooblastil
Drag način življenja	Prevelika anonimnost med zaposlenimi
Razočaranje v karieri	Visoki cilji podjetja
Možnost izgube službe	Nejasna poslovna etika

Vir: PricewaterhouseCoopers, *Economic crime: people, culture and controls*, 2007, str. 13.

Razlog na strani poslovodskih prevar je predvsem v izpostavljenosti poslovodij določenim pritiskom, ki jih ustvarja poslovno okolje in se izražajo preko vplivov in interesov posameznih skupin. Da bi poslovodje zadovoljili vse te interese, se lahko zatečejo k prevaram, ki se, če niso pravočasno odkrite, odrazijo v računovodskih izkazih (Skitek, 2010a, str. 81).

2.1.4.2 Vloga revizorja pri obravnavanju prevar

Za preprečevanje in odkrivanje prevar so odgovorni pristojni za upravljanje in poslovodstvo podjetja, medtem ko je revizorjeva odgovornost pridobiti sprejemljivo zagotovilo, da računovodski izkazi ne vsebujejo pomembno napačne navedbe zaradi prevare ali napake. Zaradi različnih omejitev revizije, kot so uporaba preizkušanja, presoje, omejitve notranjega kontroliranja in podobno, obstaja tveganje, da revizor ne bo odkril pomembno napačne navedbe v računovodskih izkazih (Petejan, 2010a, str. 97-98). Informacije za prepoznavanje tveganj pomembno napačne navedbe zaradi prevare revizor pridobiva pri poslovodstvu, pristojnih za upravljanje in drugih v podjetju ter tudi zunaj podjetja. Če ugotovi, da so v njihovih izjavah neskladja, mora to raziskati (MSR 240, 2009, str. 8-10). Pomembno je, da revizor ves čas revizije ohranja poklicno nezaupljivost, saj je ta ključna za pravočasne in ustrezne zaznave tveganj in revizorjev odziv nanje (Skitek, 2010a, str. 84). Poleg tega se mora zavedati, da lahko obstaja pomembno napačna navedba zaradi prevare, in sicer kljub dobrim preteklim izkušnjam s podjetjem glede neoporečnosti in poštenosti poslovodstva in pristojnih za upravljanje (MSR 240, 2009, str. 8). Revizor mora vsako leto preveriti, ali bi spremenjene okoliščine lahko vplivale na nepošteno in neetično vedenje poslovodstva in drugih zaposlenih v podjetju (Petejan, 2010a, str. 98). Trenutna kriza močno vpliva na poslovno okolje podjetja, zato so poslovodje in zaposleni izpostavljeni različnim pritiskom, zaradi katerih se je tveganje za prevare močno povečalo.

Revizor pri svojem delu obravnava namerno napačne navedbe zaradi prevarantskega računovodskega poročanja in poneverbe sredstev (MSR 240, 2009, str. 5), ki jih lahko zagrešijo tako poslovodstvo kot tudi zaposleni. Revizor mora več pozornosti nameniti poslovodskim prevaram, saj poslovodstvo lahko pridobi veliko večje koristi, lažje se izogne notranjim kontrolam in zato lahko prevare uspešneje prikrije, s tem pa se poveča tudi tveganje, da revizor ne bo odkril pomembno napačne navedbe zaradi poslovodske prevare (Skitek, 2010a, str. 81 in 85). Zmožnost revizorja, da odkrije prevaro, je odvisna od različnih dejavnikov, kot so hierarhični položaj vpletenih posameznikov, velikost prikrojenih zneskov, spretnost krivca, obstoj skrivnega dogovora, zaradi katerega lahko revizor verjame v pristnost dokazov, čeprav so dejansko lažni, in podobno (MSR 240, 2009, str. 6). Pravila revidiranja sicer usmerjajo revizorja pri njegovem delu, vendar pa so končne odločitve prepuščene njegovi strokovni presoji (Skitek, 2010a, str. 90).

Če je revizor odkril prevaro ali dobil informacijo, ki nakazuje na obstoj prevare, o tem obvesti primerno raven posloводства. To je običajno tista raven, ki je stopnjo višje od vpletene. V primeru prevare s strani posloводства mora revizor obvestiti tudi pristojne za upravljanje. Nadalje mora ugotoviti, ali je dolžan o prevari oziroma sumu prevare poročati pristojnim nadzornim institucijam v panogi, v primeru suma kaznivega dejanja pa tudi organom pregona (MSR 240, 2009, str. 15-16; Skitek, 2010a, str. 88).

2.1.4.3 Obvladovanje tveganja prevar

Prevare se dogajajo tako v majhnih kot v velikih podjetjih. Glede na to, da velike prevare lahko vodijo do propada podjetij, velikih izgub vlagateljev, zapornih kazni za storilce in v zmanjšanje zaupanja s strani javnosti, se vedno bolj dopolnjuje in poostruje tudi zakonodaja na tem področju (Rošker, 2009, str. 25). Raziskava PWC (2011a, str. 21) je pokazala, da velike prevare največkrat negativno vplivajo na moralo zaposlenih, poslovne odnose, ugled ter blagovno znamko podjetja.

Pri obvladovanju tveganja prevar imajo veliko vlogo tudi trde in mehke kontrole. Med trde kontrole se uvrščajo postopki in ločevanje nalog, ki so običajno prva obramba pred prevarami. Mehke kontrole med drugim vključujejo usposabljanje, smernice in kodekse ravnanja, s katerimi lahko podjetje spodbuja določeno obnašanje posameznikov, s tem pa pripomore tudi k večji učinkovitosti notranjih kontrol. V primeru zaznavanja novih tveganj ni priporočljivo povečevati števila pravil, saj s tem kontrole lahko postanejo prezapletene, s čimer se lahko zmanjša njihova učinkovitost. Zaradi nenehno spreminjajočega se poslovnega okolja tradicionalni pristopi ohranjanja učinkovitih kontrol niso več primerni, zato je treba poiskati nove. Na učinkovitost notranjih kontrol najbolj vplivata kultura podjetja ter obnašanje zaposlenih in vodij. Velikokrat se namreč zgodi, da so vzpostavljeni učinkoviti procesi za preprečevanje prevar, vendar pa so zaradi slabe kulture znotraj podjetja kontrole oslABLJENE. V trenutni krizi se veliko podjetij sooča s spremembami v poslovanju in proračunskimi omejitvami. Zaradi tega lahko pride do racionalizacije ali zmanjšanja trdih kontrol in v tem primeru so mehke kontrole še pomembnejše pri obvladovanju tveganja prevar (KPMG, 2012).

Velike prevare največkrat nastanejo zaradi pohlepa posameznikov ali interesnih skupin in prevarantskega računovodskega poročanja. Tako je bilo tudi v primeru računovodskih škandalov na prelomu tisočletja, ki so med drugim negativno vplivali na ugled revizijske stroke in posledično na zaupanje vlagateljev v revidirane računovodske izkaze (Petejan, 2010a, str. 110). Nerešeno ostaja vprašanje, kako izobraziti strokovnjake za odkrivanje prevar v podjetjih z velikim številom transakcij, kjer je prevare mogoče dobro prikriti (Petejan, 2010a, str. 125). Tveganju prevar se podjetja ne morejo v celoti izogniti, vendar pa z ustreznim preprečevanjem prevar lahko močno zmanjšajo njegove posledice (Rošker, 2009, str. 8).

2.2 Vzroki za slabo kakovost revidiranja

Odar (2009a, str. 6) se strinja z nekaterimi teoretiki in praktiki, da so k nastanku trenutne krize delno prispevala tudi računovodska pravila, in opozarja na problem pripoznavanja prihodkov na podlagi (višjih) poštenih vrednosti. Poleg tega računovodska pravila dovoljujejo bankam, da napihujejo vrednost svojih sredstev. Tako se v bančnih bilancah skriva veliko slabih sredstev, ki ovirajo sposobnost bank za spodbuditev gospodarske rasti (Giannone & Davies, 2008). Tudi Hildyard (2008, str. 28) meni, da so banke prikazovale sredstva po previsokih vrednostih, izvedeni finančni instrumenti pa so bili močno orodje za napihovanje dobičkov, s čimer so banke prikriale izgube in s tem tvegano poslovanje.

Eden izmed razlogov za nastanek finančne krize je tudi neuspeh revizijske stroke pri razkrivanju bančne krize. Revizorji so na kritiko javnosti naleteli zato, ker niso zaznali tveganj in pomembno napačnih navedb v računovodskih izkazih nekaterih velikih podjetij (Chen & Zhang, b.l., str. 1-2). Takšni dogodki spodbudijo sume, da revizorjem manjka neodvisnosti, strokovnega znanja ter spodbud za presojo resničnosti in poštenosti računovodskih izkazov (Sikka, 2009, str. 868). Revizorji sicer trdijo, da je finančna kriza prišla nenadoma in nanjo niso bili pripravljeni, vendar pa je ta argument težko sprejeti, saj se je izkazalo, da je finančni kapitalizem v preteklosti že imel vodilno vlogo pri bančnih krizah. Da ne bi ustvarjali panike na trgu ali ogrozili svojega položaja s potencialnimi tožbami ali neplačilom, so revizorji zelo neradi izdajali mnenja s pridržkom, vendar pa so s tem škodili predvsem nič krivim vlagateljem in ostalim strankam (Sikka, 2009, str. 871). V tem poglavju predstavljam nekatere vzroke, ki so negativno vplivali na kakovost dela revizorjev in s tem pripomogli k nastanku trenutne krize.

2.2.1 Pomanjkanje strokovnega znanja revizorjev

Revizorji naj bi s svojim znanjem gradili neodvisno, objektivno, resnično in pošteno sliko računovodskih izkazov podjetja, s čimer omogočajo trgov, vlagateljem, zaposlenim in državi, da obvladujejo tveganje. Ob nepričakovanih propadih podjetij, odkritih prevarah in napakah pa se pojavijo dvomi v njihovo delo. Veliko podjetij je kmalu po tem, ko so dobila revizijsko mnenje brez pridržka, propadlo ali potrebovalo državno podporo. Ob tem se zastavlja vprašanje, kako so revizorji opravili revizijo, da so lahko spregledali težave podjetij in izdajali mnenja brez pridržkov. Vse to je povzročilo dvome v strokovno znanje in izkušnje revizorjev, da podajo neodvisno in objektivno mnenje o resničnosti in poštenosti računovodskih izkazov (Sikka, 2009, str. 868-869).

Revizorji so več kot stoletje uporabljali metode industrijske dobe, kjer so se opredmetena sredstva lahko izmerila, preštela in pregledala, njihove vrednosti pa je bilo mogoče preveriti z listinami. Danes te metode niso več dovolj, saj so se pojavili različni finančni instrumenti, katerih vrednost je odvisna od negotovih prihodnjih dogodkov, zato je njihovo merjenje izjemno zapleteno. To se je pokazalo tudi v primeru podjetij Enron in Parmalat,

kjer so prav izvedeni finančni instrumenti imeli ključno vlogo pri njunem propadu (Sikka, 2009, str. 872). Zaradi sodobnega in bolj tveganega načina poslovanja se tako zastavlja vprašanje, ali imajo revizorji dovolj strokovnega znanja za revizijo zapletenih finančnih institucij (Cooper & Grose, 2010, str. 162). Kriza ima lahko pomemben vpliv na pošteno vrednost izvedenih finančnih instrumentov. To so ugotovila tudi nekatera slovenska podjetja, potem ko so ustvarila velike izgube iz naslova izvedenih finančnih instrumentov, ki so jih podjetja in tudi njihovi revizorji obravnavali kot nepomembno tveganje (Sidorovich, 2009, str. 83).

Vsi ti dogodki kažejo na pomanjkljivo strokovno znanje in izkušnje revizorjev, saj v nasprotnem primeru ne bi izdajali mnenj brez pridržkov za računovodske izkaze, ki očitno niso kazali resnične in poštene slike poslovanja podjetja. Revizorji morda nimajo dovolj obsežnega usposabljanja na področju tehnik vrednotenja, zaradi česar težje preverijo in ocenijo, ali so podjetja izbrala prave metode vrednotenja sredstev in obveznosti. Tudi računovodstvo poštene vrednosti bi lahko ogrozilo zanesljivost revizije računovodskih izkazov, saj obstaja veliko različnih metod merjenja, za ocenjevanje katerih revizorji morda niso najboljše usposobljeni (Johnson, 2007).

2.2.2 Pomanjkanje neodvisnosti

Neodvisnost revizorjev je ključna lastnost, ki povečuje zaupanje interesnih skupin v informacije, pridobljene z revidiranjem računovodskih izkazov. Neodvisnost je skupek posameznih sestavin neodvisnosti in jo je težko opredeliti. Je pogoj za učinkovito revidiranje, kar se vidi iz opredelitve revidiranja v Zakonu o revidiranju (Ur.l. RS, št. 65/2008, v nadaljevanju ZRev-2), ki govori o dajanju neodvisnega strokovnega mnenja. S podajanjem neodvisnega strokovnega mnenja revizor tudi pokaže svojo zavezanost etičnim standardom (Skitek, 2010b, str. 10). Kodeks etike za računovodske strokovnjake loči neodvisnost mnenja (angl. *independence of mind*) in neodvisnost po videzu (angl. *independence in appearance*). Neodvisnost mnenja je miselnost, ki dopušča oblikovati mnenje brez vplivov, ki bi ogrozili strokovno presojo, ter posamezniku omogoča delovati neoporečno, nepristransko in s strokovnim dvomom. Neodvisnost po videzu pa pomeni izogibanje okoliščinam in dejstvom, za katere bi lahko razumna in obveščena tretja stranka utemeljeno sklepala, da so neoporečnost, nepristranskost ali strokovni dvom revizorja ogroženi (International Federation of Accountants, 2008, člen 290.8). Kljub vsemu pa se od revizorjev ne more pričakovati absolutne neodvisnosti, saj ta ni dosegljiva (Oxera Consulting Ltd, 2007, str. 23). Problemi s pomanjkanjem neodvisnosti revizorjev so se pokazali že v preteklosti, po računovodskih škandalih na prelomu tisočletja pa so bila sprejeta tudi strožja merila glede revizorjeve neodvisnosti. Na probleme v zvezi s pomanjkanjem neodvisnosti revizorjev se torej opozarja že dalj časa, vendar do zdaj stroki in zakonodajalcem še ni uspelo najti ustreznih rešitev, ki bi ta problem odpravile ali vsaj omilile.

2.2.2.1 Izvajanje nerevizijskih storitev za naročnike revizije

Kljub primeru podjetja Enron, ki je pokazal na konflikt interesov, ko je revizijska družba Arthur Andersen opravljala tako revizijske kot tudi svetovalne storitve, revizorji in revizijske družbe niso pokazali pretiranega zanimanja za prepoved opravljanja nerevizijskih storitev svojim naročnikom (Neveling, 2008). To prikazuje tudi Tabela 3, kjer so prikazani prihodki revizijskih družb iz naslova revizijskih in nerevizijskih storitev za nekatere banke, ki so kmalu po prejemu revizijskega mnenja brez pridržka zašle v finančne težave in propadle ali pa so potrebovale državno pomoč. Revizijska mnenja so bila podana s strani največjih revizijskih družb: PricewaterhouseCoopers (PWC), Ernst & Young (E & Y), Deloitte & Touche (D & T) in KPMG (Sikka, 2009, str. 869). Iz Tabele 3 je razvidno, da velik delež prihodkov revizijskih družb predstavljajo nerevizijske storitve, v nekaterih primerih ti celo presegajo prihodke iz naslova revizijskih storitev.

Tabela 3: Prihodki revizijskih družb iz naslova revizijskih in nerevizijskih storitev

Podjetje	Konec leta	Revizor	Datum revizijskega poročila	Revizijsko mnenje	Prihodki (v milijonih)	
					Revizijske storitve	Druge storitve
Abbey National	31. december 2007	D & T	4. marec 2008	Brez pridržka	£2,8	£2,1
Alliance and Leicester	31. december 2007	D & T	19. februar 2008	Brez pridržka	£0,8	£0,8
Bradford and Bingley	31. december 2007	KPMG	12. februar 2008	Brez pridržka	£0,6	£0,8
Fortis	31. december 2007	KPMG & PWC	6. marec 2008	Brez pridržka	€20,0	€17,0
Glitnir	31. december 2007	PWC	31. januar 2008	Brez pridržka	ISK146	ISK218
Hypo Real Estate	31. december 2007	KPMG	25. marec 2008	Brez pridržka	€5,4	€5,7
Royal Bank of Scotland	31. december 2007	D & T	27. februar 2008	Brez pridržka	£17,0	£14,4
US Bancorp	31. december 2007	E & Y	20. februar 2008	Brez pridržka	\$7,5	\$9,6

Vir: P. Sikka, Financial crisis and the silence of the auditors, 2009, str. 870.

Vidimo torej, da so nekatere revizijske družbe močno odvisne od svojih naročnikov, kar lahko vodi do konflikta interesov oziroma do molka revizorjev, saj bi ob izgubi

revizijskega posla izgubile tudi prihodek iz naslova nerevizijskih storitev. Tudi revizijske družbe so namreč kapitalistična podjetja, katerih cilj je čim večji dobiček, zato ni smiselno pričakovati, da bodo eni kapitalistični podjetniki (revizorji) regulirali druge (direktorje) (Sikka, 2009, str. 872).

2.2.2.2 Redka izmenjava revizijskih družb

Revizorjevo neodvisnost in nepristranskost močno ogroža tudi neobvezna in zato redka izmenjava revizijskih družb, kar lahko predstavlja grožnjo iz koristoljubnosti, saj revizijska družba v primeru izdaje ugodnega mnenja lahko tudi v bodoče računa na prihodke s strani naročnika (Zaman Groff, 2012, str. 89). V državah, kjer izmenjava revizijskih družb ni obvezna, se lahko pojavi dolgoletno partnerstvo med revizijsko družbo in naročnikom, ki lahko traja tudi več desetletij, s tem pa je revizijska družba močno izpostavljena grožnji iz domačnosti. Po podatkih, objavljenih v reviji *The Economist*, močno izstopa sodelovanje britanske banke Barclays z revizijsko družbo PWC, ki se je začelo že leta 1896 in traja še danes. Podatki tudi kažejo, da v britanskih FTSE 100 podjetjih partnerstvo med istim revizorjem in naročnikom traja v povprečju 48 let, medtem ko to partnerstvo v dveh tretjinah nemških DAX 30 podjetij traja več kot 20 let. Revizorji sicer menijo, da je podrobno poznavanje poslovanja svojih naročnikov pomembno za kakovost njihovega dela, vendar pa propad nekaterih podjetij v času krize (tudi banke Lehman Brothers) kaže, da desetletja dolga partnerstva vlagateljem niso prinesla nobenih koristi (Auditor rotation: Musical chairs – Regulators are considering forcing companies to change their auditors, 2011).

2.2.2.3 Pomanjkanje finančne neodvisnosti

Revizijska družba je finančno neodvisna predvsem takrat, ko je zagotovljena neodvisnost njenega obstoja, to pa jim omogoča predvsem neodvisnost financiranja. Na neposredni finančni interes revizijske družbe kaže dejstvo, da revizijske storitve plača naročnik revizije (Skitek, 2010b, str. 8). ZRev-2 v 3. členu določa, da so revizijske družbe organizirane kot gospodarske družbe, zato opravljajo pridobitno dejavnost, katere cilj je čim večji dobiček. Torej revizijska družba prek varovanja javnega interesa zadovoljuje svoj zasebni interes (Skitek, 2010b, str. 11-12).

Priporočila o neodvisnosti pooblaščenih revizorjev (angl. *Recommendation of Statutory Auditor's Independence in the EU: A Set of Fundamental Principles*), ki jih je izdala Komisija, pravijo, da finančno neodvisnost revizorja lahko ogrožajo posredni ali neposredni finančni interes pri naročniku, velika odvisnost od revizijskega ali nerevizijskega posla pri naročniku, strah pred izgubo naročnika in podobno. Finančna odvisnost lahko pripelje revizijske družbe do tega, da se niso sposobne upirati pritiskom posloводства. Po drugi strani se finančna odvisnost povečuje tudi zaradi narave revizijskega dela, saj se pogodbe o revidiranju sklepajo vsako leto posebej, zato so pritiski

na revizorje toliko bolj učinkoviti (Skitek, 2010b, str. 13). Skitek (2010b, str. 25-26) meni, da se ti pritiski kažejo v revizorjevem zavedanju, da je poslovodstvo sposobno uresničiti grožnje v primeru revizorjevega nestrinjanja z njihovimi odločitvami. Iz Tabele 3 vidimo, da prihodki iz naslova nerevizijskih storitev nekaterih revizijskih družb presegajo prihodke iz naslova revizijskih storitev, in zato lahko trdimo, da je taka revizijska družba finančno odvisna od naročnika, saj bi v primeru izgube revizijskega posla ostala tudi brez prihodkov iz naslova nerevizijskih storitev. Da bi revizijska družba zadovoljila svoj zasebni interes po čim večjem dobičku, bi torej za ohranitev revizijskega posla lahko podlegla pritiskom naročnika.

Finančna neodvisnost je pomembna tudi zato, ker je potem lažje dosežati druge oblike neodvisnosti, ki skupaj sestavljajo celovito neodvisnost revizijske družbe. Različne raziskave na tem področju kažejo, da trenutni pravni okvir revidiranja ni učinkovit pri zagotavljanju finančne neodvisnosti revizijskih družb od naročnikov revizije (Skitek, 2010b, str. 26).

2.2.3 Problemi na področju nadzora nad revizorji in revizijskimi družbami

Za nadziranje revizorjev in revizijskih družb znotraj EU se v večini uporabljata dva načina, in sicer spremljanje (angl. *monitoring*) in strokovni nadzor (angl. *peer review*). Pri spremljanju kakovost revidiranja preverjajo zaposleni v neodvisni družbi, medtem ko pri strokovnem nadzoru pregled kakovosti revidiranja izvajajo izkušeni in pooblašeni revizorji in revizijske družbe. Druga razlika med omenjenima načinoma nadzora je v tem, da je pri spremljanju ključno ohranjanje visoke ravni izkušenj in strokovnih kompetenc, pri strokovnem nadzoru pa je poudarek na skladnosti s standardi neodvisnosti (Federation of European Accountants, 2006, str. 15). V preteklosti so se ti nadzori izvajali znotraj stanovske organizacije, ker pa ti pregledi niso preprečili računovodskih škandalov, sta Sarbanes-Oxleyev zakon in direktiva o obveznih revizijah uvedla javni nadzor nad revizorji in revizijskimi družbami (Slapničar, 2010). Primerjave med starimi načini nadzora in novim javnim nadzorom so odprle vprašanje tehtanja med znanjem in neodvisnostjo. Javni nadzor je namreč bolj objektiven, vendar pa je prisotnega manj strokovnega znanja, medtem ko je pri starih načinih nadzora (spremljanje in strokovni nadzor) prisotnega več strokovnega znanja in manj objektivnosti (DeFond, 2010, str. 105).

Način financiranja organov javnega nadzora je prepuščen državam članicam, zaradi česar prihaja do velikih razlik znotraj EU. Večina držav članic financira sistem javnega nadzora s pomočjo letnih nadomestil, ki jih dobijo od revizorjev in revizijskih družb, v nekaterih državah pa je javni nadzor financiran izključno iz državnega proračuna. Pri tem se ponovno zastavlja vprašanje neodvisnosti. Države, ki javni nadzor financirajo izključno iz državnega proračuna, so neodvisne od revizorjev in revizijskih družb, medtem ko je v državah, kjer se izvajanje javnega nadzora financira z letnimi nadomestili, zbranimi od revizorjev in revizijskih družb, neodvisnost javnega nadzora vprašljiva. Izkazalo se je, da

je višina sredstev, namenjenih javnemu nadzoru, višja v primeru financiranja s strani revizorjev in revizijskih družb. Domnevamo lahko tudi, da skupni znesek razpoložljivih sredstev vpliva na kakovost dela javnega organa za nadzor in s tem na kakovost revidiranja (Zaman Groff & Hočevar, 2009, str. 69-70).

Slovenska Agencija za javni nadzor nad revidiranjem (v nadaljevanju Agencija) se financira iz državnega proračuna, ki je v letu 2011 znašal 310.000 EUR (Agencija za javni nadzor nad revidiranjem, 2012, str. 27). Slapničarjeva (2010) meni, da Agencija sicer deluje v javnem interesu, a ta ne zadeva vseh davkoplačevalcev, zato bi se morala financirati na trgu finančnih storitev, katerega interes ščiti, in ne iz državnega proračuna. Agencija si zato prizadeva, da bi za izvajanje nadzora pridobila fiksna nadomestila, ki bi jih prispevali revizijske družbe ali podjetja, zavezana k reviziji. Problem, ki ga Slapničarjeva v članku izpostavlja, je tudi število zaposlenih v Agenciji. To je omejeno na pet zaposlenih, ki so plačani po sistemu javnih uslužbencev, zato Agencija težko pridobi kader za izvajanje kakovostnega nadzora.

Zaključili bi torej lahko, da različni načini financiranja ter razlike v višini sredstev za financiranje javnega nadzora med državami članicami vplivajo na kakovost dela nadzornih organov. Na eni strani financiranje s strani revizorjev in revizijskih družb lahko zmanjša neodvisnost nadzornih organov, po drugi strani pa je znesek razpoložljivih sredstev v primeru financiranja iz državnega proračuna veliko nižji, s čimer je težko pridobiti ustrezne kadre in tako zagotoviti kakovosten in okrepljen javni nadzor.

Finančna kriza tako odpira nekatera stara in nova vprašanja na področju revidiranja. Zaradi različnih računovodskih škandalov in propadov podjetij se je močno zmanjšalo zaupanje v računovodske izkaze in s tem v revizijsko stroko. Veliko uporabnikov računovodskih izkazov za prevare obtožuje prav revizorje (Petejan, 2010a, str. 125), ki niso pravočasno prepoznali tveganj in odkrili prevar, ki so se dogajale v podjetjih, ter o tem niso obvestili vlagateljev in drugih interesnih skupin. Po drugi strani House of Commons Treasury Committee (2009, str. 77) navaja, da propad nekaterih bank kmalu po prejemu revizijskega mnenja brez pridržka še ne kaže na neučinkovitost revizorjev. Vendar pa se ob dejstvu, da v procesu revizije niso bili razkriti problemi podjetij, predvsem v bančnem sektorju, zastavlja vprašanje ustreznosti funkcije revidiranja, ki v negotovih časih finančne krize morda ni primerna (Power, 2010, str. 31).

Zakonodaja s področja revidiranja se širi na vseh področjih, še posebej na tistih, ki zadevajo neodvisnost revizorjev. Po prepričanju stroke morajo pravila revidiranja temeljiti na sistemu načel, vendar pa se v praksi kaže potreba po konkretnjši zakonski ureditvi določenih področij (Skitek, 2010b, str. 11). Učinki trenutno veljavne direktive o obveznih revizijah še niso raziskani, kljub temu pa je finančna kriza spodbudila široko razpravo o prihodnosti vloge revizorjev in funkcije revidiranja. Vse to kaže, da pretekle spremembe zakonodaje očitno niso bile preveč uspešne pri reševanju problemov na področju

revidiranja. Eden največjih problemov je še vedno povezan z neodvisnostjo revizorjev, saj se vprašanja v zvezi s tem pojavijo praktično vsakič, ko so razkrite nepravilnosti pri poslovanju podjetij, ki jih revizija ni pravočasno odkrila. Problemi so se pokazali tudi na področju koncentracije revizijskega trga, ki ga obvladujejo velike štiri revizijske družbe. To področje v preteklosti ni bilo med glavnimi temami razprav in ga tudi trenutna zakonodaja posebej ne obravnava. Komisija se je zato odločila, da preuči področje revidiranja in celovito pristopi k njegovi ureditvi. V ta namen je oktobra 2010 objavila Zeleno knjigo z naslovom Revizijska politika: kaj smo se naučili iz krize in k sodelovanju povabila različne interesne skupine, s čimer želi prispevati k ponovnemu zaupanju uporabnikov v računovodske izkaze ter revizijski stroki povrniti ugled.

3 POTREBA PO REFORMI REVIZIJSKEGA TRGA

Prvi korak na poti k reformi revizijskega trga v EU je bila torej objava Zelene knjige, s katero je Komisija odprla javno razpravo o različnih področjih revizije. K javni razpravi je povabila različne interesne skupine, da s svojimi predlogi sodelujejo pri prenovi revizijskega trga v EU. Na podlagi njihovih mnenj in predlogov je Komisija objavila Predlog o spremembi direktive o obveznih revizijah (angl. *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2006/43/EC on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts*) in Predlog uredbe o posebnih zahtevah v zvezi z obvezno revizijo subjektov javnega interesa (angl. *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on specific requirements regarding statutory audit of public interest entities*). Seveda pa reforma sama še ne bo povrnila zaupanja in ugleda v revizijsko stroko. K temu bodo svoje morali prispevati predvsem notranji in zunanji revizorji ter organi, ki regulirajo delovanje revizijskih družb v državah članicah EU (Petejan, 2010a, str. 125).

Poglavje je razdeljeno na šest delov, v katerih obravnavam vlogo revizorja in revizijsko poročanje, revizorjevo neodvisnost, uvedbo MSR na ravni EU, lastništvo in preglednost poslovanja revizijskih družb, tržno strukturo ter ustvarjanje evropskega trga in mednarodno sodelovanje pri nadzoru svetovnih revizijskih omrežij. V vsakem podpoglavju podrobneje predstavljam spremembe, ki se obetajo ob sprejetju predlagane reforme, in nanje podam kritičen pogled.

3.1 Predlagane spremembe na področju vloge revizorja in revizijskega poročanja

Glede na to, da je veliko bank po prejemu pozitivnega revizijskega mnenja zašlo v težave ali propadlo, se zastavlja vprašanje, kako koristna revizija trenutno je, glede na to, da v bančnem sektorju niso bili izpostavljeni nobeni problemi. Kljub temu bi težko velik del krivde za finančno krizo pripisali reviziji, saj ta nima najpomembnejše vloge pri sistemskem upravljanju s tveganji. Vloga revizorjev, kot jo trenutno poznamo, prinaša

revizorjem malo priložnosti, da vplivajo na obnašanje bank. Na to lahko vplivajo bančni regulatorji, medtem ko je naloga revizorjev poročati o resničnosti in poštenosti računovodskih izkazov (House of Commons Treasury Committee, 2009, str. 77-78).

Revizija in revizorji imajo v današnjem hitro spreminjajočem se poslovnem okolju in stabilizaciji finančnih trgov pomembno vlogo, zato je pomembno, da se ponovno oceni in poveča vrednost revizije. Prav zdaj, v času krize, je pravi čas, da se preuči, ali se lahko vloga revizije in revizorjev poveča do te mere, da ima svetovno gospodarstvo od njih največje možne koristi (Federation of European Accountants, 2011a). Reforme so potrebne, da bi revizorji lahko povečali vrednost svojega prispevka in zmanjšali vrzel v pričakovanjih (Næss-Schmidt, Thelle & Westergaard-Kabelmann, 2012, str. 19). Ena pomembnejših sprememb v predlagani reformi revizijskega trga se tako nanaša na vlogo revizorjev in revizijsko poročanje.

3.1.1 Vloga revizorja

Med različnimi interesnimi skupinami prihaja do velike vrzeli v pričakovanjih, kaj naj bi revizorji pravzaprav delali. Pri tem se zastavlja vprašanje, ali interesne skupine od revizorjev pričakujejo preveč, ali revizorji povedo premalo informacij (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 17). Slišati je namreč pritožbe, da revizorji povedo premalo pa tudi prepozno. Naloga revizorjev je, da presodijo, ali računovodski izkazi prikazujejo resnično in pošteno sliko poslovanja podjetij ter so pripravljeni v skladu z veljavnim okvirom računovodskega poročanja. S tem interesnim skupinam dajo razumno zagotovilo, da računovodski izkazi ne vsebujejo pomembno napačne navedbe, ki bi nastale zaradi prevare ali napake. Revizorji se v veliki meri osredotočajo na informacije iz preteklosti, zato so se pojavila tudi vprašanja v zvezi z ocenjevanjem informacij o prihodnjih dogodkih. Glede na to, da je to področje delo analitikov in bonitetnih agencij, bi bilo smiselno le v primeru, da bi to za interesne skupine pomenilo neko dodano vrednost (Evropska komisija, 2010b, str. 6-9).

Bi pa revizorji lahko zagotovili več informacij o poteku svojega dela, uporabljeni metodologiji, obvladovanju tveganj, presojah glede ustreznosti poslovodskih predpostavk, modelih in tehnikah ocenjevanja. Vlagatelji bi od revizorjev pričakovali tudi informacije o finančnem stanju podjetja in o tem, kako agresivne računovodske usmeritve uporablja podjetje (Evropska komisija, 2011a, str. 8-9). S tega vidika je treba pretehtati, katere dodatne informacije, objavljene v revizijskem poročilu, bi interesnim skupinam prinesle dodano vrednost (Iuliana, 2012, str. 458). Vrzel v pričakovanjih je ključna za revizijsko stroko, saj večja kot so neizpolnjena pričakovanja javnosti, nižja je kredibilnost revizorjev. Da bi zmanjšali obtožbe na račun revizorjev in povrnili zaupanje javnosti v računovodske izkaze in funkcijo revizije, bi morala biti vrzel v pričakovanjih odpravljena ali vsaj bistveno zmanjšana (Lee, Ali & Bien, 2009, str. 7-8). Razširitev revizorjevih pristojnosti je ena od rešitev, ki bi lahko pomagala zmanjšati vrzel v pričakovanjih (Association of Chartered Certified Accountants, 2011, str. 9, v nadaljevanju ACCA).

V krizi sta se za šibki izkazali tudi področji strokovne presoje in poklicne nezaupljivosti, ki pomembno vplivata na kakovost dela revizorjev. House of Commons Treasury Committee (2009, str. 76) v svojem poročilu navaja, da revizorji pri svojem delu niso uporabili dovolj strokovne presoje, s čimer bi morda lahko odkrili in preprečili prevare pri poslovanju podjetij in predvsem bank. Komisija je zato v Zeleni knjigi izrazila željo, da bi se revizorji ponovno osredotočili na vsebinsko preverjanje bilance stanja ter se manj ukvarjali z vprašanji skladnosti in delovanja sistemov, za katere so v prvi vrsti odgovorna podjetja sama (Evropska komisija, 2010b, str. 7). Če so računovodski izkazi pripravljene skladno s standardi, to namreč še ne pomeni, da prikazujejo resnično in pošteno sliko poslovanja podjetja (Evropska komisija, 2011a, str. 9). Pojavljajo se tudi vprašanja, ali so revizorji pri svojem delu vedno izkazovali zadostno poklicno nezaupljivost in posvečali dovolj pozornosti ocenjevanju ključnih področij finančnega računovodstva in razkritjem, ki so odvisna od presoje posloводства in so zato lahko pristranska. V zvezi s tem se pojavlja mnenje, da bi revizorji morali bolj aktivno zasliševati poslovodstvo glede ustreznosti njihovih ocen in razkritij (Financial Services Authority & Financial Reporting Council, 2010, str. 8). Vlagatelji so izrazili mnenje, da bi morala biti poklicna nezaupljivost okrepljena predvsem na področju vrednotenja poštene vrednosti in predpostavke o delujočem podjetju (Evropska komisija, 2011a, str. 8). Finančna kriza je pokazala, da je sedanji sistem ocenjevanja predpostavke o delujočem podjetju in revizorjevo vlogo v zvezi s tem mogoče izboljšati (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 21).

3.1.2 Revizijsko poročanje

Končni revizorjev izdelek je revizijsko poročilo, v katerem revizor izrazi mnenje o resničnosti in poštenosti računovodskih izkazov, in predstavlja komunikacijo med revizorjem in uporabniki računovodskih informacij (Iuliana, 2012, str. 451). Raziskava med člani revizijskih komisij in finančnimi direktorji v Evropi je pokazala, da si željo, da bi imela revizija celovitejši pristop, ki ponuja širši in celovitejši pogled na poslovanje podjetja (Deumes, Meuwissen, Peek, Schelleman & Vanstraelen, 2010, str. 25).

Eden izmed problemov revizijskega poročanja je standardizacija revizijskega poročila, ki uporabnikom ne prikaže vsebine revizije, s čimer je omejena tudi dodana vrednost poročil. Kriza je predvsem v bančnem sistemu pokazala, da mora biti v revizijskem poročilu dana prednost vsebini pred obliko. Revizija mora povečati vrednost poslovanja z oddajanjem preglednih informacij, ki so nujno potrebne za sprejemanje odločitev (Iuliana, 2012, str. 455-458). Ozka revizijska poročila so tista, ki preprečujejo revizorjem, da bi bili bolj neposredni pri opozarjanju pred morebitnimi tveganji glede sprememb bilance stanja, kot jih v času krize doživlja finančni sektor (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 49).

Problem, s katerim se revizorji srečujejo, je tudi pomanjkanje možnosti pri izražanju mnenja. Tako mora revizor dati pozitivno mnenje ali pa negativno oziroma mnenje s pridržkom (ki ima prav tako močno negativen sloves), kar pa je za podjetje lahko zelo

škodljivo. Neugodno revizijsko mnenje bi lahko ogrozilo širše poslovno zaupanje in povzročilo številne škodljive učinke, kot so umik posojil s strani posojilodajalcev, prekinitve dobav na kredit ali odpoved pogodbe najemodajalca (House of Commons Treasury Committee, 2009, str. 85-86), poleg tega pa se revizor v primeru izdaje napačnega mnenja lahko sooči tudi s tožbami. Zato se je pojavilo vprašanje, ali bi bilo treba uvesti stopenjsko lestvico, s katero bi revizorji lahko natančneje izrazili mnenje (Evropska komisija, 2011a, str. 9).

Zelo pomembna je tudi komunikacija med revizorjem, revizijsko komisijo in nadzornimi organi. Kriza je pokazala, da komunikacija med nadzorniki subjektov javnega interesa (predvsem bank) in revizorji ni bila učinkovito razvita (Evropska komisija, 2011b, str. 33). V predlogu uredbe se je zato pojavila zahteva, da mora revizor po končanem delu predložiti rezultate revizije revizijski komisiji in nadzornikom subjektov javnega interesa. Poleg tega se je pojavila tudi zahteva, da mora revizijski komisiji revidiranega podjetja predložiti še dodatno (podrobnejše) poročilo (Evropska komisija, 2011d, člen 38). Težko je namreč pričakovati, da bi revizorji prostovoljno pripravljali podrobnejša poročila, predvsem zaradi strahu pred morebitno odgovornostjo (Evropska komisija, 2011b, str. 32). Kadar je sodelovanje med notranjim in zunanjim revizorjem okrepljeno, to lahko predstavlja dodano vrednost tako za revizorja kot tudi za revidirano podjetje, vendar pa je pri tem treba paziti, da se ne zmanjša neodvisnost revizorja. Dober primer komunikacije lahko najdemo v nemški zakonodaji, ki zahteva, da revizor predloži daljše poročilo nadzornemu svetu. To poročilo ni dostopno javnosti, v njem pa so podrobno povzete ugotovitve revizije v zvezi s predpostavko o delujočem podjetju in z njo povezanih nadzornih sistemih, prihodnji razvoj podjetja in tveganja, s katerimi se sooča, bistvena razkritja, odkrite nepravilnosti in v zvezi s tem sprejeti ukrepi ter uporabljene računovodske metode (Audit Regulatory Committee, 2011, str. 2).

3.1.3 Kritičen pogled na predlagane spremembe

Zastavlja se vprašanje, ali so težave nekaterih bank kmalu po prejemu pozitivnega revizijskega mnenja zadosten dokaz o neuspešnosti revizij (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 17). House of Commons Treasury Committee (2009, str. 77) navaja, da obstaja zelo malo dokazov o tem, da revizorji niso dobro opravili svojega dela. Dejstvo, da so nekatere banke zašle v težave kmalu po tem, ko so prejele pozitivno revizijsko mnenje, še ne pomeni, da so bile revizije pomanjkljive. Nenazadnje tudi omejitve revizije lahko povzročijo, da kakšne pomembno napačne navedbe v računovodskih izkazih niso bile zaznane, vendar pa to še ne pomeni, da revizorji svojega dela niso opravili strokovno (Iuliana, 2012, str. 456).

Vloga revizorjev se nanaša na pregled informacij iz preteklosti in oceno pravilnosti računovodskih izkazov v času njihove priprave, ni pa njihova naloga upoštevati špekulacije o tržnih preobratih v prihodnosti in njihov vpliv na revidirano podjetje. Problem podjetij in bank v težavah so bile kasnejše spremembe razmer na trgu, kar pa ni v pristojnosti

revizorjev, da bi predvideli, tudi če bi to od njih pričakovali. Po drugi strani tudi ni jasno, ali bi bil aktivnejši pristop revizorjev pri izpostavljanju nastajajočih problemov odločilen. Tak primer predstavljajo irske banke, ki so zašle v težave. Njihova visoka izpostavljenost tveganju financiranja, prav tako pa tudi izpostavljenost do gradbenega sektorja, so bile razvidne iz objavljenih računovodskih izkazov, za to pa je vedel tudi nadzorni organ. Pogoji, ki so vodili v težave bank, so bili torej dobro znani nadzornemu organu, vendar pa ta ni sprejel ustreznih ukrepov, da bi jih preprečil ali vsaj omilil (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 18-21).

Revizorji imajo strokovno znanje o reviziji, ne o ocenjevanju prihodnje finančne perspektive podjetja, zato ta ocena morda ne bi vlagateljem dala nobene dodatne informacije. Poleg tega vlagatelji lahko tudi sami oblikujejo oceno verjetnosti, da bo podjetje poslovalo v dogledni prihodnosti, in sicer na podlagi različnih informacijskih virov, vključno z računovodskimi izkazi. Po drugi strani pa imajo revizorji dostop do informacij, ki vlagateljem niso dosegljive, na podlagi katerih lahko oblikujejo boljše presoje kot vlagatelji in jih tudi razkrijejo v svojem poročilu, s čimer lahko spremenijo prepričanja vlagateljev (Menon & Williams, 2010, str. 2076-2078). Poslovodstvo podjetja je odgovorno za informacije o prihodnjem poslovanju podjetja, bonitetne agencije in analitiki pa obdelujejo in ocenjujejo zanesljivost teh informacij. Razširitev vloge revizorja na informacije o prihodnjem poslovanju torej ni smiselna, saj bi to pomenilo podvajanje dela bonitetnih agencij in analitikov ter povečanje stroškov za revidirana podjetja brez kakšnih posebnih koristi (Evropska komisija, 2011b, str. 32).

Če bi uporabniki revizijskih poročil pričakovali, da bo revizija zagotovila informacije, ki bi vlagateljem omogočile, da se izognejo izgubam zaradi finančne krize, bi to pomenilo, da bi revizorji morali predvideti dogodke, ki jih uveljavljene institucije, kot so G7, Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj ter Mednarodni denarni sklad, niso opazile. Če torej interesne skupine pričakujejo, da bi revizorji morali predvideti dogodke, ki jih finančni regulatorji in ostali opazovalci niso predvideli, se vrzel lahko pojavi, ker nekdo pričakuje preveč in ne zato, ker bi revizorji povedali premalo (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 21).

Vrzel v pričakovanjih bi bilo mogoče zmanjšati z boljšo komunikacijo med revizorjem in revizijsko komisijo podjetja ter z razširjenim revizijskim poročilom in notranjimi poročili, ki bi vsebovala več podrobnosti o sami reviziji (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 50). Podrobnejše informacije o delu revizorjev bi pomagale širši javnosti lažje razumeti to področje, razširjena in podrobnejša poročila ter večja komunikacija med revizorjem in revizijsko komisijo pa bi revizijski komisiji olajšala spremljanje in nadzor nad delom revizorjev, kar bi vodilo do višje kakovosti in dodane vrednosti revizij (Evropska komisija, 2011b, str. 31-33). Pri zmanjšanju vrzeli je pomemben tudi dialog z nadzornimi organi. Ključna ugotovitev v času finančne krize je, da morajo nadzorni organi veliko bolje prepoznati slabosti v bilanci stanja in plačilne probleme podjetij v zgodnji fazi procesa, da lahko sprejmejo ustrezne ukrepe za zagotovitev normalnega poslovanja in se izognejo

porabi davkoplačevalskega denarja za reševanje neuspešnih podjetij (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 50).

Uvedbe stopenjske lestvice, s katero bi revizorji lahko natančneje izrazili svoje mnenje, ni pričakovati. V primeru mnenja s pridržkom, negativnega mnenja ali odklonitve mnenja mora revizor v poročilu navesti razloge za tako odločitev in v tem primeru ne bi bilo nobenega razloga, da vlagatelji in uporabniki računovodskih izkazov s temi informacijami ne bi bili zadovoljni (Iuliana, 2012, str. 457). Tudi čas med zaključkom leta in izdajo revizijskega poročila se verjetno ne bo skrajšal, saj bi po mnenju interesnih skupin to vplivalo na kakovost revizije (Evropska komisija, 2011a, str. 7 in 9).

3.2 Predlagane spremembe na področju revizorjeve neodvisnosti

Neodvisnost je pomembna, da revizorji ne bi prirejali svojih mnenj v korist naročnikov revizije (Bazerman & Moore, 2011, str. 310). Trenutna kriza je ponovno pokazala vse slabosti, ki jih prinaša pomanjkanje neodvisnosti, zato je to vprašanje ponovno predmet razprav. Revizorji delujejo v interesu javnosti, zato je zaupanje v njihovo neodvisnost ključnega pomena za zaupanje vlagateljev v računovodske izkaze in revizijo (Ernst & Young, 2011). Poleg tega je od revizorjeve neodvisnosti odvisna tudi poklicna nezaupljivost (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 30), ki jo revizor izkaže pri svojem delu in se je v krizi izkazala za nezadostno. K neodvisnosti lahko največ prispevajo revizorji sami z upoštevanjem svojih moralnih in etičnih načel ter etičnih kodeksov. To jim omogoča, da sami prepoznajo znake, ki lahko ogrozijo njihovo neodvisnost in se po potrebi umaknejo iz posla (Zaman Groff & Istenič, 2012, str. 151). Med glavne dejavnike, ki ogrožajo revizorjevo neodvisnost, spadajo imenovanje in plačilo revizorjev s strani naročnika revizije, ki lahko privede do grožnje iz koristoljubja, redka izmenjava revizorjev in neizmenjava revizijskih družb, ki lahko privede do grožnje iz domačnosti pa tudi koristoljubja, ter zagotavljanje nerevizijskih storitev naročnikom revizije, ki poveča možnosti za nastanek grožnje iz samopregledovanja.

3.2.1 Imenovanje in plačilo revizorjev

Trenutno veljavna direktiva o obveznih revizijah v členu 37 določa, da revizorja imenujejo skupščina delničarjev ali člani revidiranega podjetja, prav tako pa ga to podjetje tudi plača, zaradi česar se zastavlja vprašanje neodvisnosti revizorja. Pojavi se namreč tveganje, da bi revizor delal v korist poslovodstva revidiranega podjetja namesto v korist delničarjev in širše javnosti (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 30).

V zvezi z imenovanjem in plačilom revizorjev je Komisija predlagala dve rešitvi za ublažitev konflikta interesov, in sicer strožja pravila glede postopkov imenovanja revizorjev in večjo vlogo revizijske komisije ter imenovanje revizorjev s strani tretjega (Evropska komisija, 2011b, str. 36). Revizijska komisija je že sedaj zadolžena za

imenovanje revizorja, vendar pa trenutna zakonodaja ni dovolj jasna glede odgovornosti revizijske komisije, kar omogoča preveč prostora poslovodstvu, da vpliva na izbiro revizorja. Zato bi morala zakonodaja EU bolje pojasniti odgovornost revizijske komisije za imenovanje revizorja in njeno večjo vlogo v procesu izbire revizorja (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 52). Možnost imenovanja revizorja s strani tretjega so udeleženci javne razprave zavrnil, razen v primeru sistemsko pomembnih institucij, kot so banke in zavarovalnice, kjer bi izbira in kakovost dela revizorja lahko imela velik vpliv na ohranjanje tržne stabilnosti in kjer želijo bančni in zavarovalni nadzorni organi поблиže spremljati delo revizorja (Evropska komisija, 2011b, str. 36). Udeleženci javne razprave so mnenja, da bi tretja stran lahko imenovala revizorja tudi v primeru podjetij, ki prejemajo javna sredstva, nimajo ali nočejo imenovati revizorja, ali v primeru ugotovitve, da so revizijsko poročilo in računovodski izkazi zavajajoči (Evropska komisija, 2011a, str. 14-15). V nekaterih evropskih državah imajo nadzorni organi že možnost veta na imenovanje revizorja (Evropska komisija, 2011b, str. 36).

Predlog uredbe za subjekte javnega interesa večjih sprememb na tem področju ne predvideva. Skupščina delničarjev ali člani revidiranega podjetja imenujejo revizorja, predlog za njegovo imenovanje pa temelji na priporočilu revizijske komisije, ki mora svoje priporočilo tudi utemeljiti. Predlog mora vsebovati vsaj dve revizijski družbi, revizijska komisija pa mora izbrati in utemeljiti eno od predlaganih možnosti. V primeru bank in zavarovalnic bi nadzorni organ po novem imel možnost veta na priporočilo revizijske komisije, ki pa bi ga moral ustrezno utemeljiti (Evropska komisija, 2011d, člen 32).

3.2.2 Izmenjava revizorjev in revizijskih družb

V primeru dolgotrajnega in tesnega sodelovanja revizorjev ali revizijskih družb z revidiranim podjetjem se lahko pojavi grožnja iz domačnosti, saj lahko revizor postane preveč naklonjen revidiranemu podjetju (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 30). Po trenutno veljavni direktivi o obveznih revizijah (42. člen) se mora revizor, odgovoren za posel, zamenjati najpozneje po sedmih letih, ponovno pa lahko sodeluje pri reviziji istega podjetja po dveh letih. Izmenjava revizijskih družb trenutno ni obvezna, vendar pa je Komisija izrazila zaskrbljenost glede revizorjeve neodvisnosti, saj naj bi grožnja iz domačnosti, kljub menjavi revizorjev, še vedno obstajala (Evropska komisija, 2010b, str. 11). Zato se je v predlogu uredbe pojavila zahteva po izmenjavi revizijskih družb in ne samo revizorjev. Predlaga se, da naj bi se posel med revizorjem in revidiranim subjektom javnega interesa sklenil za najmanj dve leti in ne za več kot šest let. Sodelovanje se lahko podaljša le enkrat, vendar ne za dlje kot šest let. V primeru, da bi bila za posel imenovana dva revizorja oziroma dve revizijski družbi, bi lahko posel vsakega revizorja oziroma revizijske družbe trajal največ devet let. Po štirih letih bi se sodelovanje med revizorjem oziroma revizijsko družbo in revidiranim subjektom javnega interesa lahko ponovno obnovilo (Evropska komisija, 2011d, člen 33).

Komisija meni, da bi omejitev trajanja revizijskega posla in obvezna izmenjava revizijskih družb lahko imela pozitiven učinek na ublažitev konflikta interesov zaradi grožnje iz domačnosti, po drugi strani pa bi to subjektom javnega interesa in revizijskim družbam povzročilo določene dodatne stroške. Pomembno bi bilo torej najti pravo ravnovesje med trajanjem revizorjevega mandata, da bi se s tem izognili nesorazmernim stroškom zaradi kratkega mandata in grožnji iz domačnosti. Pozitiven učinek na ublažitev konflikta interesov bi lahko imela tudi okrepljena in učinkovitejša revizijska komisija, ki bi lahko imela večjo vlogo pri nadzoru dela revizorjev ter določitev dodatnih zahtev glede organiziranosti dela znotraj revizijske družbe, s čimer bi se zagotovila višja kakovost revizij (Evropska komisija, 2011b, str. 37-38).

Med interesnimi skupinami na splošno ni velike podpore izmenjavi revizijskih družb, predvsem zato, ker naj bi se s tem zmanjšala kakovost revizije in povečali stroški, ni pa tudi gotovo, da bi se zaradi tega zmanjšala koncentracija na trgu. Kljub temu so nekateri mnenja, da bi ta zahteva lahko veljala za sistemsko pomembne subjekte javnega interesa, kot so banke in zavarovalnice. Največ podpore za to je na strani akademikov, ki menijo, da bi se moralo obdobje izmenjave prekrivati, da bi stara revizijska družba lahko znanje in informacije prenesla na novo revizijsko družbo. Poleg tega bi revizor lahko bolje opravil revizijo, saj bi vedel, da bo nova revizijska družba lahko pregledala njegovo delo. Menijo tudi, da bi se stroški izmenjave revizijske družbe morali primerjati z družbenimi stroški. Stroški bi se v primeru obvezne izmenjave povečali, po drugi strani pa bi se v primeru neobvezne izmenjave zmanjšalo zaupanje v revidirane računovodske izkaze zaradi zmanjšane revizorjeve neodvisnosti (Evropska komisija, 2011a, str. 17-18). Zastavlja se torej vprašanje, ali je obvezna izmenjava revizijskih družb pravi način za doseg revizorjeve neodvisnosti, objektivnosti in poklicne nezaupljivosti (PWC, 2012).

3.2.3 Zagotavljanje nerevizijskih storitev

Eden od problemov, ki zmanjšujejo neodvisnost revizorjev, je tudi izvajanje nerevizijskih storitev za naročnike revizije. Med temi so predvsem svetovalne storitve tiste, ki zmanjšujejo revizorjevo objektivnost, zaradi česar se v javnosti pojavlja mnenje, da brez neodvisnosti revizorjev revizija nima nobene vrednosti (Barzegar & Salehi, 2008, str. 63). Zato so se začela pojavljati vprašanja, ali bi morali izvajanje nerevizijskih storitev s strani revizijskih družb popolnoma prepovedati in ustanoviti čiste revizijske družbe, ali bi morali prepovedati samo nekatere nerevizijske storitve, ki resnično ogrožajo revizorjevo neodvisnost, druge pa pustiti, saj prispevajo k višji kakovosti revizije (Evropska komisija, 2010b, str. 12; Evropska komisija, 2011a, str. 19).

Zagotavljanje nerevizijskih storitev naročnikom revizije lahko zmanjša neodvisnost revizorja, saj bi revizor lahko deloval v korist naročnika in ne v korist javnosti. To je še posebej izrazito v primeru negotovosti, povezanih s predpostavko o delujočem podjetju (Basioudis, Papakonstantinou & Geiger, 2008, str. 284). Med udeleženci javne razprave ni

podpore popolni prepovedi izvajanja nerevizijskih storitev, razen morda v primeru subjektov javnega interesa in sistemsko pomembnih finančnih institucij, saj bi se s tem povečalo zaupanje v revizije teh podjetij. Bolj se nagibajo k omejitvi nerevizijskih storitev za naročnike revizije, medtem ko izvajanje nerevizijskih storitev za podjetja, ki niso naročniki revizije, ne bi smelo biti prepovedano, saj to ne vpliva na kakovost revizije. Udeleženci javne razprave so poudarili tudi pomembnost vloge, ki bi jo morala imeti revizijska komisija na področju nerevizijskih storitev. Ta bi namreč po njihovem mnenju morala odobriti nerevizijske storitve, ki se lahko izvajajo, in o tem poročati delničarjem (Evropska komisija, 2011a, str. 18-20).

V predlogu uredbe se je pojavil seznam storitev, ki jih revizor lahko zagotavlja naročnikom revizije (povezane storitve finančne revizije), storitev, ki jih ne sme zagotavljati, in storitev, ki jih lahko zagotavlja v primeru odobritve s strani revizijske komisije ali organa javnega nadzora (Evropska komisija, 2011d, člen 10). V državah EU je opravljanje nerevizijskih storitev različno urejeno. Tako na primer slovenski ZRev-2 v 45. členu prepoveduje opravljanje nekaterih nerevizijskih storitev naročnikom revizije, ki bi lahko vplivale na postavke v bilanci stanja in na revizorjevo neodvisnost, medtem ko v Franciji velja popolna prepoved izvajanja nerevizijskih storitev naročnikom revizije (Evropska komisija, 2010b, str. 12).

Pojavila se je tudi zahteva za omejitev deleža plačil, ki ga revizijska družba prejme od naročnika revizije glede na celotne prihodke, ki jih ustvari iz naslova revizij, ter obveznost razkritja teh podatkov (Evropska komisija, 2010b, str. 12). Udeleženci razprave podpirajo omejitev deleža, vendar pa je bilo s strani akademikov izraženo mnenje, da omejitev deleža prihodkov ni dovolj za izključitev tveganja gospodarske odvisnosti. Izguba velike stranke bi namreč lahko ogrozila obstoj revizijske družbe, s tem pa bi bila ogrožena tudi neodvisnost revizorja (Evropska komisija, 2011a, str. 21).

3.2.4 Kritičen pogled na predlagane spremembe

Revizijska komisija je neodvisna in zastopa delničarje, zato bi okrepitev njene vloge pri imenovanju revizorja bila dobra pot k ublažitvi konflikta interesov (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 52). Za imenovanje revizorja oziroma revizijske družbe bi morala biti pristojna in odgovorna revizijska komisija, ki ima zadostno znanje o podjetju, da izbere najustreznejšega revizorja (ACCA, 2011, str. 8). Po drugi strani pa bi za subjekte javnega interesa to lahko pomenilo dodatne stroške za zaposlovanje članov revizijske komisije z ustreznim profilom in plačila za njihovo večjo vključenost v sam proces izbire revizorja (Evropska komisija, 2011b, str. 36). Imenovanje revizorja s strani tretjega ni pričakovati, saj bi to po mnenju nekaterih udeležencev javne razprave razvrednotilo vlogo revizijskih komisij in delničarjev. Po drugi strani bi tak način izbire izpostavil tretjo stran večjemu tveganju, saj bi jo delničarji v primeru slabo opravljene revizije zaradi morebitno povzročene škode lahko tožili. Sicer pa tak pristop v primeru malih in srednje velikih

podjetij ne pride v poštev, predvsem zaradi administrativnih bremen. Imenovanje revizorja s strani tretjega bi tudi lahko spodkopalo odgovornost revizorjev in njihov odnos z delničarji. Imenovanju revizorja s strani tretjega sicer najbolj nasprotujejo predstavniki velike štirice, ki menijo, da je obstoječ sistem izbire revizorja dober, pri čemer se sklicujejo na obstoj učinkovitih revizijskih komisij (Evropska komisija, 2011a, str. 14-15). Razumljivo je, da se velike revizijske družbe upirajo tej možnosti, saj podatki kažejo, da nekatera partnerstva med revizijsko družbo in določenim podjetjem trajajo tudi desetletja dolgo (Auditor rotation: Musical chairs – Regulators are considering forcing companies to change their auditors, 2011), to pa bi se lahko kaj hitro spremenilo, če bi bila za imenovanje revizorja odgovorna tretja stran.

V revizijski družbi PWC (2012) menijo, da bi izmenjava revizijskih družb zmanjšala kakovost revizij, povečala stroške revizije in odvzela možnost izbire revizorja revizijski komisiji. Znanje, ki ga revizijske družbe o poslovanju revidiranega podjetja pridobivajo več let, je še posebej pomembno pri bankah in drugih podjetjih s kompleksnim mednarodnim poslovanjem, zato bi bilo to znanje v primeru izmenjave prehitro izgubljeno (ACCA, 2011, str. 7). Izmenjava revizijskih družb bi znatno povečala stroške revizije, saj bi se nova revizijska družba morala najprej seznaniti s poslovanjem revidiranega podjetja. Raziskave tudi kažejo, da se napake pri reviziji pojavljajo bolj na začetku mandata revizijske družbe, ko ta še nima dovolj izkušenj z dejavnostjo in poslovanjem naročnika revizije (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 52-53). Če se torej napake res pojavljajo zaradi pomanjkljivega znanja revizijskih družb o naročniku revizije, bi izmenjava revizijskih družb število teh napak lahko še povečala (Kroll, 2012, str. 45). Poleg tega revizijska družba proti koncu svojega mandata lahko zanemari visoko kakovost revizije, saj se ne more več potegovati za nadaljnje sodelovanje z revidiranim podjetjem (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 53). Tudi raziskave kažejo, da daljši kot je revizorjev mandat, višja je kakovost revizije (Jackson, Moldrich & Roebuck, 2007, str. 16).

De Angelo (1981, str. 186) kakovost revizije definira kot ocenjeno skupno verjetnost, da bo revizor sposoben odkriti nepravilnosti v računovodskih izkazih in o ugotovljenih nepravilnostih tudi poročati. Ključni dejavnik za kakovost revizije torej ni samo znanje revizorjev, ampak tudi oziroma predvsem njihova neodvisnost od naročnika revizije. In ravno pripravljenost revizorja poročati o ugotovljenih nepravilnostih kaže njegovo neodvisnost od naročnika. Omenjena definicija kakovosti revizije tako po eni strani daje argument proti izmenjavi revizijskih družb in po drugi strani argument za izmenjavo revizijskih družb. Revizor namreč lahko pridobi potrebno znanje in izkušnje, ki mu omogočajo kakovostnejšo revizijo, le v primeru dolgotrajnega revidiranja istega naročnika, saj se tako bolje spozna s poslovanjem naročnika. Po drugi strani pa bo o ugotovljenih nepravilnostih pripravljen poročati samo v primeru neodvisnosti od naročnika, to pa pomeni, da z njim ne sme razviti preveč domačega odnosa, česar pa dolgi mandati ne zagotavljajo.

Na neučinkovitost obvezne izmenjave revizijskih družb kaže tudi primer Italije, ki je edina država članica EU, kjer je izmenjava revizijskih družb obvezna že od leta 1974, vendar kljub temu niso uspeli preprečiti škandala v primeru podjetja Parmalat (Velte & Stiglbauer, 2012, str. 1). Tržne spodbude bi utegnile biti učinkovitejše pri zagotavljanju neodvisnosti revizorjev kot pa regulativni ukrepi, kot je izmenjava (Ruiz-Barbadillo, Gomez-Aguilar & Carrera, 2009, str. 132). Tudi v revizijski družbi PWC (2012) menijo, da bi večjo neodvisnost in poklicno nezaupljivost lahko dosegli na drugačen način kot z izmenjavo revizijskih družb. Kot eno od možnosti navajajo povečano nadziranje revizorjev s strani revizijske komisije, da ta ugotovi, ali so primerno objektivni in nezaupljivi. Obvezna izmenjava bi omejila možnosti revizijske komisije, da presodi in odloči o imenovanju revizorja, ter tako zmanjšala njeno učinkovitost, kar pa ne bi bilo v interesu vlagateljev. Druge možnosti so še nadaljnje usposabljanje revizorjev za izvajanje poklicne nezaupljivosti in zahteva, da revizijske družbe objavijo več informacij o svojih sistemih nadzora kakovosti.

Izmenjava revizijskih družb bi tudi namesto, da bi jo zmanjšala, povečala koncentracijo na trgu, saj se podjetja usmerjajo k velikim revizijskim družbam, ki so najbolj opremljene za izvajanje visoko kakovostnih revizij (The Hundred Group, 2011, str. 3), in ko enkrat podjetja začnejo sodelovati z velikimi revizijskimi družbami, tudi izmenjave potekajo v krogu velikih (EC's Barnier releases audit Green Paper, 2010). Problem velike koncentracije na trgu se pojavi predvsem v primeru velikih mednarodnih podjetij, katera so lahko revidirana samo s strani ene od velikih štirih revizijskih družb, saj imajo samo te družbe zadostno znanje in sredstva za izvedbo kompleksnih revizij. Velika podjetja imajo običajno eno od velikih revizijskih družb za svojega revizorja, drugo veliko revizijsko družbo pa za opravljanje nerevizijskih storitev. V primeru obvezne izmenjave revizijskih družb bi temu podjetju na razpolago ostali samo še dve revizijski družbi, ki bi bili sposobni izvesti revizijo (Kroll, 2012, str. 45). Poleg tega tudi velike revizijske družbe nimajo enakega znanja, virov in ne uporabljajo istih postopkov pri svojem delu, zato bi se lahko zgodilo, da bi podjetja morala izbirati med revizijskimi družbami, ki nimajo najvišje ravni strokovnega znanja, izkušenj in sredstev (PWC, 2012). Tudi v Italiji se je izkazalo, da izmenjava malim in srednje velikim revizijskim družbam ni dala priložnosti, da tekmujejo z velikimi revizijskimi družbami, ko gre za revidiranje velikih subjektov javnega interesa (Evropska komisija, 2011b, str. 172).

Kljub vsem nasprotovanjem bi obvezna izmenjava revizijskih družb lahko imela tudi pozitivne učinke na revidiranje. Eden izmed teh je ta, da odnos med revizorjem in poslovodstvom ne bi postal preveč domač, kar bi zmanjšalo možnost poslovodstva, da vpliva na revizorjeve odločitve. Poleg tega bi revizor opravljal svoje delo z večjo mero strokovne skrbnosti in poklicne nezaupljivosti, saj bi vedel, da bo novi revizor pregledal njegovo delo. V primeru odkritih nepravilnosti bi se namreč lahko zmanjšal ugled revizijske družbe. Obvezna izmenjava revizijskih družb bi torej lahko povečala kakovost

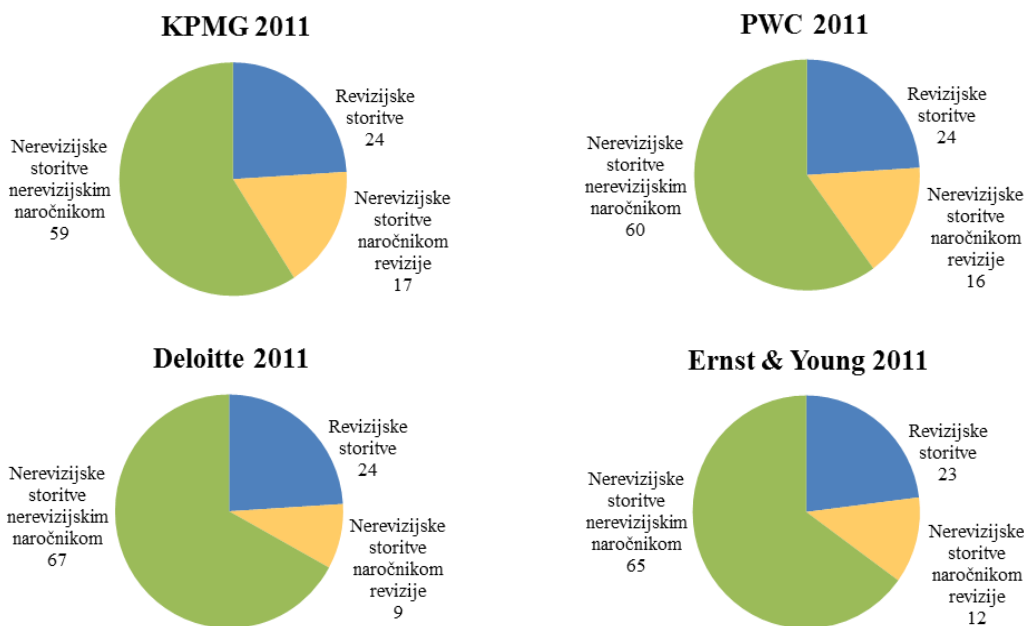
revizij in spodbudila konkurenco, da bi imele nove revizijske družbe dostop do nekaterih segmentov trga (Evropska komisija, 2011b, str. 172-174).

Popolna prepoved opravljanja nerevizijskih storitev ni smiselna, saj nerevizijske storitve različno vplivajo na revizorjevo neodvisnost (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 37). Nekatere nerevizijske storitve ogrožajo revizorjevo neodvisnost in bi morale biti v povezavi z revizijo prepovedane, kar je v večini držav članic EU že urejeno. Druge nerevizijske storitve pa v večini primerov ne vplivajo na neodvisnost revizorja in bi zato morale biti dovoljene. Strožja pravila glede zagotavljanja nerevizijskih storitev bi morala veljati za subjekte javnega interesa, medtem ko bi za revizorje podjetij, ki niso subjekti javnega interesa, to lahko pomenilo dodatne obremenitve. Poleg tega nekatere storitve lahko najbolje opravi prav revizor, s tem pa se lahko poveča kakovost revizij, njihova uspešnost in učinkovitost, saj z opravljanjem nerevizijskih storitev revizorji pridobivajo dodatna znanja in se tako bolje spoznajo s poslovanjem podjetja (Federation of European Accountants, 2012c).

Prepoved opravljanja nerevizijskih storitev bi pozitivno vplivala na zaznavanje revizorjeve neodvisnosti s strani zunanjih deležnikov, predvsem vlagateljev. Omejitev ali prepoved izvajanja nerevizijskih storitev bi vplivala tudi na prihodke, ki jih revizijska družba prejme od enega naročnika. Za velike revizijske družbe to morda ne bi bil problem, medtem ko bi bil obstoj malih in srednjih revizijskih družb lahko ogrožen (Evropska komisija, 2011a, str. 19-21). Nerevizijske storitve imajo lahko škodljiv vpliv na poročanje v zvezi s predpostavko o delujočem podjetju, kar se je izkazalo tudi v Združenem kraljestvu, kjer so podjetja, ki so veliko plačala za opravljene nerevizijske storitve, dobila ugodno revizijsko mnenje, čeprav so imela finančne težave (Basioudis et al., 2008, str. 284). Prepoved opravljanja nerevizijskih storitev oziroma ustanovitev čistih revizijskih družb bi lahko oslabila kakovost revizije, medtem ko opravljanje teh storitev v večini primerov krepi kompetence revizijskih družb (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 31).

Ustanovitev čistih revizijskih družb bi tudi lahko odvrnila zanimanje talentiranih posameznikov, ki so ključni za zagotavljanje visoko kakovostnih revizij, od poklica revizorja, saj je ta poklic privlačen predvsem zaradi svoje raznolikosti (ACCA, 2011, str. 7; Federation of European Accountants, 2012c). Če so pa po drugi strani ti posamezniki raje zaposleni za opravljanje nerevizijskih kot revizijskih storitev, to nima nobenega direktnega učinka na povečanje kakovosti revizije (Evropska komisija, 2011b, str. 35). Popolna prepoved revizijskih storitev ni smiselna tudi zato, ker revizijske družbe večji del teh storitev opravijo nerevizijskim naročnikom, medtem ko so deleži prihodkov od nerevizijskih storitev opravljenih naročnikom revizije majhni. To prikazuje Slika 3, kjer so prikazani podatki o deležu prihodkov od revizijskih in nerevizijskih storitev, ki so jih največje revizijske družbe ustvarile v Združenem kraljestvu v letu 2011.

Slika 3: Delež prihodkov od revizijskih in nerevizijskih storitev velikih revizijskih družb v Združenem kraljestvu v letu 2011 (v %)

Vir: KPMG, *Transparency Report, 2011*, str. 29; Deloitte, *Audit Transparency Report, 2012*, str. 21; PricewaterhouseCoopers, *Doing the right thing: Delivering quality audits, 2011b*, str. 52; Ernst & Young, *UK Transparency Report, 2012*, str. 30.

Koristi revizijskih in nerevizijskih storitev se prelivajo, kar pomaga revizijskim družbam zagotavljati nižje cene ter višjo kakovost storitev revizijskim in nerevizijskim naročnikom (Næss-Schmidt et al., 2012, str. 51). Od tega imajo koristi tako revizorji kot tudi njihovi naročniki, vendar pa lahko pomanjkanje neodvisnosti negativno vpliva na zunanje deležnike. Glede na to, da se predlagane spremembe na področju neodvisnosti revizorjev osredotočajo na subjekte javnega interesa, se zastavlja vprašanje, v kolikšni meri bodo te spremembe sploh vplivale oziroma reševale problem revizorjeve neodvisnosti v ostalih podjetjih, ki niso subjekti javnega interesa (Zaman Groff & Istenič, 2012, str. 139).

3.3 Predlagane spremembe na področju uvedbe Mednarodnih standardov revidiranja na ravni EU

Trenutno veljavna direktiva o obveznih revizijah v 26. členu zahteva izvajanje revizij v skladu z MSR, poleg tega pa državam članicam dovoljuje, da predpišejo dodatne revizijske postopke ali izločijo del MSR, če je to potrebno zaradi posebnih nacionalnih pravnih zahtev. Komisija sprejme MSR samo v primeru, da so razviti s primerno predpisanim postopkom, javnim nadzorom in preglednostjo ter so mednarodno sprejeti, prispevajo k verodostojnosti in kakovosti računovodskih izkazov ter koristijo splošnemu interesu EU. Odbor za mednarodne standarde revidiranja in dajanja zagotovil (angl. *International Auditing and Assurance Standards Board*) je leta 2009 zaključil projekt za jasnost (angl. *Clarity project*), v okviru katerega je pregledal in prečistil MSR, ki so se prvič uporabili za

revizije poslovnega leta 2010 (Evropska komisija, 2010b, str. 10). Vprašanje je, ali MSR izpolnjujejo zgoraj zahtevane pogoje in ali bi njihova uvedba na ravni EU prinesla ustrezne koristi (Evropska komisija, 2009a, str. 3).

Udeleženci javne razprave podpirajo uvedbo MSR na ravni EU. S strani vlagateljev je bila izražena zaskrbljenost zaradi potencialnega konflikta interesa IAASB, ki pripravlja MSR, saj je ta del Mednarodne zveze računovodskih strokovnjakov (angl. *International Federation of Accountants*), ki se financira s strani velikih revizijskih družb. Zato so predlagali, da bi bil v razvoj MSR vpleten širši krog udeležencev, vključno z vlagatelji. Male in srednje velike revizijske družbe ter mala in srednje velika podjetja so izrazila pomisleke glede izvajanja revizij v skladu z MSR pri malih in srednje velikih naročnikih, saj bi to lahko pomenilo dodatne administrativne obremenitve ter stroške. Glede sprememb MSR zaradi nacionalnih zakonodaj so mnenja različna. Nekateri izločitve posameznih standardov podpirajo, drugi jim nasprotujejo, vendar pa dopuščajo dodatne revizijske postopke in zahteve, če bi bile potrebne (Evropska komisija, 2011a, str. 12-13). Menijo tudi, da bi takšna dopolnila morala biti ločena od MSR, sprejetih na ravni EU, in bi lahko bila razkrita v revizijskem poročilu ali kakor koli drugače javno dostopna (Evropska komisija, 2010a, str. 12).

Nov predlog direktive še vedno daje državam članicam možnost uvedbe dodatnih revizijskih postopkov in zahtev, če je to potrebno zaradi posebnih nacionalnih pravnih zahtev in jih sprejeti MSR ne vsebujejo, če povečujejo kakovost in verodostojnost računovodskih izkazov ter koristijo javnemu interesu EU (Evropska komisija, 2011c, člen 26), ne dovoljuje pa več izločitve posameznih MSR. Poleg tega uvaja tudi spremembe za mala in srednje velika podjetja, in sicer se MSR pri reviziji srednje velikih podjetij uporabljajo sorazmerno z obsegom in zapletenostjo poslovanja, za mala podjetja pa državam članicam dovoljuje, da določijo pravila za izvedbo omejenega pregleda računovodskih izkazov (Evropska komisija, 2011c, člen 43a in 43b).

3.3.1 Učinki uvedbe MSR na ravni EU

Na nemški Univerzi Duisburg-Essen je bila, po naročilu Komisije, opravljena raziskava, v kateri so na podlagi primerjave rezultatov v državah, kjer je uvedba MSR obvezna, in tistih, v katerih njihova uporaba ni obvezna, preučevali, kakšne stroške in koristi bi prinesla uvedba MSR na ravni EU za revizijske družbe in naročnike revizije. V študiji so učinke razdelili na tri dele (prikazuje jih Slika 4), in sicer na učinke prenove revizije (stroški in koristi zaradi prehoda iz trenutne revizijske prakse na MSR), učinke iz harmonizacije (stroški in koristi zaradi uporabe enakih revizijskih standardov na enak način v vseh državah članicah EU) in zakonodajne učinke (stroški in koristi zaradi uvedbe MSR, podprtih z neposrednimi pravnimi sankcijami, sprejetimi preko pravnega instrumenta). Vsi ti učinki so med seboj povezani in lahko vplivajo na kakovost revizije in računovodskega poročanja (Köhler, Merkt & Böhm, 2009, str. 55).

Slika 4: Vrste učinkov uvedbe MSR na ravni EU

Vir: A.G. Köhler et al., *Evaluation of the Possible Adoption of International Standards on Auditing (ISA's) in the EU*, 2009, str. 55.

V raziskavi so ugotovili, da MSR zaradi zaznavanja višje kakovosti revidiranja s strani uporabnikov in udeležencev kapitalskih trgov rahlo znižujejo stroške kapitala naročnikov revizije. Med koristmi, ki izhajajo iz uvedbe MSR, v raziskavi omenjajo še izboljšanje kakovosti mednarodnih revizij in računovodskega poročanja, velike koristi za revizijske družbe, ki izvajajo mednarodne revizije, znižanje transakcijskih stroškov za naročnike revizije ter boljši dostop do kapitalskih in poslovnih priložnosti na mednarodnih trgih, harmonizacija javnega nadzora in sodelovanje med organi javnega nadzora, večja sprejemljivost revizijskih poročil in zmanjšanje nasprotij med revizijskimi standardi znotraj in zunaj EU ter boljše delovanje kapitalskega trga znotraj EU. Med stroški, ki bi jih povzročila uvedba MSR na ravni EU, pa se v raziskavi omenja zvišanje koncentracije na trgu zaradi povečanja števila revizijskih družb, ki vstopajo v mreže ali druge oblike sodelovanja, majhen padec kakovosti revizij, ker MSR ne pokrivajo nacionalnih posebnosti, ter rahlo povečanje stroškov, ker revizorji izvajajo več postopkov, kot je potrebno. Na dolgi rok bi enoten sklop revizijskih standardov v EU izboljšal učinkovitost notranjega trga, poleg tega pa bi uvedba MSR na ravni EU prispevala k verodostojnosti in kakovosti računovodskih izkazov in revizij v EU, prav tako pa bi bila revizijska poročila boljše sprejeta znotraj in zunaj EU (Köhler et al., 2009, str. 172-174).

3.3.2 Kritičen pogled na predlagane spremembe

Uvedba MSR bi olajšala čezmejno mobilnost revizorjev ter zmanjšala stroške in neučinkovitost mednarodnih revizij. V primeru, da MSR ne bi bili sprejeti v vseh državah članicah EU, bi stroški narasli zaradi uporabe različnih standardov, zahtev za spremembo metodologije, revizijskih priročnikov, usposabljanja, ne bi bilo zmanjšanja stroškov kapitala, ki se pričakujejo od sprejetja MSR na ravni EU, med interesnimi skupinami pa bi lahko prišlo do zmede v smislu, kaj revizija v posamezni državi članici sploh pomeni (Federation of European Accountants, 2012a).

Po trenutno veljavni zakonodaji so izločitve posameznih MSR dovoljene, medtem ko nov predlog tega ne predvideva. Izločanje posameznih delov MSR bi lahko oslabilo primerljivost revizij in zmedlo vlagatelje. Poleg tega bi bile koristi iz harmonizacije na ravni EU in tudi na mednarodni ravni v smislu mednarodnih revizijskih stroškov in verodostojnosti računovodskih izkazov izgubljene. Izločitve bi lahko bile sprejemljive samo izjemoma, tako da koristi od harmonizacije ne bi bile izgubljene, morale pa bi tudi koristiti javnemu interesu EU ter povečati verodostojnost in kakovost revizij in računovodskih izkazov. Po drugi strani bi lahko države članice EU izločitve uporabile za izboljšanje standardov ali za njihovo prilagoditev določenim situacijam (Evropska komisija, 2010a, str. 13-14). Če želi EU ustvariti skupen revizijski trg, menim, da bi moralo biti čim manj prilagajanj MSR po posameznih državah članicah, saj bi vsakršne prilagoditve vplivale na revizijo, zaradi česar revizije v različnih državah članicah morda ne bi bile enako kakovostne in primerljive.

MSR je treba sprejeti za revizije vseh podjetij, vključno z malimi in srednje velikimi. Revizija je revizija, zato bi moralo vsako revizijsko poročilo uporabnikom dajati enako stopnjo zagotovil, ne glede na velikost revidiranega podjetja (Evropska komisija, 2010a, str. 20). Nov predlog direktive pa navaja, da omejen pregled, ki bi lahko nadomestil obvezno revizijo v malih podjetjih, daje nižjo stopnjo zanesljivosti kot obvezna revizija (Evropska komisija, 2011c, člen 43b). Poleg tega bi se z uporabo MSR samo za revizije nekaterih podjetij lahko pojavilo tveganje nastanka prvovrstnih in drugovrstnih revizij in revizorjev, kar bi lahko oslabilo zaupanje uporabnikov v računovodske izkaze in konkurenco na trgu revizijskih storitev. Ohranjanje različnih sklopov revizijskih standardov na ravni EU bi lahko povzročilo težave tudi nadzornim organom, pripravljavcem standardov in izvajalcem znotraj in zunaj meja EU. Z uvedbo MSR za revizije vseh podjetij bi se povečala preglednost in kakovost revizij povsod v EU, kar bi povečalo zaupanje v zanesljivost računovodskega poročanja (Evropska komisija, 2010a, str. 20). Vlagatelji bi se namreč lahko bolj zanesli na revizijsko poročilo, če bi vedeli, da se v EU uporablja en sklop revizijskih standardov (Evropska komisija, 2009a, str. 6).

Uvedba MSR za mala in srednje velika podjetja bi lahko povzročila povečanje stroškov in administrativnih bremen, kar pa je pomembna skrb v času, ko si Komisija prizadeva zmanjšati obremenitve za ta podjetja. Države članice EU bi zato morale imeti možnost same odločiti, ali bodo uvedle MSR za mala in srednje velika podjetja ali pa bodo razvila svoje rešitve (Evropska komisija, 2010a, str. 21). Lehne (2011, str. 3-4) meni, da EU lahko ponudi skupne standarde za tiste, ki želijo izvajati čezmejne revizije. Revizorji bi tako lahko svobodno izbrali ta pravila, kadar imajo opraviti s čezmejnimi revizijami, če pa bi bila ta pravila preveč obremenjujejoča za lokalne izvajalce revizijskih storitev, jim jih ne bi bilo potrebno uporabiti. Nov predlog direktive omogoča malim in srednje velikim podjetjem sorazmerno uporabo MSR, kar jim pomaga preprečiti nesorazmerne obremenitve in stroške, ki bi jih podjetja imela z zagotavljanjem revizijske dokumentacije

in inšpekcijskimi pregledi s strani pristojnih organov (Federation of European Accountants, 2012a).

Nekatere manjše revizijske družbe se strinjajo z uvedbo MSR tudi za mala in srednja podjetja, in sicer predvsem zato, da bi se izognili nadaljnji koncentraciji revizijskega trga. Na drugi stani pa opozarjajo, da bi potrebovale čas, da se pripravijo na uvedbo MSR, da prilagodijo standarde malim in srednje velikim naročnikom, pripravijo praktične vodnike, razvijejo ustrezno programsko opremo, usposobijo kadre in podobno (Evropska komisija, 2010a, str. 22-23). Nesprejetje MSR na ravni EU državam, kjer je njihova uporaba obvezna, povzroča težave tudi zaradi pomanjkanja kakovostne revizijske programske opreme, ki je skladna z MSR, ter ustrezne tehnične in strokovne podpore (Duhovnik, 2011, str. 134). Sprejetje MSR na ravni EU je pomembno za nadaljnji razvoj in harmonizacijo notranjega trga (Federation of European Accountants, 2012a). Po mnenju Duhovnikove (2011, str. 138-139) je potrebno takojšnje ukrepanje za vzdrževanje primerne ravni revizijske kakovosti v EU in trenutno so prečiščeni MSR najboljši instrument za poenotenje revizijskega pristopa v EU. Če bo EU čakala alternativno rešitev, se lahko zgodi, da splošna kakovost evropske revizijske stroke ne bo enaka kakovosti revizij drugod po svetu.

3.4 Predlagane spremembe na področju lastništva in preglednosti poslovanja revizijskih družb

Lastništvo revizijskih družb je trenutno omejeno na revizorje in revizijske družbe, zato so se pojavili predlogi, da bi te omejitve odstranili in omogočili vstop zunanjim lastnikom. Ni nujno, da bi sprememba lastniških pravil takoj vplivala na spremembo lastniških struktur revizijskih družb, vendar pa bi se skozi čas lahko ustvarile možnosti in spodbude za nastanek alternativnih struktur. Spremembe pravil o lastništvu bi revizijskim družbam omogočile, da raziščejo alternativne strukture in izberejo tisto, ki je za njih najbolj optimalna (Oxera Consulting Ltd, 2007, str. 3). Tudi na področju preglednosti poslovanja so se pojavili predlogi o dodatnih razkritjih glede poslovanja revizijskih družb. Na tem področju se zastavljajo vprašanja glede vrste in obsega razkritij, ki bi jih revizijske družbe morale javno razkriti, da bi vlagatelji in drugi deležniki imeli čim boljši vpogled v poslovanje revizijskih družb in bi na tej podlagi sprejemali svoje odločitve.

3.4.1 Lastniška struktura revizijskih družb

Trenutno veljavna direktiva o obveznih revizijah v 3. členu zahteva, da morajo večino volilnih pravic imeti revizijske družbe ali revizorji, prav tako pa morajo sestavljati tudi večino članov upravnega ali poslovnega organa revizijske družbe. Do lastniških omejitev je večinoma prišlo zaradi pomislekov v zvezi z neodvisnostjo, strokovnostjo in usposobljenostjo revizorjev ter kakovostjo revizije. Omejitev lastništva preprečuje zunanjim lastnikom, da bi skozi upravljanje ali nadzor vplivali na izvajanje revizij.

Revizorji morajo med drugim ohranjati etična znanja in zahteve po neodvisnosti, da ohranijo dovoljenje za opravljanje revizij, s čimer se znotraj revizijskih družb ohranjajo vrednote, ki temeljijo na etiki in neodvisnosti. S tega vidika trenutna lastniška pravila zmanjšujejo pritisk na revizijske družbe, da bi sprejemale odločitve na osnovi ekonomskih spodbud, ki bi lahko bile v nasprotju z javnim interesom. Drugi razlog za trenutne omejitve lastništva pa je ublažitev konflikta interesov med revizorji in njihovimi naročniki. Če bi bile revizijske družbe v javni lasti, bi lahko obstajala nevarnost, da bi bili njeni delničarji povezani z naročniki revizije (International Organization of Securities Commissions, 2009a, str. 9-10, v nadaljevanju IOSCO). Vprašanje je, ali bi razširjena lastniška struktura omogočila vstop novih ponudnikov na trg revizijskih storitev, s čimer bi se lahko povečala izbira ponudnikov revizijskih storitev za velike subjekte javnega interesa. Vprašanje je tudi, kakšen vpliv imajo trenutne omejitve lastniških pravil na kakovost revizij in ali bi lahko kako drugače reševali koncentracijo na trgu revizijskih storitev ter negotovost glede razpoložljivosti revizijskih storitev za velike subjekte javnega interesa (IOSCO, 2010, str. 16).

Alternativne lastniške strukture, ki bi revizijskim družbam omogočile pritok zunanjega kapitala, bi lahko omogočile večjo konkurenčnost in izbiro med ponudniki na trgu revizijskih storitev. Po drugi strani nekateri udeleženci javne razprave opozarjajo, da bi interesi zunanjih lastnikov lahko vplivali na neodvisnost revizorjev (Evropska komisija, 2011a, str. 21-22). Revizorji glede sprememb lastniških struktur izražajo različna mnenja. Nekateri menijo, da je zunanji kapital eden od dejavnikov, ki lahko vpliva na odločitev o širitvi revizijske družbe, drugi pa menijo, da je pomembneje razviti ustrezne strokovnjake kot dobiti dostop do zunanjega kapitala (Evropska komisija, 2009b, str. 10).

Predlog direktive v 3. členu ne zahteva več, da imajo revizorji ali revizijske družbe večino volilnih pravic v revizijski družbi, prav tako države članice ne smejo zahtevati, da imajo revizorji ali revizijske družbe minimalno količino kapitala ali glasovalnih pravic v revizijski družbi. Nov predlog torej državam članicam prepoveduje, da bi uvedle svoje omejitve glede lastništva v revizijskih družbah. Predlog direktive pa ohranja zahtevo, da večino članov upravnega ali poslovnega organa revizijske družbe predstavljajo revizorji ali revizijske družbe. V predlogu direktive je navedeno, da naj bi širše lastništvo revizijskim družbam olajšalo dostop do zunanjega kapitala, kar bi lahko spodbudilo vstop novih ponudnikov na trg revizijskih storitev, s čimer bi se povečali konkurenca in izbira na trgu (Evropska komisija, 2011c, str. 5).

Sprememba pravil o lastništvu revizijskih družb bi lahko šla v dve smeri. V lastništvo bi lahko vključili zunanje vlagatelje ali pa druge člane, ki so zaposleni v revizijski družbi, na primer davčne svetovalce ali odvetnike, in bi lahko zagotovili kapital (Evropska komisija, 2009b, str. 8). Odprava omejitev glede lastništva v revizijskih družbah bi lahko negativno vplivala na revizorja, da deluje v javnem interesu, pa tudi na kakovost revizije (Zaman Groff & Istenič, 2012, str. 141). Razmišljanje o širši lastniški strukturi revizijskih družb

zato zahteva ustrezne analize njenega vpliva na usposobljenost, strokovnost in neodvisnost, ki ščitijo kakovost revizij. Prav tako je treba preučiti, če bi obstoječa ali nova varovala lahko uspešno blažila tveganja, ki bi jih prinesla širša lastniška struktura. Treba je namreč vedeti, da potencialne koristi sprememb v lastniški strukturi ne upravičujejo ogrožanja kakovosti revizij, ki je bistvena za zaščito vlagateljev (IOSCO, 2009a, str. 19).

3.4.2 Preglednost poslovanja revizijskih družb

Trenutna direktiva o obveznih revizijah revizijskim družbam, ki revidirajo subjekte javnega interesa, nalaga, da v treh mesecih po koncu poslovnega leta objavijo letno pregledno poročilo, ki ga podpiše zakoniti revizor ali revizijska družba (40. člen). Predlog uredbe od revizijskih družb zahteva, da v štirih mesecih po koncu poslovnega leta objavijo finančno poročilo oziroma da revizorji objavijo letni izkaz poslovnega izida, kjer je naveden skupni promet, razdeljen na plačila za obvezne revizije subjektov javnega interesa, drugih podjetij ter plačila za povezane storitve finančne revizije. Finančno poročilo revizijske družbe oziroma revizorjev letni izkaz poslovnega izida morata biti revidirana, če pa sta revizijska družba ali revizor vključena v mrežo, morata zagotoviti tudi revidirane konsolidirane računovodske izkaze za mrežo. Nadalje predlog uredbe od revizorjev in revizijskih družb zahteva tudi objavo poročila o preglednosti, in sicer najpozneje tri mesece po koncu poslovnega leta. Pregledno poročilo mora med drugim vsebovati seznam subjektov, od katerih revizor ali revizijska družba prejema več kot 5 % letnih prihodkov ter opis politike glede menjave ključnih revizijskih partnerjev in osebja. V primeru, da revizijska družba ustvari več kot eno tretjino letnih prihodkov od revizije z revizijami subjektov javnega interesa, mora poročilo o preglednosti dodati še izjavo o upravljanju. Vsa poročila morajo biti objavljena na spletnih straneh najmanj pet let. Revizor ali revizijska družba morata vsako leto pristojnemu organu zagotoviti tudi seznam revidiranih subjektov javnega interesa glede na ustvarjen prihodek (Evropska komisija, 2011d, člen 26-29).

Vlagatelji menijo, da je v interesu javnosti, da so finančne informacije revizijskih družb javno dostopne. Z njimi bi lahko ocenili finančni položaj revizijske družbe in njegov vpliv na kakovost revizij. Objava računovodskih izkazov bi podjetjem in vlagateljem omogočila večjo informiranost in bi tako lažje razlikovali med revizijskimi družbami. Preglednost bi se morala povečati tudi na področju sestave revizijskih mrež ter njihovih lastniških in pravnih struktur (Evropska komisija, 2011a, str. 22). Razkritja o upravljanju revizijskih družb bi lahko zagotovila vpogled v to, kako revizijska družba upravlja kakovost revizij, vendar pa so ta razkritja bolj subjektivna, zato bi razvoj specifičnih kazalnikov kakovosti revizij lahko vlagateljem in drugim interesnim skupinam zagotovil objektivne informacije, ki bi lahko pomagale pri oceni kakovosti revizij (IOSCO, 2009b, str. 12-13). Revizorji menijo, da preglednost poslovanja ne vpliva na kakovost revizij in ne verjamejo, da bi povečana preglednost poslovanja povečala razpoložljivost revizijskih storitev. Podpirajo poročanje o preglednosti v zvezi z organizacijo in upravljanjem revizijskih družb,

predvsem zaradi delničarjev, imajo pa pomisleke glede javne objave razkritij o poslovanju in statističnih podatkov, ki bi lahko služili kot kazalniki kakovosti revizij. Trenutna zakonodaja že ureja tudi pregledna poročila, zato so nekateri mnenja, da bi morali počakati s spremembami na tem področju, dokler se ne pokažejo učinki trenutne zakonodaje. Ne strinjajo se tudi z javno objavo kazalnikov kakovosti revizij, predvsem zaradi subjektivnosti, pomanjkanja primerljivosti ter možnosti, da javnost ne bi pravilno razumela informacij. Tudi glede javne objave finančnih informacij so revizorji proti, saj bi to lahko povečalo število sodnih sporov, če bi tožeče stranke zaznale, da imajo revizijske družbe »globoke žepe«. Se pa strinjajo, da bi finančne in druge informacije razkrili nadzornim organom, saj bi ti bolje razumeli informacije kot pa vlagatelji in drugi uporabniki (IOSCO, 2010, str. 13-14).

Vprašanje je, ali bi povečana preglednost poslovanja revizijskih družb izboljšala kakovost revizij in razpoložljivost revizijskih storitev ter kakšna razkritja v zvezi z upravljanjem revizijskih družb, kazalniki kakovosti revizij in finančnimi podatki bi bila potrebna, da bi nadzorni organi in druge interesne skupine dobile čim bolj uporabne informacije, na podlagi katerih bi lahko ocenili kakovost revizije v posamezni revizijski družbi. Prav tako je treba razmisliti, ali bi morale biti te informacije obvezne ali prostovoljne, javne ali dostopne samo nadzornim organom (IOSCO, 2010, str. 12).

3.4.3 Kritičen pogled na predlagane spremembe

Trenutna pravila o lastniški strukturi revizijskih družb imajo vpliv na stroške kapitala revizijskih družb, prav tako pa, do neke mere, omejujejo tudi njihove možnosti za dostop do kapitala (Oxera Consulting Ltd, 2007, str. 159). Spremembe pravil v lastniški strukturi bi malim in srednje velikim revizijskim družbam lahko omogočile dovolj kapitala, ki bi ga lahko uporabile za razvoj in tako tekmovali na trgu z velikimi revizijskimi družbami (Evropska komisija, 2009b, str. 11; IOSCO, 2009a, str. 6). Širša lastniška struktura bi lahko omogočila vstop novih ponudnikov na trg revizijskih storitev, s čimer bi se povečala izbira tudi za velike subjekte javnega interesa. Če bi kakšna izmed velikih revizijskih družb nenadoma izstopila iz trga, bi širše lastništvo lahko zagotovilo večjo fleksibilnost pri uresničevanju ukrepov, s čimer bi zagotovili, da so revizijske storitve še naprej na voljo velikim subjektom javnega interesa. Če ne bi bilo lastniških ovir, bi se namreč hitro lahko oblikovala nova revizijska družba, ki bi nadomestila tisto, ki bi izstopila iz trga, prav tako pa bi spremembe lastniških pravil lahko omogočile hitrejšo dokapitalizacijo velikih družb (IOSCO, 2009a, str. 7). Po drugi strani obstaja možnost, da bi se izbira na trgu zmanjšala, saj bi se zaradi finančnih naložb in poslovnih odnosov zunanjih lastnikov z naročniki revizije lahko ustvaril konflikt interesov, to pa bi tudi omejilo konkurenco na trgu revizijskih storitev (Evropska komisija, 2009b, str. 12; IOSCO, 2010, str. 17). Študija podjetja Oxera Consulting Ltd (2007, str. 5) kaže, da nekatere interesne skupine zaznavajo pozitiven vpliv trenutnih lastniških omejitev na neodvisnost revizorjev, po drugi strani pa so nekatere med njimi mnenja, da lastniške omejitve niso tako zelo pomembne za

revizorjevo neodvisnost. Kljub temu bi alternativne oblike lastništva lahko prinesle dodaten zunanji nadzor, kar bi lahko imelo pozitiven učinek na neodvisnost revizorjev (Oxera Consulting Ltd, 2007, str. 97). Pregled procesa odločanja v revizijskih družbah kaže, da alternativne lastniške in upravljalne strukture, kjer imajo nadzor nad revizijskimi družbami zunanji vlagatelji, bistveno ne škodujejo neodvisnosti revizorjev. Kljub temu pa subjekti javnega interesa zaznavajo, da je neodvisnost lastništva povezana z neodvisnostjo revizijskih odločitev (Oxera Consulting Ltd, 2007, str. 116).

Zunanji lastniki bi lahko s financiranjem, ki je potrebno za zagotavljanje primerne usposabljanja in nadzora kakovosti celotnega omrežja, pripomogli k višji kakovosti revizij, po drugi strani pa obstaja tveganje, da bi bolj gledali na dobiček kot na kakovost revizij. Zunanji vlagatelji bi se namreč lahko osredotočili na kratkoročne dobičke, zaradi česar bi lahko zmanjšali stroške usposabljanja revizorjev, notranjega pregleda kakovosti in druge stroške, s čimer bi lahko ogrozili kakovost revizij (Evropska komisija, 2009b, str. 13-14). Zunanje lastništvo bi tako lahko negativno vplivalo na kakovost revizij in na zaznavo revizorjeve neodvisnosti s strani javnosti. V primeru, da bi zunanji vlagatelji vlagali v velike revizijske družbe, pa bi se s tem njihov položaj še okrepil, kar ne bi zmanjšalo koncentracije na trgu (IOSCO, 2010, str. 17). Raziskave kažejo, da sta neodvisnost in kakovost revizij pomembna dejavnika za podjetja, ko izbirajo revizorja, zato niso pripravljena žrtvovati nobenega od teh dejavnikov samo zato, da bi se povečala izbira in zmanjšala koncentracija na trgu (Oxera Consulting Ltd, 2007, str. 86).

Povečana preglednost poslovanja revizijskih družb bi lahko povečala zaupanje vlagateljev v računovodska poročila in zagotovila dodatne informacije, kadar bi se udeleženci na trgu odločali o tem, ali bodo investirali v neko podjetje ali ne. Uporabniki računovodskih izkazov bi na podlagi informacij lahko primerjali revizijske družbe, na podlagi teh primerjav pa sprejemali odločitve in ustvarjali pritisk na revizijske družbe, da povečajo kakovost revizij. Na ta način lahko večja preglednost vodi do višje kakovosti revizij. Po drugi strani bi večja preglednost lahko omejila razpoložljivost revizijskih storitev na trgu, če bi podjetja še naprej izbirala le med večjimi revizijskimi družbami. To bi lahko storila zaradi obstoječih poslovnih odnosov, ugleda ali mnenja, da so večje revizijske družbe sposobnejše opraviti revizijo velikih podjetij (IOSCO, 2009b, str. 1-5). Dodatna razkritja bi lahko zelo koristila nadzornim organom, saj bi lažje spremljali sposobnost preživetja revizijskih družb, kar bi jim omogočilo pravočasno sprejeti ukrepe v primeru propada katere izmed velikih revizijskih družb, da se velika podjetja in subjekti javnega interesa ne bi soočili s pomanjkanjem ponudbe revizijskih storitev. Računovodski izkazi lahko zagotovijo posredni dokaz o kakovosti revizije. Če je na primer finančno stanje revizijske družbe dobro, to lahko pomeni, da je revizijska družba sposobna vlagati v izboljšanje kakovosti revizije, vendar pa finančna sposobnost sama po sebi še ne pomeni, da bodo revizijske družbe res vlagale v kakovost ali da izboljšave niso potrebne (IOSCO, 2009b, str. 20).

Povečana preglednost pa še ne pomeni, da morajo biti vse informacije javno razkrite, saj imajo interesne skupine različne vloge. Tako so lahko nekatere informacije pomembnejše za eno interesno skupino kot za drugo. Nekatere informacije v zvezi s sposobnostjo preživetja bi bile bolj pomembne za nadzorne organe, ki skrbijo za razpoložljivost revizijskih storitev, in za revizijske komisije, ki jih zanima, če je njihova revizijska družba sposobna izvajati revizijo za njihovo podjetje. Prav tako bi bile zahteve po razkritju kršitev glede neodvisnosti bolj smiselne za nadzornike in revizijske komisije kot za vlagatelje (IOSCO, 2009b, str. 22-23).

Vprašanje je tudi, katere revizijske družbe naj razkrijejo dodatne informacije. To je predvsem pomembno za manjše revizijske družbe, saj bi jim dodatna razkritja lahko povzročila prevelike stroške, zaradi česar se ne bi odločile za vstop na trg revizij velikih subjektov javnega interesa ali pa bi z njega izstopile. Toda če za manjše revizijske družbe dodatna razkritja niso zahtevana, to lahko ovira konkurenco, saj bodo vlagatelji in revizijske komisije še naprej imeli premalo informacij, na podlagi katerih bi ocenili, ali lahko manjše revizijske družbe predstavljajo alternativo večjim revizijskim družbam. Pomembno je tudi, da bi bila vsa razkritja obvezna. Če razkritja ne bi bila obvezna, bi lahko vsaka revizijska družba razkrila informacije, za katere meni, da bi ji lahko koristile. Prav tako bi se prostovoljna razkritja revizijskih družb med seboj razlikovala, kar bi otežilo medsebojno primerljivost (IOSCO, 2009b, str. 23-25). Povečana preglednost poslovanja revizijskih družb je pomembna za kakovost revizije, zato bi bilo kontradiktorno, da revizorji, ki pomagajo zagotavljati primerno preglednost poslovanja naročnikov revizije, sami ne bi zagotavljali vsaj enake preglednosti (IOSCO, 2010, str. 15).

3.5 Predlagane spremembe na področju tržne strukture

V zadnjih dveh desetletjih se je odvijal proces konsolidacije, v katerem so se velike revizijske družbe združile in tako postale še večje (Evropska komisija, 2011b, str. 126). Danes revizijski trg za velika podjetja in subjekte javnega interesa v EU večinoma obvladujejo največje štiri revizijske družbe, medtem ko manjše revizijske družbe le stežka dostopajo do tega trga. To pomeni, da so velika podjetja in subjekti javnega interesa zelo omejeni pri izbiri revizorja. Visoka koncentracija trga prinaša tudi veliko sistemsko tveganje, ki lahko v primeru propada ene od velikih revizijskih družb povzroči motnje pri zagotavljanju revizijskih storitev (Evropska komisija, 2010b, str. 15). Predlog uredbe zato določa, da mora vsaj šest največjih revizijskih družb v vsaki državi članici pripraviti načrt ukrepov za primere, ki bi lahko povzročili motnje pri zagotavljanju revizijskih storitev velikim podjetjem in subjektom javnega interesa (Evropska komisija, 2011d, člen 43).

Ballas in Fafaliou (2008, str. 492-496) v svoji raziskavi navajata, da so velike revizijske družbe v državah članicah EU prevladovali na trgu revizijskih storitev že pred letom 2002, po propadu revizijske družbe Arthur Andersen pa so svoj položaj še okrepile. Avtorja nadalje ugotavljata, da se je koncentracija revizijskega trga po propadu revizijske družbe

Arthur Andersen leta 2002 povečala v dvanajstih (od petnajstih) državah članicah EU, prav tako pa se je koncentracija povečala tudi v vseh dejavnostih, razen energetski. Vsak sektor, kjer si velike štiri revizijske družbe delijo celoten trg, ima zelo omejeno izbiro revizorjev (House of Lords, 2011, str. 27). V nekaterih pomembnih segmentih trga je stopnja koncentracije še višja. Tako na primer v Združenem kraljestvu banke revidirajo samo tri velike revizijske družbe (odkar družba Ernst & Young ni več aktivna), tako da bi propad ene izmed njih lahko zmanjšal število revizijskih družb, ki revidirajo banke, na dve (House of Lords, 2011, str. 8-9).

Eden večjih problemov v zvezi s koncentracijo je napačno mnenje trga glede zmogljivosti manjših revizijskih družb, kar lahko privede do pogodbenih določb, ki omejujejo ali celo preprečujejo manjšim revizijskim družbam, da tekmujejo za revizije velikih podjetij in subjektov javnega interesa (IOSCO, 2010, str. 16). Med take določbe spadajo klavzule o izključni izbiri velike štirice, ki jih nekatere banke zahtevajo v zameno za posojila, s čimer omejujejo podjetja pri izbiri revizorja (Christodoulou, 2010a). Te klavzule lahko tudi spodbujajo mnenje, da so samo velike revizijske družbe sposobne opravljati revizije velikih podjetij in subjektov javnega interesa (Christodoulou, 2010b). Nov predlog direktive zato določa, da so vse pogodbe, ki vsebujejo takšne klavzule, nične (Evropska komisija, 2011c, člen 37). Med dejavnike, ki omogočajo visoko koncentracijo trga, spadata tudi redka izmenjava revizijskih družb in stroga lastniška pravila, ki manjše revizijske družbe omejujejo pri razvoju in širitvi na mednarodne trge, s čimer bi lažje konkurirale velikim revizijskim družbam pri revizijah velikih podjetij in subjektov javnega interesa (Evropska komisija, 2011b, str. 124; IOSCO, 2009a, str. 7). Velika podjetja in subjekti javnega interesa menijo, da je konkurenca na trgu premajhna in da je njihova izbira omejena na velike revizijske družbe. Manjše revizijske družbe po njihovem mnenju namreč nimajo zadostnih zmogljivosti, znanja in ugleda, da bi zadostila njihovim potrebam (Bloom & Schirm, 2008, str. 6).

3.5.1 Ustanovitev konzorcijev revizijskih družb

Ena od možnih rešitev za zmanjšanje koncentracije je ustanovitev revizijskih konzorcijev oziroma uvedba skupnih revizij, v katerega bi bila vključena vsaj ena revizijska družba, ki ne pripada skupini velikih štirih, s čimer bi se jim omogočil vstop na trg revizij velikih podjetij in subjektov javnega interesa. Poleg tega bi s pomočjo konzorcijev lahko reševali tudi motnje na trgu, ki bi nastale v primeru propada katere od velikih revizijskih družb. Da bi bil trg še bolj razgiban, Komisija predlaga obvezno izmenjavo konzorcijev in tudi revizorjev po določenem času (Evropska komisija, 2010b, str. 16). Skupne revizije očitno pripomorejo k manjši koncentraciji, saj je v Franciji, ki je edina država članica EU, kjer se skupne revizije izvajajo, koncentracija trga podpovprečna, poleg tega pa so pri revizijah velikih podjetij in subjektov javnega interesa prisotne tudi manjše revizijske družbe (Le Vourc'h & Morand, 2011, str. 8).

Skupne revizije bi malim in srednjim revizijskim družbam omogočile, da se izpostavijo, si pridobijo izkušnje z revizijami subjektov javnega interesa, dokažejo svojo usposobljenost za revizije velikih podjetij, pridobijo zaupanje velikih naročnikov in finančnih institucij ter si sčasoma zgradijo ugled in tako postanejo konkurenčne velikim revizijskim družbam, kar bi pozitivno vplivalo na tržno strukturo (Evropska komisija, 2011a, str. 25; Evropska komisija, 2011b, str. 182). Skupne revizije bi lahko tudi zmanjšale negativne vplive v primeru propada sistemsko pomembne revizijske družbe. Velike revizijske družbe nasprotujejo revizijskim konzorcijem, saj bi to po njihovem mnenju zmanjšalo kakovost revizij in povzročilo koordinacijske probleme. Po drugi strani male in srednje revizijske družbe močno podpirajo skupne revizije in ustanovitev konzorcijev, saj bi to po njihovem mnenju povečalo konkurenčnost, kar lahko vodi do višje kakovosti revizij. Nekateri udeleženci javne razprave menijo, da bi tak sistem moral veljati samo za subjekte javnega interesa, saj bi dodatni stroški, ki bi jih skupne revizije prinesle, povzročili prevelike obremenitve za manjša podjetja. Interesne skupine še menijo, da bi obvezna izmenjava konzorcijev povečala konkurenčnost in okrepila neodvisnost, po drugi strani pa bi se lahko zmanjšala kakovost in povečali stroški revizij brez zagotovila, da bi to zmanjšalo koncentracijo na trgu (Evropska komisija, 2011a, str. 25-28). Je pa v času krize morda nerazumljiva zahteva po skupnih revizijah, ki bi povečale stroške za podjetja, po drugi strani pa se od njih zahteva, da ustvarjajo dobičke in nova delovna mesta (Christodoulou, 2010c).

3.5.2 Kritičen pogled na predlagane spremembe

Običajno je izbira na trgu za velika podjetja in subjekte javnega interesa že tako majhna, saj podjetje morda ne želi imenovati iste revizijske družbe kot konkurenčno podjetje ali pa jim druga revizijska družba že zagotavlja nerevizijske storitve in zato ne sme zagotavljati revizijskih storitev. Propad ene izmed velikih revizijskih družb bi tako še zmanjšal konkurenčnost in izbiro, zaradi česar nekatera velika podjetja ne bi mogla hitro najti ustreznega revizorja (Evropska komisija, 2011a, str. 24; House of Lords, 2011, str. 26). Povečana koncentracija revizijskega trga in večja povezanost revizijskih družb lahko v primeru nepredvidljivih dogodkov negativno vplivata na razpoložljivost revizijskih storitev. Visoka koncentracija predstavlja grožnjo stabilnosti finančnih trgov, propad ene izmed velikih revizijskih družb pa bi lahko imel resen vpliv na zaupanje javnosti v revizijske storitve (Evropska komisija, 2009b, str. 7; IOSCO, 2008, str. 5-6). Primer družbe Arthur Andersen kaže, da se to lahko zgodi hitro in nepričakovano (House of Lords, 2011, str. 12).

Velike revizijske družbe obvladujejo trg subjektov javnega interesa tudi zaradi zaznave, da so te družbe najboljše in so zato za naročnike najvarnejša izbira. Predstavniki velikih revizijskih družb menijo, da je trg revizijskih storitev za subjekte javnega interesa močno konkurenčen, medtem ko vlagatelji menijo ravno nasprotno. Dolgi mandati revizijskih družb v velikih podjetjih in subjektih javnega interesa so dokaz, da trg ni konkurenčen in

da je izbira premajhna. Ni nujno, da bi se koncentracija v primeru skupnih revizij zmanjšala, saj se lahko zgodi, da bi bili obe revizijski družbi, ki bi izvajali skupno revizijo, iz skupine velikih štirih. Zato bi moralo veljati, da je vsaj ena od obeh revizijskih družb manjša, saj bi samo to pripomoglo k nižji koncentraciji (House of Lords, 2011, str. 10-15).

Skupne revizije bi lahko omogočile višjo kakovost revizij in zmanjšale tveganje za napake. V primeru skupnih revizij bi vsak revizor navzkrižno pregledal delo drugega, s čimer bi se okrepila strokovna skrbnost, kar bi reviziji dalo veliko dodano vrednost. V primeru, da bi bilo to delo površno pregledano, dodane vrednosti seveda ne bi bilo. Prav tako bi se lahko zmanjšala grožnja iz domačnosti, saj je manj verjetno, da bi kateri od revizorjev razvil preveč zaupljiv odnos z naročnikom. V primeru skupnih revizij, kjer bi velika revizijska družba izvajala revizijo skupaj z manjšo revizijsko družbo, bi zaradi pomanjkanja tehničnega znanja slednja lahko postala odvisna od velike revizijske družbe in bi zato le sledila njenim navodilom. Dodatno zapletenost bi lahko povzročila tudi komunikacija, saj bi moral naročnik komunicirati z dvema revizorjema, v primeru nesoglasja med revizorjema pa bi morda moral naročnik nastopiti tudi kot sodnik. Prav tako bi se zaradi podvajanja dela lahko povečal obseg dela revizorjev (Evropska komisija, 2011b, str. 182-185).

Eden od razlogov za visoko koncentracijo trga so tudi lastniška pravila, ki naj bi majhne in srednje velike revizijske družbe ovirala pri dostopu do zunanjega kapitala, ki bi jim lahko omogočil rast in razvoj. To morda bolj velja za majhne revizijske družbe, saj največji dve družbi, ki ne spadata v skupino velikih štirih, BDO in Grant Thornton, menita, da njihovih možnosti za rast ne omejujejo ovire za dostop do kapitala, zato ni razloga, da bi spreminjali lastniška pravila za revizijske družbe, še posebej, ker bi to lahko ogrozilo neodvisnost revizorjev (House of Lords, 2011, str. 20). Visoka koncentracija lahko povzroči tudi moralni hazard velikih revizijskih družb, saj nadzorni organi morda ne bi želeli sprejeti potrebnih ukrepov v primeru nesprejemljivega obnašanja katere izmed velikih družb, ravno zaradi možnosti, da bi to imelo systemske posledice (Evropska komisija, 2011a, str. 26). Treba je še omeniti, da dokazov o tem, da bi visoka koncentracija trga negativno vplivala na kakovost revizij, ni (Bloom & Schirm, 2008, str. 8; Næss-Schmidt et al., 2012, str. 42). Koncentracijo na trgu bi lahko zmanjšali tudi z večjo preglednostjo glede kakovosti revizij. Manjše revizijske družbe so sposobne opraviti revizije nekaterih velikih podjetij, vendar pa jim pogosto primanjkuje ugleda (Maijoor & Vanstraelen, 2012, str. 121).

Manjše revizijske družbe so močno izpostavljene poslovnemu tveganju, ko sprejemajo večje naročnike, ki so jih prej revidirale velike revizijske družbe, kar lahko poveča izpostavljenost do sodnih sporov (Hogan & Martin, 2009, str. 95). Med ovirami, ki manjšim revizijskim družbam otežujejo vstop na trg revizij velikih podjetij in subjektov javnega interesa, je lahko tudi negativen odziv vlagateljev na izbiro revizorja, ki ne pripada skupini velikih štirih. To je lahko namreč znak, da podjetje ni zanimivo za skupino velikih štirih, ki so lahko bolj selektivni pri izbiri naročnikov (Cullinan, Du & Zheng, 2012, str. 7).

Različne raziskave so pokazale, da to ni ovira, saj trg ne reagira negativno na izbiro manjše revizijske družbe s strani podjetja. Vlagatelji so namreč postali bolj dovzetni za revizije, ki jih opravijo manjše revizijske družbe, in ni nobenih dokazov, da bi višje vrednotili podjetja, ki jih revidirajo revizijske družbe iz skupine velikih štirih (Chang, Cheng & Reichelt, 2010, str. 83; Cullinan et al. 2012, str. 13; Francis, Richard, & Vanstraelen, 2006, str. 3). Po vpletenosti velikih revizijskih družb v računovodske škandale na prelomu tisočletja vlagatelji niso opazili velike razlike v kakovosti revizij med velikimi in manjšimi revizijskimi družbami, zaradi česar bi se število zamenjav velikih revizijskih družb z malimi lahko povečalo (ob predpostavki, da subjekti javnega interesa lahko najdejo primerno manjšo revizijsko družbo in poslovodstvo podjetja verjame, da se trg ne bo odzval negativno). Trg je torej začel zaznavati, da manjše revizijske družbe še ne prinašajo nujno slabše kakovosti revizij (Chang et al., 2010, str. 85-86).

Raziskava avtorjev Francis et al. (2006, str. 28-31) je pokazala, da naj bi uporaba dveh revizorjev v primerjavi z enim samim privedla do višjega vrednotenja podjetij s strani vlagateljev. Pri skupnih revizijah je izbira revizorjev bolj zapletena kot običajna izbira enega revizorja. Podjetja s širšo, mednarodno lastniško strukturo bodo bolj verjetno vsaj enega revizorja (če ne obeh) izbrala iz vrst velikih štirih. Raziskava je tudi pokazala, da stroški skupne revizije niso nujno višji od stroškov, kjer revizijo opravi en sam revizor. Po drugi strani pa raziskava ni pokazala, da je skupna revizija učinkovitejša in kakovostnejša kot revizija, ki jo opravi en sam revizor.

3.6 Predlagane spremembe na področju ustvarjanja evropskega trga in mednarodnega sodelovanja

V predlogu direktive je zapisano, da je revizorjem in revizijskim družbam treba omogočiti razvoj dejavnosti revizije v EU, tako da lahko svoje storitve izvajajo tudi v državi članici, ki ni država, v kateri so dovoljenje pridobili (Evropska komisija, 2011c, str. 10). Ustvarjanje evropskega revizijskega trga je ključnega pomena za nakup in prodajo storitev kjer koli v EU, kar je ena temeljnih pravic državljanov EU (Federation of European Accountants, 2011b). Je pa to področje, na katerem je treba še veliko narediti. Veliko je namreč odločitev, ki so prepuščene posameznim državam članicam, kar onemogoča poenotenje na ravni EU. Tudi mednarodno sodelovanje bi moralo biti okrepljeno predvsem zaradi delovanja revizijskih družb v različnih državah in posledično oteženega nadzora nad delovanjem teh družb.

3.6.1 Javni nadzor na ravni EU

Ena najpomembnejših novosti v zadnjem desetletju na področju revizije je uvedba javnega nadzora. Vse države članice morajo ustanoviti organ za javni nadzor nad revizorji in revizijskimi družbami, ki nosi odgovornost za dovoljenje, registracijo in izobraževanje revizorjev, kakovost revizij, disciplinske postopke zoper revizorje in revizijske družbe ter

uvedbo revizijskih in etičnih standardov. Sodelovanje med organi javnega nadzora na ravni EU je bistvenega pomena za napredek pri ustvarjanju skupnega trga in povečanju verodostojnosti (Federation of European Accountants, 2012b). Za ustrezno koordinacijo sistema za javni nadzor skrbi EGAOB, kljub temu pa ta način ne zagotavlja nadzora revizorjev in revizijskih družb, ki delujejo na evropski ravni. Pričakuje se, da bo revizija sledila globalnim trendom in da bodo revizijske družbe vedno bolj delovale na mednarodni ravni, zato se bo povečala potreba po sodelovanju ter skrbnem in učinkovitem mednarodnem nadzoru revizorjev in revizijskih družb (Federation of European Accountants, 2011c).

V zvezi z javnim nadzorom nad revizorji Komisija v Zeleni knjigi predlaga, da se okrepijo pravila v zvezi z neodvisnostjo organov nadzora od revizijske stroke (Evropska komisija, 2010b, str. 14). Trenutno je stopnja neodvisnosti med državami članicami različna, kar se še posebej vidi v različnem načinu financiranja javnih organov za nadzor revizorjev (Zaman Groff & Hočevar, 2009, str. 69). Komisija tudi meni, da je treba okrepiti sodelovanje med nadzornimi organi držav članic. Trenutno vseevropska revizijska omrežja kot celota niso nadzorovana, ampak je nadzorovan samo posamezen element omrežja na ravni države članice (Evropska komisija, 2010b, str. 14-15). Komisija predlaga, da bi v primeru okrepljenega evropskega nadzora revizorjev le-ti lahko bili registrirani samo pri enem organu, ki bi jih tudi nadziral. S tem bi se spodbudila večja konkurenčnost, saj bi to olajšalo razvoj revizijskih omrežij in zmanjšalo stroške revizijskih storitev (Evropska komisija, 2010b, str. 19).

Trenutno veljavna direktiva o obveznih revizijah v 32. členu državam članicam EU dovoljuje, da aktivnim revizorjem dovolijo sodelovati pri upravljanju sistema javnega nadzora, kar pa nov predlog direktive prepoveduje. Poleg tega nov predlog direktive organom javnega nadzora daje možnost, da naloge v zvezi s podelitvijo dovoljenj ter registracijo revizorjev in revizijskih družb prenesejo na druge organe. Pri tem morajo paziti, da ne pride do konflikta interesov, o vseh prenosih nalog pa morajo obvestiti Komisijo (Evropska komisija, 2011c, člen 32a).

3.6.2 Evropski potni list za revizorje in revizijske družbe

Evropski potni list za revizorje in revizijske družbe bi omogočil registracijo s skupnimi pogoji glede poklicnih kvalifikacij in skupnimi pravili na področju upravljanja, lastništva ter neodvisnosti v celotni EU. Evropski potni list bi revizorju, ki je registriran v eni državi članici, omogočil zagotavljati storitve v drugi državi članici brez pridobitve nadaljnega dovoljenja. To bi manjšim revizijskim družbam omogočilo rast in povečalo možnost izbire revizorjev za podjetja na nacionalnih revizijskih trgih v različnih državah članicah EU. Evropski potni list je dolgoročni cilj, ki je lahko dosežen skozi harmonizacijo vseh relevantnih področij (pravo družb, davki, etika in neodvisnost ...). Evropski potni list za revizorje in revizijske družbe bi povečal čezmejno mobilnost, kar bi prispevalo k realizaciji

skupnega evropskega trga. Trenutno lahko revizor zagotavlja revizijske storitve v več kot eni državi članici EU, če je kvalificiran, odobren in registriran v matični državi članici in je naredil preizkus usposobljenosti v državi članici gostiteljici, ki daje zagotovilo, da je revizor pridobil zadostno znanje o zakonodaji in predpisih, ki veljajo v tej državi članici (Federation of European Accountants, 2011b).

Predlog nove direktive bi revizorjem in revizijskim družbam omogočil izvajanje revizij v državah članicah, ki niso države članice, v katerih so dovoljenje pridobili. S tem bi se zmanjšale birokratske obremenitve, ki so potrebne za izdajo dovoljenj, omogočil pa bi se tudi nastanek vseevropskih revizijskih družb (Evropska komisija, 2011c, str. 5). Nov predlog direktive državam članicam daje tudi možnost, da revizorjem, ki so pridobili dovoljenje v drugi državi članici, omogoči izbiro med prilagoditvenim obdobjem, ki traja tri leta, in preizkusom usposobljenosti, če želijo v tej državi članici ustanoviti poslovno enoto (Evropska komisija, 2011c, člen 14). Prilagoditveno obdobje bi olajšalo pridobitev čezmejnega dovoljenja izkušenim revizorjem, ki bi pridobili znanje o nacionalni zakonodaji skozi prakso in ne skozi formalni preizkus znanja (Evropska komisija, 2011b, str. 48).

3.6.3 Ovire pri ustvarjanju evropskega revizijskega trga

Eno od ovir za čezmejno mobilnost revizorjev predstavlja kar trenutno veljavna direktiva o obveznih revizijah, ki v 3. členu določa obvezno odobritev in registracijo v vsaki državi članici, kjer se izvajajo storitve revizije, v členu 14 pa preizkus usposobljenosti v posamezni državi članici kot pogoj, da lahko revizor tam opravlja storitve (Evropska komisija, 2010b, str. 18). Udeleženci javne razprave menijo, da je ustvarjanje skupnega evropskega trga dolgoročen projekt, saj je razlike v pravnih sistemih držav članic, ki so pomembne za revizorje, zelo težko poenotiti v kratkem času. Poleg tega obstaja tudi veliko drugih ovir, ki jih je treba odpraviti na poti do poenotenja revizijskega trga EU. Med ovirami omenjajo poznavanje nacionalne zakonodaje, davčnih predpisov in jezika. Poleg tega menijo, da bi se morale bolj poenotiti zahteve glede izobraževanja, poklicnih kvalifikacij in usposabljanja. Vprašanje je tudi, ali bi velik evropski trg koristil malim in srednjim revizijskim družbam. Udeleženci javne razprave menijo, da bi od bolj celovitega evropskega trga imele koristi samo velike revizijske družbe (Evropska komisija, 2011a, str. 33).

3.6.4 Mednarodno sodelovanje

Mednarodno sodelovanje je potrebno predvsem v primerih nadzora revizorjev velikih skupin, ki delujejo v več pravnih redih. Revizorji skupin bi morali imeti dostop do dokumentov in poročil vseh revizorjev, ki izvajajo revizijo posameznega dela skupine. Samo tako bi revizorji skupin imeli jasen pregled nad revizijo, s čimer lahko zagovarjajo mnenje iz revizije skupine (Evropska komisija, 2010b, str. 13). Udeleženci javne razprave

menijo, da bi tudi na mednarodni ravni moralo biti več poenotenja v standardih, etiki in javnem nadzoru (Evropska komisija, 2011a, str. 36).

Trenutno veljavna direktiva o obveznih revizijah v 47. členu daje podlago za sodelovanje z nadzornimi organi v tretjih državah. Gre predvsem za izmenjavo delovne dokumentacije in drugih informacij, povezanih z revizijami podjetij, vendar samo v primeru, če je sistem nadzora tretje države ustrezen, kar pomeni, da primerno varuje osebne in poslovne podatke. Izmenjava teh dokumentov namreč na noben način ne sme ogroziti poslovnih interesov revidiranega podjetja, niti kakor koli škodovati suverenosti, varnosti ali javnemu redu katere koli države članice ali EU kot celoti. Predlog uredbe navaja, da se dokumenti in informacije, ki jih pristojni organi držav članic posredujejo pristojnim organom tretjih držav ali jih od njih prejmejo, lahko razkrijejo izključno z dovoljenjem organa, ki je informacije posredoval in za namene, za katere je bilo dovoljenje dano, ali če je njihovo razkritje potrebno v sodnih postopkih (Evropska komisija, 2011d, člen 58 in 59).

3.6.5 Kritičen pogled na predlagane spremembe

Posledica različnih stopenj neodvisnosti delovanja nacionalnih organov za javni nadzor je ta, da v eni državi članici organ za javni nadzor oceni delovanje revizijske družbe, ki deluje na ravni EU, kot pozitivno, medtem ko organ v drugi državi članici delovanje iste revizijske družbe oceni negativno. Takšne ocene niso problematične samo zaradi verodostojnosti organov za javni nadzor držav članic, ampak tudi zaradi javnega zaupanja v sistem kot celoto. Enoten pristop k javnemu nadzoru je torej bistven, da se izognemo različnim rezultatom. Trenutno ni nobenega nadzora nad revizijskimi družbami, ki delujejo na vseevropskem trgu, tako da bi samo harmonizacija metod javnega nadzora na ravni EU pa tudi na mednarodni ravni pripomogle k trajnemu zaupanju s strani javnosti (Federation of European Accountants, 2011c). Razlike v pooblastilih glede nadzora in sankcijah v različnih državah članicah se odražajo v koordinacijskih problemih za podjetja in revizijske družbe, ki delujejo v različnih državah članicah EU. Ena od možnih rešitev tega problema je nadzor v matični državi. To pomeni, da ima nadzorni organ v matični državi revizijske družbe pooblastilo za nadzor nad to revizijsko družbo in da se drugi organi nadzora morajo zanesti na nadzor matične države. Seveda pa ima nadzorni organ države gostiteljice možnost pridobiti informacije o poteku nadzora s strani matične države. Da bi olajšali koordinacijo in konsistentnost nadzora, so bili ustanovljeni evropski odbori, natančneje, na področju revizije je bil ustanovljen EGAOB, koordinacijsko vlogo pri nadzoru revizorjev v EU v prihodnosti pa naj bi imel Odbor za vrednostne papirje in trg (angl. *European Securities and Markets Authority*, v nadaljevanju ESMA) (Maijoor & Vanstraelen, 2012, str. 118). Ta možnost bi bila zaradi izkušenj in sredstev, ki jih ESMA ima, najprimernejša za okrepitev evropskega nadzora revizorjev. Prav tako bi bila ta možnost tudi stroškovno najučinkovitejša, saj ESMA že deluje, zato ne bi bilo nobenih ustanovitvenih stroškov (Evropska komisija, 2011b, str. 53-54).

Razlika med državami članicami je tudi v stopnji preglednosti rezultatov inšpekcijskih pregledov. V Belgiji na primer takšnih informacij skoraj ni, medtem ko se v Združenem kraljestvu razkrijejo tudi imena podjetij in revizijskih družb, vpletenih v nepravilnosti. Ni sicer jasno, kako preglednost vpliva na rezultate inšpekcijskih pregledov o delovanju revizijskega trga in kakšen je učinek na interakcijo med nadzornim organom in revizijsko družbo. Mednarodno sodelovanje pri javnem nadzoru nad revizorji je potrebno tudi pri dosledni razlagi standardov. Na področju revidiranja trenutno ni nobenega odbora, ki bi skrbel za dosledno interpretacijo revizijskih standardov. Ni sicer jasno, kako različne oblike mednarodnega sodelovanja (medsebojna odvisnost, obseg komuniciranja, izmenjava informacij) vplivajo na učinkovitost javnega nadzora (Maijoor & Vanstraelen, 2012, str. 120-121). Lehne (2011, str. 5) meni, da bi morda bilo dobro imeti diferenciran pristop k nadzoru revizorjev, saj bi nadzor moral biti organiziran glede na to, ali revizorji delajo na nacionalni, evropski ali mednarodni ravni. Za manjše revizorje bi bil namreč nacionalni nadzor najbolj učinkovit, medtem ko za globalne revizorje tudi evropski sistem nadzora ne bi bil dovolj, ampak bi bil zanje lahko učinkovit le mednarodni nadzor. Se je pa treba pri spremembah na področju javnega nadzora, tako kot tudi na drugih področjih revizije, vprašati, ali bodo te prinesle višjo kakovost revidiranja in ne, ali bodo prinesle bolj nadzorovano revidiranje, saj večji nadzor še ne pomeni nujno višje kakovosti revidiranja (Zaman Groff, 2012, str. 101).

Glavna ovira za uvedbo evropskega potnega lista za revizorje in revizijske družbe je povezana s harmonizacijo na področju davkov in prava družb. Da bi evropski potni list dosegel svoj polni potencial, bo potrebna maksimalna harmonizacija. Ko bo enkrat dosežena, bo evropski trg za revizijske storitve omogočil večjo konkurenčnost, izbiro in visoko kakovostne revizije. Evropski potni list naj bi dovolil revizorjem in revizijskim družbam, ki imajo čezmejne ambicije, opravljati revizijske storitve v drugi državi članici brez dodatnih vstopnih ovir, ne bi pa smel biti obvezen, saj ga nekatera podjetja morda ne bi želela pridobiti (Federation of European Accountants, 2011b).

Vzajemno priznavanje revizorjev in revizijskih družb bi pomenilo takojšnje zmanjšanje administrativnih obremenitev, ki jih povzroči množica postopkov za odobritev dovoljenja. To bi tudi omogočilo nastanek vseevropskih revizijskih družb brez organizacijske strukture v vsaki državi članici in s tem nižje stroške poslovanja. Sistem vzajemnega priznavanja revizorjev bi lahko sprožil vprašanja glede kakovosti revizij v odsotnosti postopka preveritve revizorjevega znanja na področjih, kjer je potrebno poznavanje zakonodaje določene države članice (Evropska komisija, 2011b, str. 46-47). Tudi nekateri udeleženci javne razprave so izrazili dvom v možnost uvedbe evropskega potnega lista, ker menijo, da je težko ukiniti preizkus usposobljenosti, ki dokazuje zadostno znanje revizorja o zakonodaji posamezne države članice s področja prava družb, davkov, civilnega prava, nacionalnih računovodskih načel, prav tako pa tudi poznavanje jezika, vse to pa revizor mora poznati, da lahko opravi revizijo in izda revizijsko mnenje (Evropska komisija, 2011a, str. 34).

Postopek preizkusa usposobljenosti je lahko dolgotrajen in zapleten, vendar pa je nanj treba gledati z različnih vidikov. Tako na primer revizor iz velike mednarodne revizijske družbe ne potrebuje preizkusa usposobljenosti za neko državo članico, saj deluje v skupini z drugimi revizorji, ki poznajo nacionalno zakonodajo in zato test usposobljenosti v tem primeru ne bi imel nobene dodane vrednosti. Po drugi strani bi manjše revizijske družbe, ki ne delujejo v mednarodni mreži, morale opraviti preizkus usposobljenosti, vendar pa imajo te družbe manjše ambicije za čezmejno delovanje, saj so njihovi naročniki aktivni na lokalni in regionalni ravni. Preizkus usposobljenosti bi bil tako še najbolj primeren za revizorje, ki bi želeli preseliti svojo dejavnost v druge države članice, po drugi strani pa bi bilo diskriminatorno, če bi samo ta kategorija revizorjev morala opraviti vstopni preizkus. Rešitev za to bi lahko bilo poenotenje izobrazbenih zahtev. Morali bi tudi preučiti, na katerih področjih je večja harmonizacija koristna, saj obstajajo segmenti trga, ki ne trpijo zaradi pomanjkanja harmonizacije na ravni EU, ker delujejo na regionalni ali lokalni ravni (Lehne, 2011, str. 2-3).

SKLEP

Zakonsko urejanje področja revizije v EU sega v leto 1978, ko je bila sprejeta četrta direktiva, tej pa sta pozneje sledili še sedma in osma direktiva. Sčasoma se je izkazalo, da sprejete direktive niso odpravile nekaterih pomembnih problemov, ki so izbruhnili na površje predvsem na prelomu tisočletja, ko so se v EU in v ZDA zgodili računovodski škandali. Posledično je bil v ZDA leta 2002 sprejet Sarbanes-Oxleyev zakon, v EU pa leta 2006 direktiva o obveznih revizijah, oba z namenom, da se čim prej povrne zaupanje javnosti v revizijsko stroko. Globalna finančna kriza je ponovno opozorila na nekatere probleme, ki jih trenutna zakonodaja ne rešuje uspešno, zato je vprašanje ustreznosti revizijske funkcije ponovno odprto.

Finančna kriza revizorjem prinaša številne izzive, s katerimi se morajo soočiti. Posebno pozornost morajo nameniti predpostavki o delujočem podjetju, za katero se je izkazalo, da je v preteklosti niso ustrezno obravnavali, saj je veliko podjetij kmalu po prejemu pozitivnega revizijskega mnenja zašlo v težave ali propadlo. Tako morajo revizorji veliko pozornosti posvetiti predvsem novim tveganjem, ki jih prinaša kriza, in oceniti, ali bi ta tveganja lahko pomembno vplivala na prihodnost poslovanja podjetij. Vedno večji problem predstavlja tudi merjenje poštenih vrednosti sredstev, saj so nekateri trgi nedelujoči, zato so takšna merjenja lahko nenatančna in pristranska, poštena vrednost pa kaj hitro lahko postane predmet manipulacij. Kriza je tudi dogodek, ki še hitreje kot običajno sproži postopke, povezane z oslavitvami sredstev, saj so razmere na trgu negotove, zato morajo podjetja zmanjšati vrednost sredstev, če prihodnje gospodarske koristi od njih ne bodo takšne, kot se pričakuje. Pri oslavitvah mora biti revizor pozoren predvsem na ustreznost poslovodskih ocen in na morebitno pristranskost poslovodstva. Kriza močno vpliva na poslovno okolje, zato so poslovodje in zaposleni izpostavljeni različnim pritiskom, zaradi katerih se je močno povečalo tveganje za prevare. Revizor

mora pozornost nameniti predvsem poslovodskim prevaram, saj poslovodstvo lahko pridobi veliko večje koristi, poleg tega pa prevare tudi lažje prikrije, zato obstaja večja verjetnost, da jih revizor ne bo odkril.

Poslovanje nekaterih podjetij je v današnjem času izjemno kompleksno, poleg tega pa so se pojavili tudi različni finančni instrumenti, katerih merjenje je lahko izjemno zapleteno. Vse to zahteva veliko strokovnega znanja, ki pa ga revizorji morda nimajo, zaradi česar težje preverijo in ocenijo pravilnost uporabljenih metod vrednotenja. Še vedno je problem tudi neodvisnost, ki se kaže predvsem v izvajanju nerevizijskih storitev naročnikom revizije ter dolgoletnem partnerstvu med revizijskimi družbami in njihovimi naročniki. Problem, ki prav tako negativno vpliva na kakovost revizij, je tudi vprašljiva neodvisnost organov javnega nadzora, ki se financirajo z nadomestili revizorjev in revizijskih družb. Po drugi strani pa imajo organi javnega nadzora, ki se financirajo iz državnega proračuna, na razpolago manj sredstev, zaradi česar težko zagotovijo kakovosten in okrepljen javni nadzor.

Vsi ti problemi so ponovno sprožili pomisleke o ustreznosti revizijske funkcije, zaradi česar je Komisija celovito pristopila k ureditvi tega področja in v sodelovanju z različnimi interesnimi skupinami predlagala spremembe, ki naj bi izboljšale kakovost revizij in povrnile ugled revizijski stroki ter zaupanje javnosti v računovodske izkaze.

Na področju vloge revizorja in revizijskega poročanja se obetajo predvsem spremembe, ki bi pomagale zmanjšati vrzel v pričakovanjih, saj se je izkazalo, da interesne skupine od revizorjev pričakujejo več, kot je dejansko njihova naloga. Zato se predlaga, da bi revizorji podrobneje opisali samo revizijo, kar bi širši javnosti pomagalo lažje razumeti njihovo področje. Kriza je še pokazala, da komunikacija med revizorji in revizijsko komisijo ni bila učinkovita, zato se je v predlogu uredbe pojavila zahteva po dodatnem poročilu revizorja revizijski komisiji, v katerem podrobneje opiše izsledke revizije. Kriza je pokazala, da je še vedno precej vprašanj tudi glede neodvisnosti, ki kljub preteklim poskusom ostajajo nerešena. V prvi vrsti je to zagotavljanje nerevizijskih storitev naročnikom revizije, kar je bil glavni problem že v primeru računovodskih škandalov na prelomu tisočletja. Reforma bi to vprašanje poskusila rešiti tako, da bi revizorjem prepovedala opravljati določene nerevizijske storitve, ki resnično ogrožajo revizorjevo neodvisnost, medtem ko nekatere nerevizijske storitve revizorjem pomagajo bolje razumeti poslovanje podjetij in bi jih zato morali opravljati še naprej. Novosti se obetajo tudi na področju obvezne izmenjave revizijskih družb, ki po trenutni zakonodaji ni obvezna, vendar pa se zelo malo interesnih skupin strinja s tem predlogom. Na neučinkovitost izmenjave kaže tudi primer Italije, kjer kljub obvezni izmenjavi revizijskih družb niso uspeli preprečiti škandala v primeru podjetja Parmalat. Kljub temu bi obvezna izmenjava revizijskih družb lahko prinesla nekatere pozitivne učinke na revidiranje, saj bi bila neodvisnost revizorjev večja, kar pa je eden od pogojev za kakovostno izvedbo revizije.

Pomemben korak na poti k skupnemu revizijskemu trgu v EU je tudi sprejetje enotnega sklopa MSR, s čimer bi se povečala preglednost in kakovost revizij, s tem pa tudi zaupanje javnosti v zanesljivost računovodskega poročanja. Na področju lastništva se obetajo spremembe, ki bi omogočile vstop zunanjim lastnikom, s čimer bi se revizijskim družbam olajšal dostop do kapitala. To bi lahko omogočilo širitev in vstop manjših revizijskih družb na trg revizij velikih podjetij in subjektov javnega interesa. Hkrati bi se zaradi morebitnih poslovnih odnosov zunanjih lastnikov z naročniki revizije lahko ustvaril konflikt interesov, obstaja pa tudi nevarnost, da bi zunanji lastniki gledali samo na dobiček, zaradi česar bi se lahko zmanjšali stroški, ki so potrebni za ohranjanje kakovosti revizij. Spremembe se obetajo tudi na področju preglednosti poslovanja revizijskih družb, kjer bi družbe morale natančneje prikazati plačila, ki jih dobijo od svojih naročnikov za opravljene revizijske in nerevizijske storitve.

Trg revizijskih storitev obvladujejo štiri velike revizijske družbe, zato predlog reforme predvideva ustanovitev revizijskih konzorcijev oziroma izvajanje skupnih revizij, kakršne poznajo v Franciji. To bi lahko pripomoglo k manjši koncentraciji na trgu revizijskih storitev, seveda le v primeru, da eden od obeh revizorjev ne pripada skupini velikih štirih. Mnenja interesnih skupin o tem predlogu so različna, raziskave pa ne dokazujejo, da so skupne revizije kakovostnejše od tistih, ki jih opravi en sam revizor. Poleg tega predlog direktive odpravlja klavzule o izključni izbiri velike štirice, saj naj bi bile vse pogodbe, ki takšne klavzule vsebujejo, nične. Na poti k ustanovitvi evropskega revizijskega trga Komisija predlaga uvedbo evropskega potnega lista za revizorje in revizijske družbe, ki bi povečal čezmejno mobilnost, vendar pa je za dosego njegovega polnega potenciala potrebna maksimalna harmonizacija. Poenotiti je treba sisteme javnega nadzora držav članic, predvsem glede njihove neodvisnosti, ki se med državami članicami razlikuje. Poleg tega je treba okrepiti tudi sodelovanje med nadzornimi organi, da se s tem omogoči nadzor nad vseevropskimi revizijskimi omrežji, okrepiti pa je treba tudi mednarodno sodelovanje, da bi bil nadzor nad svetovnimi revizijskimi omrežji lažji in predvsem učinkovitejši. Ustanovitev skupnega revizijskega trga je cilj, ki ga Komisija želi doseči, vendar pa je pot do tja še dolga. Preveč je namreč razlik med državami članicami na področjih prava družb, davkov in drugih področjih, ki vplivajo na revizijo, velik problem pa predstavlja tudi jezikovna raznolikost evropskega prostora.

Glede na to, da so bile zadnje spremembe zakonodaje na področju revizije sprejete leta 2006, države članice pa so jih prenesle v svoje zakonodaje leta 2008, bi bilo morda dobro, da bi najprej naredili ustrezne analize učinkov, ki jih prinaša trenutna zakonodaja, in šele nato sprejemali nove odločitve glede ureditve tega področja. Po drugi strani pa zadnje spremembe zakonodaje niso zajemale celotnega področja revizije, ampak je bil poudarek predvsem na uvedbi javnega nadzora, zato je ravno kriza morda pravi čas za celovite spremembe na področju revizije v EU, ki pa morajo izhajati izključno iz njihovega vpliva na kakovost revidiranja, saj je ta ključna za zaščito vlagateljev in povrnitev zaupanja s strani javnosti v revizijsko stroko.

LITERATURA IN VIRI

1. Agencija za javni nadzor nad revidiranjem. (2012). Načrt dela Agencije za javni nadzor nad revidiranjem za leto 2012 s finančnim načrtom 2012. Najdeno 8. julija 2012 na spletnem naslovu http://www.anr.si/f/docs/Porocanje_Agencije/Financni_nacrt_2012_14_5_2012.pdf
2. Association of Chartered Certified Accountants. (ACCA). (2011). Audit under fire: a review of the post-financial crisis inquiries. Najdeno 8. julija 2012 na spletnem naslovu <http://www.accaglobal.com/content/dam/acca/global/PDF-technical/audit-publications/pol-af-auf.pdf>
3. Audit Regulatory Committee. (2011, 3. marec). Long-form audit report in Germany. Najdeno 8. julija na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/committees/pres1-03-03-11_en.pdf
4. Auditor rotation: Musical chairs – Regulators are considering forcing companies to change their auditors. (2011, 3. september). *The Economist*. Najdeno 10. marca 2012 na spletnem naslovu <http://www.economist.com/node/21528279>
5. Ballas, A.A., & Fafaliou, I. (2008). Market Shares and Concentration in the EU Auditing Industry: the Effects of Andersen's Demise. *International Advances in Economic Research*, 14(4), 485-497.
6. Barzegar, B., & Salehi, M. (2008). Re-Emerging of Agency Problem: Some Evidence from Practicing Non-Audit Services by External Auditors. *The ICAI Journal of Audit Practice*, 5(2), 55-66.
7. Basioudis, I.G., Papakonstantinou, E., & Geiger, M.A. (2008). Audit Fees, Non-Audit Fees and Auditor Going-Concern Reporting Decisions in the United Kingdom. *A Journal of Accounting, Finance and Business Studies*, 44(3), 284-309.
8. Bazerman, M.H., & Moore, D. (2011). Is it time for auditor independence yet? *Accounting, Organizations and Society*, 36, 310-312.
9. Bloom, R., & Schirm, D. (2008). An Analysis of the GAO Study on Audit Market Concentration. *The CPA Journal*, 78(4), 6-8.
10. Braiotta, L. (2005). An overview of the EU 8th Directive. *The Internal Auditor*, 62(2), 62-65.
11. Chang, H., Cheng, C.S., & Reichelt, K.J. (2010). Market Reaction to Auditor Switching from Big 4 to Third-Tier Small Accounting Firms. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 29(2), 83-114.
12. Chen, H., & Zhang, M. (b.l.). Audit Reaction on Financial Crisis. Najdeno 23. junija 2012 na spletnem naslovu <http://aabri.com/SA12Manuscripts/SA12116.pdf>
13. Christodoulou, M. (2010a, 17. junij). Restrictive bank covenants keep the Big Four on top. *Accountancyage*. Najdeno 10. marca 2012 na spletnem naslovu <http://www.accountancyage.com/aa/news/1809502/restrictive-bank-covenants-big-four>
14. Christodoulou, M. (2010b, 24. september). Audit market is »fiercely competitive« Deloitte argue. *Accountancyage*. Najdeno 4. decembra 2012 na spletnem naslovu

- <http://www.accountancyage.com/aa/news/1809171/audit-market-fiercely-competitive-deloitte-argue>
15. Christodoulou, M. (2010c, 15. oktober). Joint audits will increase fraud: Big Four partner. *Accountancyage*. Najdeno 4. decembra 2012 na spletnem naslovu <http://www.accountancyage.com/aa/news/1809014/joint-audits-increase-fraud-big-four-partner>
 16. Cooper, B.J., & Grose, R. (2010). Trust Me: I'm An Auditor! *International Review of Business Research Papers*, 6(5), 160-166.
 17. Cullinan, C.P., Du, H., & Zheng, X. (2012). Barriers to entry to the big firm audit market: Evidence from market reaction to switches to Second Tier audit firms in the post-sox period. *Research in Accounting Regulation*, 24, 6-14.
 18. Curk, M., & Slapničar, S. (2010). Poštena vrednost in finančna kriza - razkrite težave in nekatere predlagane rešitve. *Revizor*, 21(2), 65-82.
 19. Četrta direktiva Sveta o letnih računovodskih izkazih posameznih vrst družb. *Uradni list EU* št. L 222/1978.
 20. DeAngelo, L.E. (1981). Auditor Size and Audit Quality. *Journal of Accounting and Economics*, 3, 183-199.
 21. DeFond, M.L. (2010). How should the auditors be audited? Comparing the PCAOB Inspections with the AICPA Peer Reviews. *Journal of Accounting and Economics*, 49, 104-108.
 22. Deloitte. (2012). Audit Transparency Report. Najdeno 29. oktobra 2012 na spletnem naslovu <http://annualreport.deloitte.co.uk/audit-transparency-2012/at-report-2012.pdf>
 23. Deumes, R., Meuwissen, R., Peek, E., Schelleman, C., & Vanstraelen, A. (2010). *The Value of Audit*. Maastricht: Maastricht Accounting, Auditing & Information Management Research Center.
 24. Dewing, I.P., & Russell, P.O. (2004). Accounting, Auditing and Corporate Governance of European Listed Countries: EU Policy Developments Before and After Enron. *Journal of Common Market Studies*, 42(2), 289-319.
 25. Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta o obveznih revizijah za letne in konsolidirane računovodske izkaze. *Uradni list EU* št. L 157/2006.
 26. Duhovnik, M. (2011). Time to endorse the ISAs for european use: The emerging markets' perspective. *Accounting in Europe*, 8(2), 129-140.
 27. EC's Barnier releases audit green paper. (2010). *International Accounting Bulletin*. Najdeno 10. oktobra 2012 na spletnem naslovu <http://www.vrl-financial-news.com/accounting/intl-accounting-bulletin/issues/iab-2010/iab-476-477/ecs-barnier-releases-audit-gr.aspx>
 28. Ernst & Young. (2011). European Commission legislative proposals on audit policy. Najdeno 30. septembra 2012 na spletnem naslovu [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/European_Commission_legislative_proposals_on_audit_policy/\\$FILE/EC%20legislative%20proposals%20on%20audit%20policy.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/European_Commission_legislative_proposals_on_audit_policy/$FILE/EC%20legislative%20proposals%20on%20audit%20policy.pdf)

29. Ernst & Young. (2012). UK Transparency Report. Najdeno 29. oktobra 2012 na spletnem naslovu [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/UK_Transparency_Report_2012/\\$FILE/EY_UK_Transparency_Report_2012.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/UK_Transparency_Report_2012/$FILE/EY_UK_Transparency_Report_2012.pdf)
30. Evropska komisija. (1996). *Green Paper on the Role, the Position and the Liability of the Statutory Auditor within the European Union*. Bruselj: Evropska Komisija.
31. Evropska komisija. (2003). *Reinforcing the statutory audit in the EU*. Bruselj: Evropska komisija.
32. Evropska komisija. (2009a). *Consultation on the adoption of international standards on auditing*. Bruselj: Evropska komisija.
33. Evropska komisija. (2009b). *Consultation on control structures in audit firms and their consequences on the audit market. Summary report*. Bruselj: Evropska komisija.
34. Evropska komisija (2010a). *Consultation on the adoption of the international standards on auditing. Summary of comments*. Bruselj: Evropska Komisija.
35. Evropska komisija. (2010b). *Revizijska politika: kaj smo se naučili iz krize*. Bruselj: Evropska komisija.
36. Evropska komisija. (2011a). *Audit policy: Lessons from the crisis. Summary of responses*. Bruselj: Evropska Komisija.
37. Evropska komisija. (2011b). *Impact assessment. Accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2006/43/EC on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts and a Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on specific requirements regarding statutory audit of public-interest entities*. Bruselj: Evropska komisija.
38. Evropska komisija. (2011c). *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2006/43/EC on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts*. Bruselj: Evropska komisija.
39. Evropska komisija. (2011d). *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on specific requirements regarding statutory audit of public-interest entities*. Bruselj: Evropska komisija.
40. Federation of European Accountants. (2006). *Quality Assurance Arrangements Across Europe*. Bruselj: Federation of European Accountants.
41. Federation of European Accountants. (2011a). *Developing the Role of the Auditor and Auditor's Communication*. Bruselj: Federation of European Accountants.
42. Federation of European Accountants. (2011b). *European Passport for Auditors and Audit Firms*. Bruselj: Federation of European Accountants.
43. Federation of European Accountants. (2011c). *Future Supervision of the Audit Profession – Further Cooperation*. Bruselj: Federation of European Accountants.
44. Federation of European Accountants. (2012a). *FEE Policy Statement on Adoption of International Standards on Auditing in the European Union*. Bruselj: Federation of European Accountants.

45. Federation of European Accountants. (2012b). *FEE Policy Statement on Public Oversight of Statutory Auditors and Audit Firms auditing Public Interest Entities and non-Public Interest Entities*. Bruselj: Federation of European Accountants.
46. Federation of European Accountants. (2012c). *The Provision of Non-Audit Services to Audit Clients that are Public Interest Entities (PIEs)*. Bruselj: Federation of European Accountants.
47. Francis, J.R., Richard, C., & Vanstraelen, A. (2006). *Assessing France's Joint Audit Requirement: Are Two Heads Better Than One?* Working paper. Columbia: University of Missouri.
48. Financial Services Authority & Financial Reporting Council. (2011). *Enhancing the auditor's contribution to prudential regulation – Feedback on DP10/3*. London: Financial Services Authority & Financial Reporting Council.
49. Giannone, J.A., & Davies, M. (2008, 30. oktober). Lazard CEO sees world's market woes just beginning. *Reuters*. Najdeno 23. junija 2012 na spletnem naslovu <http://www.reuters.com/article/2008/10/30/us-financial-lazard-blackstone-idUSTR E49T77O20081030>
50. Gornik Tomaszewski, S., & McCarthy, I.N. (2005). Response to corporate fraud in the United States and Europe. *Review of Business*, 26(2), 15-23.
51. Hildyard, N. (2008, 8. oktober). A (crumbling) Wall of Money Financial Bricolage, Derivatives and Power. *The Corner House*. Najdeno 23. junija 2012 na spletnem naslovu <http://www.thecornerhouse.org.uk/sites/thecornerhouse.org.uk/files/39wallmoney.pdf>
52. Hogan, C.E., & Martin, R.D. (2009). Risk Shifts in the Market for Audits: An Examination of Changes in Risk for »Second Tier« Audit Firms. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 28(2), 93-118.
53. Houlihan Lokey. (2011). The European Goodwill Impairment Study – 2011-2012. Najdeno 16. junija 2012 na spletnem naslovu <http://hl.com/us/press/insightsandideas/2994.aspx>
54. House of Commons Treasury Committee. (2009, 15. maj) *Banking Crisis: Reforming corporate governance and pay in the City, Ninth Report of Session 2008–09*. London: The Stationery Office Limited.
55. House of Lords. Select Committee on Economic Affairs 2nd Report of Session 2010–11. (2011, 30. marec). *Auditors: Market concentration and their role*. London: The Stationery Office Limited.
56. Huian, M.C. (2009). *Some Aspects Regarding the Role of Fair Value Accounting During the Current Financial Crisis*. Working paper. Iasi: Alexandru Ioan Cuza University.
57. Humphrey, C., Loft, A., & Woods, M. (2009). The global audit profession and the international financial architecture: Understanding regulatory relationships at a time of financial crisis. *Journal of Accounting, Organizations and Society*, 34, 810-825.

58. Humphrey, C., Kausar, A., Loft, A., & Woods, M. (2011). Regulating Audit beyond the Crisis: A Critical Discussion of the EU Green Paper. *European Accounting Review*, 20(3), 431-457.
59. *The Hundred Group*. Najdeno 10. oktobra 2012 na spletnem naslovu [http://one-hundred-group.production.investis.com/~media/Files/O/One-Hundred-Group/Attachments/Documents/100%20Group%20comment%20on%20draft%20european%20audit%20regulations%20final.pdf?](http://one-hundred-group.production.investis.com/~media/Files/O/One-Hundred-Group/Attachments/Documents/100%20Group%20comment%20on%20draft%20european%20audit%20regulations%20final.pdf)
60. International Auditing and Assurance Standards Board. (IAASB). (2008). Challenges in auditing fair value accounting estimates in the current market environment. Najdeno 8. junija 2012 na spletnem naslovu http://www.ifac.org/sites/default/files/downloads/staff_audit_practice_alert.pdf
61. International Auditing and Assurance Standards Board. (IAASB). (2009). Audit considerations in respect of going concern in the current economic environment. Najdeno 5. junija 2012 na spletnem naslovu http://www.ifac.org/sites/default/files/downloads/IAASB_Staff_Audit_Practice_Alerts_2009_01.pdf
62. International Accounting Standards Board. (IASB). (2008). *Measuring and disclosing the fair value of financial instruments in markets that are no longer active*. London: IASB.
63. International Accounting Standards Board. (IASB). (2009). *Fair Value Measurement. Exposure Draft ED/2009/5*. London: IASB.
64. International Federation of Accountants (IFAC). (2008). Kodeks etike za računovodske strokovnjake. Najdeno 24. junija na spletnem naslovu http://www.mf.gov.si/fileadmin/mf.gov.si/pageuploads/Javno_rac%20unovodstvo/Predpisi/Dokumenti_EU/Kodeks_etike_rac_strokovnjaki.pdf
65. International Organization of Securities Commissions. (IOSCO). (2008). *Contingency Planning for Events and Conditions Affecting Availability of Audit Services. Final Report*. Madrid: IOSCO.
66. International Organization of Securities Commissions. (IOSCO). (2009a). *Exploration of Non-Professional Ownership Structures for Audit Firms. Consultation Report*. Madrid: IOSCO.
67. International Organization of Securities Commissions. (IOSCO). (2009b). *Transparency of Firms that Audit Public Companies. Consultation Report*. Madrid: IOSCO.
68. International Organization of Securities Commissions. (IOSCO). (2010). *Comments Received in response to Consultation Reports on Issues Pertaining to the Audit of Publicly Listed Companies. Comment letters*. Madrid: IOSCO.
69. Iuliana, P.I. (2012). Audit Report the Final Product of the Auditor Work. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 2(1), 451-460.

70. Jackson, A.B., Moldrich, M., & Roebuck, P. (2008). *Mandatory Audit Firm Rotation and Audit Quality*. Working paper. Sydney: The University of New South Wales.
71. Johnson, S. (2007, 7. junij). Can Auditors Handle Fair Value? *CFO*. Najdeno 9. junija 2012 na spletnem naslovu <http://www.cfo.com/article.cfm/9319788>
72. Köhler, A.G., Merkt, H., & Böhm, W.P. (2009). *Evaluation of the Possible Adoption of International Standards on Auditing (ISA's) in the EU. Final report*. Duisburg: University of Duisburg-Essen.
73. KPMG. (2011). Transparency report. Najdeno 29. oktobra 2012 na spletnem naslovu <http://www.kpmg.com/UK/en/about/AboutKPMG/Documents/transparency-report-9-january-2012.pdf>
74. KPMG. (2012). Hard and soft controls work together to reduce fraud risk. Najdeno 22. junija 2012 na spletnem naslovu <http://www.kpmgfightingfraud.com/15815.htm>
75. Kroll, K.M. (2012). Mandatory Auditor Rotation: Where Things Stand. *Financial Executive*, 28(2), 42-45.
76. Lee, H., Ali, M.D., & Bien, D. (2009). Towards an Understanding of the Audit Expectation Gap. *The ICFAI Journal of Audit Practice*, 6(1), 7-35.
77. Lehne, K.H. (2011, 10. februar). European Passport for Auditors. Najdeno 5. januarja 2013 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/internal_market/accounting/docs/conference20110209/speech_lehne_en.pdf
78. Le Vourc'h, J., & Morand, P. (2011). *Study on the effects of the implementation of the acquis on statutory audits of annual and consolidated accounts including the consequences on the audit market*. Pariz: ESCP Europe.
79. Mahnič, M. (2009). Ovrednotenje ocen posloводства povezanih s problemom delujočega podjetja. *Zbornik referatov 10. letne konference revizorjev* (str. 97-105). Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
80. Maijoor, S., & Vanstraelen, A. (2012). »Research Opportunities in Auditing in the EU,« Revisited. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31(1), 115-126.
81. Mednarodni računovodski standardi (MRS). (2008). *Uradni list EU* št. L 320/2008.
82. Mednarodni standardi revidiranja in mednarodna stališča o revidiranju MSR 545 – Revidiranje meritev in razkritij poštene vrednosti. (2007). Najdeno 6. junija 2012 na spletnem naslovu http://www.si-revizija.si/revizorji/dokumenti/msr/prirocnik_medn_objav/4-msr/545_msr_07.pdf
83. Mednarodni standard revidiranja MSR 240 – Revizorjeve naloge, povezane z obravnavanjem prevar pri reviziji računovodskih izkazov. (2009). Najdeno 18. junija 2012 na spletnem naslovu http://www.si-revizija.si/revizorji/dokumenti/msr/prirocnik_medn_objav/2009/msr_240.pdf
84. Mednarodni standard revidiranja MSR 540 – Revidiranje računovodskih ocen, vključno z računovodskimi ocenami poštene vrednosti, in z njimi povezanih razkritij. (2009). Najdeno 17. junija 2012 na spletnem naslovu http://www.si-revizija.si/revizorji/dokumenti/msr/prirocnik_medn_objav/2009/msr_540.pdf

85. Mednarodni standard revidiranja MSR 570 – Delujoče podjetje. (2009). Najdeno 4. junija 2012 na spletnem naslovu http://www.si-revizija.si/revizorji/dokumenti/msr/prirocnik_medn_objav/2009/msr_570.pdf
86. Menon, K., & Williams, D.D. (2010). Investor Reaction to Going Concern Audit Reports. *The Accounting Review*, 85(6), 2075-2105.
87. Möllers, T.M.J. (2009). Regulating Credit Rating Agencies: the new US and EU law – important steps or much ado about nothing? *Capital Markets Law Journal*, 4(4), 477-500.
88. Næss-Schmidt, S., Thelle, M.H., & Westergaard-Kabelmann, T. (2012). *Regulation of the market for statutory audits. Review of the EC impact assessment*. Copenhagen: Copenhagen Economics.
89. Neveling, N. (2008, 7. februar). Northern rock failure casts its shadow over entire audit system. *Accountancyage*. Najdeno 24. junija 2012 na spletnem naslovu <http://www.accountancyage.com/aa/analysis/1775898/northern-rock-failure-casts-shadow-entire-audit>
90. Odar, M. (2009a). Aktualni izzivi na področju računovodenja in revidiranja. *Zbornik referatov 10. letne konference revizorjev* (str. 5-23). Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
91. Odar, M. (2009b). Oslabitev sredstev. *Bančni vestnik* (str. 43-47). Ljubljana: Združenje bank Slovenije.
92. Odar, M. (2009c). Vrednotenje finančnih naložb v sedanji krizi. *Bančni vestnik* (str. 9-11). Ljubljana: Združenje bank Slovenije.
93. Osma direktiva Sveta o dovoljenjih za osebe, pooblaščne za izvajanje obvezne revizije računovodskih listin. *Uradni list EU* št. L 126/1984.
94. Oxera Consulting Ltd. (2007). *Ownership rules of audit firms and their consequences for audit market concentration*. Oxford: Oxera Consulting Ltd.
95. Petejan, A. (2010a). Primeri obravnavanja prevar pri revidiranju. *Zbornik referatov 11. letne konference revizorjev* (str. 93-126). Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
96. Petejan, A. (2010b). Kritika vrednotenja po pošteni vrednosti. *Revizor*, 21(3), 20-40.
97. Pojasnilo 1 k SRS 3 – Oslabitev finančnih naložb. *Uradni list RS* št. 126/08.
98. Poljšak, A. (2009). *Revidiranje finančnih naložb v času finančne krize* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
99. Power, M. (2010). The future of auditing. *Accountancy Magazine*, str. 31.
100. PricewaterhouseCoopers. (PWC). (2007). Economic crime: people, culture and controls. *The 4th biennial Global economic crime survey*. Najdeno 18. junija 2012 na spletnem naslovu http://www.pwc.com/gx/en/economic-crime-survey/pdf/pwc_2007gecs.pdf
101. PricewaterhouseCoopers. (PWC). (2008). Questions and answers on impairment of non-financial assets in the current crisis. Najdeno 16. junija 2012 na spletnem

- naslovu <http://www.pwc.com.au/assurance/ifrs/assets/Practical-Guide-On-Impairment-Of-Non-Financial-Assets-Nov08.pdf>
102. PricewaterhouseCoopers. (PWC). (2011a). Cybercrime: protecting against the growing threat. *Global economic crime survey*. Najdeno 18. junija na spletnem naslovu http://www.pwc.com/en_GX/gx/economic-crime-survey/assets/GECS_GLOBAL_REPORT.pdf
 103. PricewaterhouseCoopers. (PWC). (2011b). Doing the right thing: Delivering quality audits. Najdeno 29. oktobra 2012 na spletnem naslovu http://www.pwc.co.uk/en_UK/uk/assets/pdf/2011_transparency_report.pdf
 104. PricewaterhouseCoopers. (PWC). (2012). Mandatory audit firm rotation: Why other changes would be better for investors. Najdeno 5. oktobra 2012 na spletnem naslovu http://www.pwc.com/en_US/us/point-of-view/assets/mandatory-audit-firm-rotation.pdf
 105. Recommendation concerning the limitation of the civil liability of statutory auditors and audit firms. *Uradni list EU* št. L 162/2008.
 106. Recommendation on external quality assurance for statutory auditors and audit firms auditing public interest entities. *Uradni list EU* št. L 120/2008.
 107. Rošker, M. (2009). Tveganje prevar pomembnejše v času finančne krize. *Revizor*, 20(3), 7-32.
 108. Ruiz-Barbadillo, E., Gomez-Aguilar, N., & Carrera, N. (2009). Does Mandatory Audit Firm Rotation Enhance Auditor Independence? Evidence from Spain. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 28(1), 113-135.
 109. *Sarbanes-Oxley Essential Information*. Najdeno 27. aprila 2012 na spletnem naslovu <http://www.sox-online.com/basics.html>
 110. Sedma direktiva Sveta o konsolidiranih računovodskih izkazih. *Uradni list EU* št. L 193/1983.
 111. Sidorovich, Y. (2009). Poročanje v zvezi s predpostavko o delujočem podjetju in revizijski vidiki v trenutnem gospodarskem okolju. *Zbornik referatov 10. letne konference revizorjev* (str. 63-87). Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
 112. Sikka, P. (2009). Financial crisis and the silence of the auditors. *Accounting, Organizations and Society*, 34, 868-873.
 113. Skitek, M. (2010a). Revizorjevi postopki, povezani z obravnavanjem prevar pri revidiranju. *Zbornik referatov 11. letne konference revizorjev* (str. 79-91). Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
 114. Skitek, M. (2010b). Finančna neodvisnost kot ključna sestavina celovite neodvisnosti revizijske družbe. *Revizor*, 21(6), 7-31.
 115. Slapničar, S. (2010, 7. junij). Podhranjenost nadzora nad revizorji. *Dnevnik*. Najdeno 25. junija 2012 na spletnem naslovu http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/1042365028
 116. Slovenski računovodski standardi. *Uradni list RS* št. 118/2005.

117. Tweedie, D. (2008). Bringing transparency to financial reporting: Towards an improved accounting framework in the aftermath of the credit crisis. *Financial Stability Review*, 12, 115-120.
118. Velte, P., & Stiglbauer, M. (2012). Impact of auditor and audit firm rotation on accounting and audit quality: a critical analyses of the EC regulation draft. Najdeno 7. oktobra 2012 na spletnem naslovu http://virtusinterpress.org/IMG/pdf/Helsinki_conference_paper_12.pdf
119. Wallace, M. (2009). Is Fair-Value Accounting Responsible for the Financial Crisis? *Bank Accounting & Finance*, 22(1), 9-18.
120. Zakon o revidiranju. *Uradni list RS* št. 65/2008.
121. Zaman Groff, M. (2012). Predvidene smeri razvoja v revizijski stroki v Evropski uniji. *Zbornik 44. Simpozija o sodobnih metodah v računovodstvu, financah in reviziji* (str. 87-104). Portorož: Zveza ekonomistov Slovenije in Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.
122. Zaman Groff, M., & Hočevar, M. (2009). Public oversight of the audit profession – comparison of implemented practices in the EU and the U.S. *Uprava*, 7(3), 61-76.
123. Zaman Groff, M., & Istenič, A. (2012). Problemi zunanjega in notranjega revidiranja v Evropski uniji. *XXVII. posvetovanje o računovodstvu, reviziji, davščinah in financah* (str. 134-154). Maribor: Društvo računovodij, finančnikov in revizorjev Maribor.
124. Živec, L. (2009). Predpostavka o delujočem podjetju - znaki. *Zbornik referatov 10. letne konference revizorjev* (str. 117-131). Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.